

XXX. ÉVFOLYAM, 2021. DECEMBER

TARTALOM

■	3	MÁRTON LÁSZLÓ	
		Olvasópróba	(elbeszélés, 2. rész)
■	14	VÖRÖS ISTVÁN	
		Harc az egyetemért	(verses regény)
■	19–20	VIDA GERGELY	
	19	Balaton. Az innenső oldal	
	20	[krízis]	
	20	[arcok]	
	20	[rugós kés]	
	20	[végső dolog kicsiben]	(versek)
■	21	ORCSIK ROLAND	
		Tor	(regényrészletek)
■	33–35	BETHLENFALVY GERGELY	
	33	a fej	
	34	Jön a vihar	
	35	a termosz	
	35	a reggel	(versek)
■	36–38	FENYVESI ORSOLYA	
	36	Nem álom volt	
	36	Egyetlen ember	
	37	Nem varjak voltak	
	37	Menjünk már	
	38	Soha többé	
	38	Szegény szerencsétlen	(kisprózák)
■	39–40	MAGOLCSAY NAGY GÁBOR	
	39	(kálváriahold)	
	39	(álmodik a fenyves)	(versek)
■	41	SZENDI NÓRA	
		Piknik	(regényrészlet)
■	49	FELLINGER KÁROLY	
		Túlírt töredék	(vers)
■	51–57	SARKADI ZSOLT	
	51	Amerikaiak	
	52	Csaba	
	54	Margitsziget	
	55	Bojler	
	56	Kosztolányi Dezső: A jó internet	(kisprózák)

■	58–60	NAGY KINGA	
	58	Rövid, egyenes	
	58	elzárom az útját	
	59	zugait a ház	(versek)
■	61	KÁLI ISTVÁN	
		Tetűhajhászok	(elbeszélés)
■	65	PETRŐCZI ÉVA	
		Már nem cserélünk... (Kálmán C. Gyuri és testvére, Laci halálára)	(vers)
■	66	ALMÁSI MIKLÓS	
		Nem látok a szememtől...	(esszé)
■	70	HANNES BÖHRINGER	
		Datívbán élni	(esszé Tillmann J. A. fordításában)
■	75	TILLMANN J. A. (KÖZREADÓ)	
		Szótár szíriuszok számára	(ladomi lelet)
■	78	SZILÁGYI ZSÓFIA	
		Gyilkosság az iskolában	(tanulmány)
■	85	IVÁNYI MÁRTON PÁL	
		Idő és ideológia: A történelemfogalom mibenléte a közép-kelet-európai szép- és esszéirodalomban	(tanulmány)
■	93	SMID RÓBERT	
		Szerepek és személyesség (Farkas-Wellmann Éva: <i>Magaddá rendeződni</i>)	(kritika)
■	95	DUŠÍK ANIKÓ	
		Feleselő képek (Marta Fülöpová: <i>Feleselő képek. Magyarok és szlovákok egymásról alkotott képe a 19. századi szlovák és magyar prózában</i>)	(kritika)

A borítón Vahid Fazel *Spiral Man (After Louise Bourgeois)* c. grafikája

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál

palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačže;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpostas.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tüzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Olvasópróba

2. rész

A drámaírás ezekben az években sem hagyta nyugodni. Egy könyvesboltban odalépett mellé az a főszerkesztő-helyettes, aki évekkel korábban, amikor a szerző az utolsó – azaz sokáig utolsó – drámáját írta, az arcába sziszegte: „Mit képzelsz?” Most könyvekkel a háttérben nyájas hangon, már-már huncut mosollyal kérdezte: „Nem írunk több drámát? Miért nem írunk? Megsértődtünk, megsértődtünk?”

Nehéz lett volna elmagyarázni a huncut vérengzőnek, aki soha nem írt se regényt, se drámát, csak feljelentés jellegű elmarasztaló kritikát, hogy regényt írni lehet egyedül, akár a megjelenés reménye nélkül is, drámát jóval kevésbé. Légüres térben, színészek és rendező nélkül szinte csak megfenekleni lehet.

Az igazság az, hogy a szerző újra meg újra megpróbálkozott egy drámával, de nem boldogult vele. Ez a dráma a középkori pápaságról szólt volna. Egyszerre lett volna rémdráma és szatirikus világlátomás. Azt a megtörtént esetet dolgozta volna fel, amikor egy gyanús körülmények között elhunyt pápa holttestét a következő pápa kiásatja, bíróság elé állíttatja, koholt vádak alapján halálra ítélteti, majd a holttestet a korszakhoz képest is példátlan kegyetlenséggel kivégezteti.

Ez az eset a szerzőt a sztálini koncepciók perекre emlékeztette. Nekiállt megírni a véres és vicces jeleneteket, méghozzá verses formában. Hol a középkori misztériumjátékokra gondolt, hol Calderón színpadi látomásaira, hol Hofmannsthal világszínházára. Eszébe jutott, hogy a prominens színházi ember, civilként a Demokratikus Charta aktivistája erre a munkájára is azt fogja mondani: semmi köze a mai magyar valósághoz. Legyintett, és önbizalommal telve gondolta magában: a prominens embernek nem létezik a véleménye, az ő drámája viszont létezni fog.

Ezúttal is tévedett. A prominens ember továbbra is megmondhatója volt, hogy minek van köze a mai magyar valósághoz, és minek nincs. Az ő drámája pedig nem létezett, ugyanis nem jött létre. Hiába erőlködött, szétcsúsztak a jelenetek. Nem úgy alakult a cselekmény, ahogyan ő akarta. Igazából nem alakult sehogy sem. Úgy képzelte, hogy a drámában sorra halnak meg a pápák egymás után. Egyiket megmérgezik, másikat megfojtják, harmadikat hátba szúrják és így tovább. Közben a római arisztokrata családok egymással torzsalakodnak. Jön az ördög, időnként elszállít néhány szereplőt a pokolba. Jönnek a szaracénok,

és fel akarják dúlni az örök várost. Jönnek a vikingek, és ki akarják fosztani az örök várost. Jönnek a kalandozó pogány ősmagyarok, és...

Nem jönnek. A szerző nemhogy az ősmagyarokig és a vikingekig, de még a szaracénokig sem volt képes eljutni. Nemhogy a sokadik, de még az első pápa színpadi halálát sem oldotta meg. Szaporította a szót, sokasította a verssorokat, csengtek-bongtak a rímek, a cselekmény pedig nem haladt előre. Vajon miért?

„Talán bizony nem vagyok tehetséges?” Ezen törte a fejét a szerző.

Emiatt viszont egy másik, átfogóbb kérdéssel is farkasszemet kellett néznie. „Mi az, hogy tehetség? Eszik-e vagy isszák?”

Volt egy barátja, akinek a tehetsége olyan volt, mint egy bankszámla, amelyen sok pénz van, és az bármikor rendelkezésre áll. Amihez csak hozzányúlt, minden sikerült neki. Ő is, mint a szerző, regényeket és drámákat írt, ugyanakkor híres volt a grafikáiról, sokat és nagyon szépen fotózott, nyilván szobrászként vagy ötvösként is megállta volna a helyét, továbbá színházi rendezéseivel is feltűnést keltett. Nem úgy rendezett, mint egy igazi rendező, hanem úgy, mint egy író, aki ért a dramaturgiához is meg a rendezéshez is. Sokkal többet tudott az általa rendezett színművekről, mint akármelyik hivatásos rendező. Volt egy szőlőskertje présházzal, ahol kitűnő vörösbort állított elő. Kora ősszel szavajárása volt: „Most nem érek rá. Szüretelek!” Ezenkívül szépen hegedült és gitározott is.

A szerző nem ilyen volt. Ő csak írni tudott. Már amit és amikor tudott. Mert például drámát írni nem tud, ezt be kellett látnia.

A középkori pápaságról szóló rémbohózatot azért nem tudja megírni, mert nincs benne elég erély ahhoz, hogy az alapötlet nyomán levezényelje a cselekményt, akár egy diktátor az államcsínyt. Bizony ám, a tehetséghez nem elég az ötlet, erély és elszántság is kell hozzá. Sőt, még szerencse is kell. Az is része a tehetségnek. Akinek írói értelemben nincs szerencséje, az nem annyira szerencsétlen, mint inkább csak tehetségtelen.

Az erdélyi fejedelemről szóló szomorújáték azért ütközik láthatatlan falakba, mert a szerző nem tudja elfogadtatni magát, és így a drámáját sem. Bizony ám, ez is része a drámaírói tehetségnek. Az erdélyi tárgyú drámát még úgy-ahogy képes volt megírni, de ha jobban szemügyre vesszük: mintha meg sem írta volna.

Az igazat megvallva, a szerző csakugyan tehetségtelen volt önmaga elfogadtatása szempontjából. Sok hibát követett el ezen a téren. A lendületes pályakezdés éveiben kapott az egyik pesti színházról egy drámaírói ösztöndíjat, amelyet ő úgy használt fel, hogy otthon ült és drámát írt, ahelyett, hogy részt vett volna a színház életében. Jelentkeznie kellett volna az igazgatónál, és fel kellett volna ajánlania szolgálatait. A délelőtti próbákra ott kellett volna ülnie, és szerény, de figyelemreméltó észrevételeket kellett volna tennie a szünetben. A vezető színésznőnek virágot kellett volna vinnie a premierre, a sugó megbetegedésekor ajánlkoznia kellett volna, hogy beáll sügni (nem engedték volna meg), és kérnie kellett volna, hogy részt vehessen az évadnyitó társulati ülésen (megengedték volna).

Mindezt elmulasztotta.

Eszébe jutott az a régi igazgató, akinek elmulasztotta felajánlani szolgálatait. Idősödő, őszülő férfi volt. A szerző egyszer, az ösztöndíj utolsó heteiben találkozott vele a folyosón. A szakma nagy öregje nem szólt egy szót sem, viszont félig hátat fordított a szerzőnek. Azt a néma felszólítást intézte a szerzőhöz, hogy segítse fel a kabátját. Bal karja már benne volt a kabát ujjában, a kabát jobb fele pedig úgy lógott a hátán, mint egy söréttel megölt, szürke gázlómadár.

A szerző nem akarta megérteni, hogy az idős igazgató – aki egyébként nem is volt olyan nagyon idős: annyi lehetett, mint a szerző most, az olvasópróba évében –, szóval, hogy az igazgató segíteni akar ezzel a gesztussal. Akar neki adni egy utolsó lehetőséget, egy legeslegutolsót. Ő pedig nem segítette fel a kabátot. Földbe gyökerezett lábbal, megalvadtt önérettel, dermedten állt. Egyszerűen képtelen volt megmozdulni. Ki tudja, mennyi idő telt el így. Talán csak fél perc, de a szerző fél órának érezte, miközben bámulta a szárnyaszegett kabátot. Végül a mester vállat vont, és továbbment anélkül, hogy a jobb kabátujjába belebújt volna.

Tíz évvel később ő volt az egyik olyan színházi ember, aki nyíltan megmondta, hogy nem hajlandó elolvasni az erdélyi fejedelemről szóló drámát. A szerzőnek megfordult a fe-

jében: talán nem is az erdélyi főurak ellentmondásos személyisége miatt döntött így. Hanem a kabát miatt. A tehetséghez, úgy látszik, hozzátartozik némi kabátfelségítés. A szerző sajnos ezt is elmulasztotta.

Ennél is súlyosabb hiba volt, hogy a szerző lement a hajóról. Hogy miért? Mert unatkozott. Márpedig a tehetséghez minden bizonnyal hozzátartozik az unalom elviselése is. Tehetős ember ottmarad a hajón, nem futamodik meg.

Ez az eset körülbelül tíz évvel az elmulasztott kabátfelségítés után történt. Ekkoriban a szerző kapott egy másik pesti színháztól egy másik legeslegutolsó lehetőséget, konkrétan egy drámafordítást. Eleinte annyira jól ment a közös munka, Friedrich Schiller *Stuart Mária* című tragédiájának korszerű magyar nyelvre való átültetése, hogy a szerzőt még az évadzáró sétahajózásra is meghívták.

Egy korányári délután ott állt a színház hajója a Szilágyi Dezső téri, vízivárosi kikötőben. Az volt a terv, hogy a hajó hat órakor elindul a Dunán fölfelé, eljut Visegrádig, és onnét a Szentendrei-sziget másik oldala mentén visszacsurog Budára, a vízivárosi hajóállomásra.

Amikor a szerző odaérkezett, a hajón már nagy volt a tolongás. A színészek és a társulat többi tagján kívül jelen voltak újságírók, fotósok, hozzátartozók, jóismerősök és jóbarátok is. Egy kis időbe telt, mire a szerző felfedezte Estellát a tömegben. Zalaegerszegi Estella, röviden Estike színésznő volt, de újabban többet rendezett, mint játszott. A szerző által fordítandó színműnek is ő volt a rendezője.

Alacsony termetű, vékony nő volt, és elbűvölően, sőt lefegyverzően tudott nézni a férfiakra. Egész lényében csupa bűbáj, csupa kedvesség érződött. Aki még sohasem dolgozott vele, el sem képzelhette, hogy ebben az aranyos teremtsében mennyi agresszivitás rejtőzik, és hogy ez a vidáman csilingelő, ezüstös hang milyen kellemetlenné tud válni egyik pillanatról a másikra.

Estike most is három ismeretlen férfival beszélgetett földig érő, tűzpiros ruhában, hátal a szerzőnek. Aprócska termetéhez képest kissé vastag volt a lábszára. Talán ezért is kedvelte a hosszú ruhákat.

A szerzőt többen is figyelmeztették: vigyázzon Estikével, nagyon goromba tud lenni. Csakhogy a szerző mostanáig, mármint a hajókirándulásig semmi efféle nem tapasztalt. Estikét kezdő színésznő kora óta ismerte. Az ifjú művésznő kapott is egy-egy kisebb szerepet a szintén ifjú szerző valamelyik drámájában. Mindig szívélyes volt a szerzőhöz, néha puszt is adott neki.

A szerző egyszer szemtanúja volt, amint Estike egy banketten átkarolta azt a csupa izom, csupa férfiaság színészt, akiről azt rebesgették, hogy Estike miatt évek óta pszichológushoz jár, és a többiekhez fordulva tette fel a szónoki kérdést: „Ugye, milyen hatalmas geciláda vagyok?” Olyan elbűvölő volt, olyan tüneményes, hogy a szerzőt még ez a trágárság is csak megerősítette abban a vélekedésében, miszerint Estike tündér, Estike földre szállt angyal.

Voltak azért elgondolkodtató, baljós jelek is. Egyszer a szerző találkozott a Centrál kávéházban egy fiatal íróval, aki feltűnően rosszul nézett ki. Máskor vidám, pirospozsgás arca sápadt és beesett volt, kétnapos borosta szürkéllett rajta. Szeme kifejezéstelenül meredt a semmibe. Kérdezte tőle a szerző: mi a baj? A fiatal író legyintett, és csak annyit mondott sírós hangon, hüppögve: „Rikácsol...”

Ehhez tudni kellett, hogy a fiatal író lefordított Estike számára egy kortárs amerikai vígjátékot. Estike az a fajta, színészből átvedlett rendező volt, aki nem bízik a szövegben. Gyanakodott a szavakra, kifejezésekre, fordulatokra, sőt egész párbeszédre is. Meg volt győződve róla, hogy a nyelv csapdát állít neki. De mivel műveltsége kissé hiányos volt, csak halvány elképzelései voltak arról, hol és hogyan kellene résen állnia.

Talán ezzel magyarázható, hogy nemcsak a szövegre gyanakodott, hanem annak létrehozójára is. A fiatal írónak, amikor átküldte a kész fordítást, csak annyit mondott: „Nem jó.” A kérdésre, hogy miért nem jó, nem válaszolt, helyette azzal gyanúsította a fiatal író: készakarva fordítja rosszul a vígjátékot csak azért, hogy ő, Estike megbukjon. Fellapozta a ki-printelt szöveget, és rábökött egy helyre: „Itt van egy poján!” Így mondta: poján. „Érzem, hogy itt van egy poján! Attól még, hogy a sors nem adta meg nekem az angol nyelvtudás kegyelmének ajándékát, azt azért világosan látom, hogy itt az eredetiben van egy poján, te pedig szánt szándékkal kispóroltad a pojént.”

A fiatal író annyira megrémült, hogy nem mert ellentmondani. Hazasiertett, és két hét alatt rohamtempóban átdolgozta a fordítást. Estike erre is csak annyit mondott: „Még mindig nem jó.” Most már azzal gyanúsította a fiatal író, hogy titokban megállapodott egy másikkal, újító szellemű, kevés nézőnek játszó színházzal a vígjátékról, és hogy az ő szempontjait veszi figyelembe, miközben fordít. A fiatal író még fel sem ocsúdott a nemtelen gyanúsítás miatti döbbenetből, amikor Estike értésére adta, hogy ki van rúgva.

Másvalaki fogja fordítani a kortárs amerikai vígjátékot.

Csakugyan odaadta a szöveget egy angol nyelvtudással rendelkező férfinak, akivel akkoriban együtt élt. Az pedig legjobb tudása szerint lefordította. Igen ám, de Estike az ő munkájával sem volt megelégedve. Hogy azért szakítottak-e, mert összevesztek a fordításban, vagy inkább azért utálta Estike a fordítást, mert addigra már a férfit is utálta, annak nem vagyok megmondhatója. Tény, hogy Estike összeült egy dramaturggal, egy Dálnoki Gizi-szerű fiatal nővel, aki azonban nem Modigliani nőalakjaira, inkább a Picasso festette Dora Maar-portrékra emlékeztetett. Merő véletlenségből a neve is emlékeztetett Picasso élettársára: Markovics Teodórának hívták.

Ketten együtt, Estike és Dora Maar a rendelkezésre álló magyar szövegekből összehabartak egy új változatot, amelyben aztán olyan sok volt a pojén, mint karácsonyi kalácsban a mazsola. Közben jókat röhögcséltek. Estike mint vérbeli színész nő élethűen utánozta a fiatal író szálnalmas nyöszörgését. Mutatta, hogyan húzza be fülét-farkát, miközben ő, Estike rikácsol. Természetesen a saját rikácsolását is kifigurázta, ahogy ilyenkor illik.

A fiatal író nem volt jelen a hajón. Úgy látszik, nem kapott meghívást. Vagy pedig nem mert Estike szeme elé kerülni. Kár, mert ha ott lett volna, a szerző eltársalgott volna vele. Így viszont nem látott olyan embert, akivel beszélgetni tudott volna. Odalépett az egyik színész nőhöz, és gratulált neki. A színész nő, hangjában mérhetetlen keserűséggel, megkérdezte: „Mihez?” A szerző egy szerephez akart gratulálni, de a művész nő „A Társulat Kedvence Idén”, röviden ATKI-díjra gondolt, amelyet a múlt héten neki kellett volna kapnia, de mégsem ő kapta meg.

Odalépett egy másik színész nőhöz, és gratulált neki. Idén ez a színész nő kapta az ATKI-t, de mintha nem örült volna neki, mert így felelt: „Ennyi erővel az AIDS-et is megkaphatam volna.”

Hat óra bőven elmúlt, már fél hét felé járt az idő. Kiderült, hogy egy rendkívül fontos személyiséget várnak, aki egy kicsit késik, de mindjárt itt lesz. Már nem emlékszem, ki volt. Talán a miniszter, talán egy államtitkár. Nagyon várták. A szerző úgy érezte, tíz percig sem bírja ki ebben a nyüzsgő téblábolásban, nemhogy három és fél óráig, amennyire tervezve volt a hajókirándulás időtartama. A rendkívül fontos személyiséget sem kedvelte, még kevésbé tisztelte. Nem szeretett volna sem együtt hajókozni vele, sem estébe nyúlóan várakozni rá.

Látta, hogy a hajóhidat még nem szedték fel. Persze, hogy nem, hiszen azon fog feljönni a rendkívül fontos személyiség. És azon fog lemenni ő, a szerző. Már le is ment. A Szilágyi Dezső térről visszanezett a fedélzeti hemzsegségre, és azonnal megállapította: nem jó szerző, aki lemegy a hajóról. Hiányzik belőle a tehetség.

Másnap délelőtt éppen a két királynő, Stuart Mária és Tudor Erzsébet végzetes találkozásával bajlódott (Estike kívánsága volt, hogy ne az első, hanem a harmadik felvonást fordítsa legelőször), amikor megcsendült a telefon. A titkárságról hívta egy bizonyos Mara vagy Margó. Azt kérdezte: „Jól láttuk, hogy maga lement a hajóról?”

Ezek után a szerző a saját fülével tapasztalhatta, milyen az, amikor Estike rikácsol. Ilyenkor messzire kellett tartani a kagylót, különben hamar megfájdult az ember füle, márpedig egy-egy ilyen telefonbeszélgetés legalább fél óráig tartott. Estike nem sajnálta az időt a szerző legorombítására. Utóbbinak megfordult a fejében: talán több jóakaratra hangolhatná Estikét, ha időnként bevinne a színházba egy csokor piros rózsát vagy egy doboz brokátszalaggal átkötött luganói narancsos pralinét, de a szerzőből az ilyen apró figyelmességekhez is hiányzott a tehetség. Vagy inkább csak ideje nem volt hozzá. Egész nap a Schiller-drámát fordította. Reggeltől délutánig kézzel írta a magyar verssorokat egy füzetbe, aztán este begépelte őket. Estike napjában legalább háromszor felhívta, és ha csupán fél órát számítunk egy-egy emelt hangú beszélgetésre, Zalaegerszegi művész nő akkor is naponta

másfél órán át feltartotta a szerzőt, méghozzá abban a munkában, amelynek Estike számára kellett minél hamarabb elkészülnie.

Schiller művében két dolog érdekelte Estikét: az egyik az egyenruha, a másik a két nő gyűlölete egymás iránt. A férfi szereplőket mind egy szálíg terepszínű egyenruhába kívánta bújtatni, géppisztollyal és golyóálló mellénnyel. Egyedüli kivétel volt a fogoly királynő orvosa, neki Estike bűváruháat és békauszonyt terveztetett. (A színlapon két jelmeztervező is szerepelt. Az egyiket gyomorvérzéssel, a másikat idegösszeomlással kezelték.) Előre örült, milyen szép látvány lesz, amint az egyenruhás fiúk alakzatban masíroznak a színpadon. És milyen hangosan fog cuppogni az a békauszony!

Na, és a királycsajok! Ők csilivili ruhát kapnak, egyenest a *Vogue* magazinból, de nem ez a lényeg. Hanem az, hogy a Mari belealázza a Bözsit az agyagba, a Bözsi meg a Marit hidegvérrel kivégezteti. „Én vagyok a Bözsi!” – ujjongott Estike egy televíziós beszélgetős műsorban. – „Meg a Mari is én vagyok!” Meg akarta változtatni a tragédia címét. *Stuart Mária* helyett ez lett volna: *Királynők cicaharca*. Erről szerencsére a Dora Maar-hasonmás lebeszélte Estikét. De a szerzőnek addig is legalább tizenötször végig kellett hallgatnia a telefonban: „Ez itt nem művészszínház! Itt nincs helye a finnyáskodásnak!”

Abból indult ki, hogy az ő rendezésében nem fordulhatnak elő régiesnek érződő szavak és dolgok. Így például azt kívánta, hogy a magyar szövegben „kard” helyett álljon mindvégig „vipera”. Űgy is képzelte, hogy minden egyenruhás férfi szereplő ezt a bunyózáskor használatos, teleszkópos botot fogja hordani. Ott viszont, ahol ez a szó tényleg előfordul a műben, és mérgekígyót jelent, Estike kihúzatta, mert meg volt róla győződve, hogy a viperák már legalább száz éve kihaltak, vagy nem is léteztek soha.

Az „erkölcs” szót is kihúzta. Az erkölcsök is kihaltak. Vagy nem is léteztek soha. Ezzel szemben megkövetelte, hogy minden párbeszédben legyen legalább egy pojén. A „j” hangot annyira megnyomta, hogy már inkább így mondta: „pojjen”. Amikor a szerző azzal érvelt, hogy Schiller drámája nem vígjáték, Estike azzal vágott vissza, hogy ez itt nem művészszínház.

A telefonhívások egyre ingerültebb hangot ütöttek meg. A szerző udvariasan, szelíden hátrított: „Estike, én is hagylak téged rendezni, te is hagyj engem fordítani. Mihelyt elkészül a szöveghű, pontos magyar változat, te és Dora Maar úgy veritek szét, ahogy nektek jólesik.”

Kiszámította, hogy őt, ellentétben a fiatal íróval, Estike már nem tudja kirúgni. Ha megteszi, nem lesz kora őszi bemutató. Pedig az első tíz előadásra már elővételben minden jegy elkelt. Már nem lenne ideje másik fordítót keresni, olyat, aki pontosan érti a régies német nyelvet, van színházi gyakorlata, és ráadásul még verselni is tud. Tudta, érezte: tisztelettel, de határozottan ellenszegülhet Estikének. Ez nemcsak lehetséges, hanem muszáj is, ha el akarja kerülni, hogy a művésznő belőle is felmosórongyot csináljon.

Azon a nyáron a szerzőnek még élt az anyósa, de már nagyon beteg volt. Egyszer, amikor bevásárolt neki és emiatt felment a lakására, meglátott az asztalon egy vérnyomásmérőt. Odaült, és megmérte a vérnyomását. Ijesztően magas értékeket látott. Lehet, hogy már évek óta magas volt a vérnyomása, de a *Stuart Mária* előtt nem jutott eszébe, hogy megmérje. Estike előrikácsolta az asztalfiókból a vérnyomásmérőt.

El kellene mennie orvoshoz. De az egy egész délelőtt. Mi több, az orvos elküldené továbbbi vizsgálatokra, amelyek további délelőttöket vennének igénybe, és akkor ő nem tudná tartani a határidőt. És akkor Estike győzne, mert joggal állíthatná, hogy a szerző alkalmatlan a feladatra.

A szerző fogta a telefonkagylót, hallgatta a napról napra durvább szidalmakat, és arra gondolt: „Rossz az ízlése. Rossz a modora. Hamar megutáltatja magát. De nem gonosz. Nem aljas. Még csak nem is tehetségtelen.” Egy héttel később már ezt gondolta, kagylóval a kezében: „Ocsmány. Közönséges. De azt a fajta rikító, harsány, kissé bugyuta színházat, amely az ő rossz ízlésének megfelel, a maga módján jól csinálja.” Amikor az utolsónak hagyott első felvonáson dolgozott, Estike hangját pedig egy légvédelmi szirénáéval lehetett összetéveszteni, már csak ez járt a fejében: „Tartani a határidőt. Tartani a határidőt.”

A *Stuart Mária* bemutatója után a szerző soha többé nem találkozott Estikével. Egyéb-ként jelentős közönségsiker volt, a jogdíjnak köszönhetően a szerző és családja sokáig élhetett gondok nélkül. Jóval később, a bátorságról és gyávaságról szóló mesejáték évében kezd-

tek szállingózni a hírek, hogy Estike milyen sok munkatársának tönkretette vagy megkeserítette az életét. Addigra már egykori népszerűsége megkopott, és a bozóttűzként terjedő mendemondák miatt porig égett.

A szerző az ezerkilencszázkilencvenes évek közepétől tizenkét évig nem írt színműveket, és nem volt hajlandó hozzászólni semmiféle színházi kérdéshez. Ez idő alatt ritkán találkozott azzal a rendezővel, akit a jelen írásmű első bekezdéseiben az olvasópróbán láthattunk, a hosszú asztal túlsó végén.

Ez a tizenkét év azzal ért véget, hogy a szerzőnél megszólalt a telefon, és a rendező, aki akkoriban egy vidéki színház igazgatója volt, közölte: másorra tűzi és megrendezi az erdélyi fejedelemről szóló drámát.

Fél év múlva sor került a bemutatóra.

A szerzőnek olyan érzése volt, mintha rehabilitálták volna. Mintha tizenkét évet börtönben töltött volna, és most egy felsőbb hatalom kinyilvánítja, hogy ártatlanul szenvedett.

Pedig nem is szenvedett. Élte világát. Írhatott, könyvei megjelenhettek, néha még díjat is kapott rájuk. Mégis úgy érezte: eddig be volt zárva, most kiengedték.

Már nem kételkedett a tehetségében. Elzárták előle, de visszakapta. Láthatta, hogy a dráma két évtized után is megállja a helyét a színpadon. Vagyis ez egy létező mű. Hiába bizonygatták ennek ellenkezőjét illetéktelenek és illetékesek. Tévedtek. Egy szempillantás alatt elillant belőle minden dac és keserűség, ami az évek során felgyűlt benne a színházakkal szemben.

Néhány hétre már-már odaköltözött abba a kisvárosba, ahol működött a színház. Délelőttönként ott ült a próbákon a rendező helye mögötti sorban. A rendező ritkán ült a helyén. Többször a színpadon tartózkodott, onnét adta utasításait a színészeknek és a műszaknak. Azt mondta például: „Adjatok munkát!” Vagyis a műszak kapcsolja be a munkavilágítást.

A díszlet egy zsindeyes háttető volt, emberszem formájú padlásablakokkal. Bizonyos jelenetekben kidugták a szereplők a fejüket az ablakokon. Ilyenkor úgy néztek ki, mint a túlságosan élethű bábfigurák. Máskor a kissé meredek tetőn jártak-keltek. Ez a fiatal színészeknek könnyen ment, de az idősebbeken látszott, hogy aggódnak a testi épségükért. A rendező elmagyarázta nekik: ez a bizonytalanság a korabeli erdélyi politika botladozását jelenti.

A rendező hat évvel idősebb volt a szerzőnél. Amikor a fentiek zajlottak, már bőven az ötvenes éveiben járt, de megőrizte fiatalos lendületét. Energiája kimeríthetetlennek látszott, és átragadt a színészekre is, már amennyire az energia ragadni tud. Megállás nélkül rohangászott fel és alá az emberi szemekkel bámuló tetőn. Éjszakánként világítópróbát tartott. Soha nem látszott fáradtnak.

Egyszer megkérdezte a szerzőtől: akar-e sügni? A színház egyik sűgője beteg volt, a másik elment tájéladásra. A jelenlevők közül a szerző volt az egyetlen, aki jól ismerte a darab szövegét, és nem kötötte le semmilyen konkrét feladat. Színházi ösztöndíjas korában kellett volna sűgőnek ajánlkoznia. Akkor elmulasztotta. Most pótolhatja. Beült az első sorba, szöveggel a kezében.

Nem hitte volna, hogy ennyire nehéz. Nem elég ismerni a szöveget, és nem elég halkan, de érthetően beszélni. A sűgőnek elsősorban azt kell megállapítania, miért hallgat a színész. Azért-e, mert segítségre szorul, vagy mert hatásszünetet tart? Esetleg az egyik átcsap a másikba, vagy a másik átfordul az egyikbe? Az alkalom szűlte sűgő nagyjából kétféle szemrehányást hallott a színpadról. Az egyik: „Mondjad már, bazdmeg!” A másik: „Nem kell mondani, bazdmeg!” Nem kellemes ilyesmit hallani, de még mindig jobb, mint az a kérdés, amelyet a szerző szintén megkapott: „Ki a fos írta ezt a szart?”

Ezt egy középkorú, kissé már megkeseredett színésznő kérdezte, valahányszor a szerző belépett az öltözőbe, vagyis elég sokszor. Akkor ugyanis a szerző játszott a saját darabjában, kapott egy kisebb szerepet.

Ezt is a rendezőtől kapta, neki köszönhette. Még a tizenkét esztendei színházi hallgatás előtt történt. A szerző harmincöt éves volt, a rendező negyvenegy, és egy kisebb fővárosi színházban dolgozott. Elővette a szerző egyik fiatalkori, posztmodern rendbontó drámáját, és megkérdezte: akar-e benne játszani.

A szerző tehát kapott egy szerepet, amelyet megtanult. Nem hitte volna, hogy ennyire nehéz szerepet tanulni. Amúgy kitűnő memóriája volt, egy költeményt első olvasásra megjegyzett, és évtizedek múlva is emlékezett rá. A saját szövegét viszont ügyvel-bajjal memori-

zálta, és újra meg újra elfelejtette. Késő délutánonként a színház felé tartva a metrón a saját mondatait bíflázta, és kedve lett volna feltenni a hányatott sorsú színésznő öltözőbeli kérdését. Félig-meddig elfeledkezett róla, hogy ő a szerző.

Kapott jelmezt, amelybe estéről estére belebújt. Kapott sminket: egy bájos fiatal lány őszre festette a haját, napbarnítottá és ráncosra az arcát, egy kicsit minden este másképpen.

A színlapon csak szerzőként volt kiírva a neve, a szereposztásban – az ő kérésére – a szerepe mellé három csillagot raktak. A premierközönség persze tudta, hogy ő kicsoda, de a későbbi nézők már nem ismerték fel. Egyszer-egyszer hallotta, hogy a nézőtérén suttogva találgatják: vajon ki lehet ez a soha nem látott színész? Egyszer-egyszer előfordult, hogy beültette mit sem sejtő ismerősét, barátját az előadásra, és azt mondta: mindjárt jön. Jött is néhány perc múlva, de jelmezben, őszre festett hajjal, deklamálva.

Az öltözőbe visszatérve, hallgatta a többi színészt, akinek éppen nem volt jelenete. Két öltöző volt, női és férfi. A férfiak nem jártak át a nőibe, a nők viszont átjártak a férfiba. A keserű arckifejezésű színésznőnek, aki mindannyiszor megkérdezte a szerzőtől, hogy ki a fos írta ezt a szart, ez volt a másik szavajárása: „Láttam én már férfialsónadrágot!” A harmadik pedig az volt, hogy most már soha többé nem játszhatja el Lady Macbeth szerepét. Időnként hozzátette: lassan már Hamlet anyját sem játszhatja el. A szerző darabjában egy tüdőbeteg nőt játszott, ami kétségkívül nem volt annyira jelentős, mint az imént említett szerepek.

Egy öles termetű színész, a színpadon a tüdőbeteg nő férje, az öltözőben szünet nélkül malacvicceket mesélt. Egy másik színész a halfogásaival dicsekedett. A hétvégeken horgászott, és amelyik színházban megengedték neki – sok társulatnál megfordult már –, a horgászszákmányból főzött halászlét jutányos áron kimérte.

A főszereplő, egy fiatal nő, majdnem pályakezdő, a gyerekekre panaszkodott. Volt a szerző művében három gyerekszereplő, és Luca nem szerette őket. Számos mondata kezdődött így: „Ezek a kis geci gyerekek már megint...” Diadalmasan tette hozzá a szentenciát: „Kutya és gyerek a színpadon – a darabnak annyi.” Néha benézett a rendező is, de nem maradt sokáig. Inkább az előadást figyelte. Minden általa rendezett produkción rajta tartotta a szemét.

A szerző huszonöt éves volt, a rendező harmincegy, amikor először együtt dolgoztak. Egyikük még kezdő volt, akkoriban jelent meg az első könyve, a másiknak már javában emelkedett a pályája. Egy rakéta lendületével haladt fölfelé. Azt lehetett hinni: határ a csillagos ég. Sokat beszéltek a rendezéseiről, dicsérték szemlélete frissességét. Hangoztatta, hogy a kommersz művekbe is vihet be szellemet a rendezés. Akkoriban egy amerikai musicalt bíztak rá, horror és bohózat kevercsét, ő pedig rábízta a szerzőre a musical dalszövegeit. Fordítsa le őket, azaz készítsen belőlük énekelhető, ütősen hangzó magyar változatot.

Egykettőre kiderült, hogy jól megértik egymást. A szerző beleírt mindjárt az első dalszövegbe egy posztmodern rendbontást. A rendező azt mondta rá: ez az! Vagyis támadt egy ötlete. A rendezői ötlet felszabadító hatással volt a színészekre, az öncélú abszurdizmusok pedig adtak a zenés rémbohózatnak egy kis avantgarde mellézköngét.

Attól fogva így ment éveken át. A szerzői ötletek átalakultak rendezői ötletekké, a szerző pedig megtanulta, kitapasztalta, mi különbözteti meg az élő írói ötleteket a halva születettektől. Össze sem tudta volna számolni, hány közös munkája volt a rendezővel attól az amerikai zenés játéktól kezdve, amelyben egy húsevő növény egyre nagyobbra nő és felfalja gondozóit. A színházi rendezések, fordítások, adaptációk mellett említendőek a hangjátékok is.

A Magyar Rádió akkoriban a Nemzeti Múzeum mögötti, labirintus jellegű épülettömbben üzemelt. Vezetősége szívesen íratott hangjátékokat kortárs magyar szerzőkkel, így a jelen írásműben szereplő szerzővel is, a rendező pedig szívesen dolgozott a rádióban.

A szerző is megkedvelte a múzeum mögötti zegzugos útvesztőt, a mikrofonállványokat, az üveglap mögött bólogató, hangkeveréssel bajlódó technikust, a stúdiók állott levegőjét és halotti csendjét. Még a sötét arcú, sötét múltú portásokat is megkedvelte volna, ha azok hagyták volna kedvelni magukat.

Egy márványtábla volt a falon, a portásfülke mellett, sötét, mint az arcok és a múltak. Rajta aranybetűs nevek, legalább ötven. A későbbi portások neve is ott viríthatott volna, de nem virított, mert ők portások lettek, vagyis életben maradtak. A szerző utólag döbbsen rá, hogy ezt a sötét márványtáblát is megkedvelte, vagy legalábbis megszokta, mert amikor eltávolították, felmerült benne a kérdés: „Akkor tehát ezek nem haltak meg?”

Észrevette, hogy a színészek másképpen viselkednek a rádióban, mint otthon, a színházban. A stúdió asztalánál nem voltak otthon. A legnagyobb hírességek is meg voltak illetődve, és ezt gyakran tréfálkozással leplezték. A rendező sokkal kevesebb utasítást adott, mint a színházi próbán, viszont annál többször mondta: „Megállunk, itt volt egy papír.” Ez azt jelentette, hogy a színész nem ügyelt a kezében tartott szövegre, és a papírlap zörgése miatt újra fel kell venni néhány mondatot. Megkérdezte a technikustól: „Hol tudsz kötni?” Ahol a technikus kötni tudott, kezdődött az újból felvett részlet.

A szerző és a rendező kapcsolata kétségkívül barátság volt. Az a fajta fontos és értékes barátság, amilyenné alakulhat egy intenzív munkakapcsolat. Színházon és rádión kívül nem találkoztak, magántermészetű dolgokról nem beszélgettek, mégis érződött: az egyik egész életre szólóan kiáll a másikért, a másik az egyikért.

Néha más kortárs magyar írók drámáit is rendezte a rendező, de ők nem váltak olyan fontossá számára, mint a szerző. Előfordult, hogy más rendezők is színpadra állították a szerző egy-egy darabját; a rendező nem mutatta ki ezzel kapcsolatos érzéseit, annál ő nagyvonalúbb volt.

Egyszer elmesélte a szerzőnek, hogy főiskolás korában azt tanácsolta neki a tanára: kapaszkodjon bele egy szerzőbe. Aktív szerzőre gondolt, akinek alakulóban levő életművét a rendező figyelemmel kísérheti, és ezáltal befolyásolhatja is. A fiatal évek során egyértelművé vált, hogy az a szerző, akibe a rendező belekapaszkodik, azonos azzal, akiről beszélek. A szerzőnek nem volt mestere, így tehát nem kaphatott hasonló tanácsot, de a maga módján ő is belekapaszkodott a rendezőbe.

Észre kellett vennie, hogy ennek nemcsak előnyei vannak.

A szerzőt az irodalmi életben nem mindenki kedvelte. Ha eltekintünk az összeveszésektől, a sértődésektől, a zsigeri utálattól és a jogos irigységtől, akkor az ellenézés legfőbb oka a szerző írásmódja volt, ahogy másrésztől a rokonszenvenek és a tetszésnek is. Ezt is, azt is ő maga vívta ki, ő tehetett róla.

Ez azonban inkább a regényeire és az elbeszéléseire volt érvényes, a drámáira jóval kevésbé. A drámák esetében nem az írásmód keltett nemtetszést vagy tetszést. A szerző nem tudta volna megmondani, hogy a drámáinak milyen a stílusa. Azt sem, hogy neki mint drámaírónak van-e saját stílusa, amely más íróéval nem téveszthető össze. Egyáltalán: mi az, hogy stílus?

A szerző arra gondolt: talán azért nem kedvelik őt a színházi életben, mert nincs markáns, egyéni stílusa.

Vagy talán azért, mert van.

Talán azért, mert színműveinek semmi közülük a mai magyar valósághoz. Ezt a kifogást már hallottuk az erdélyi fejedelem kapcsán.

Talán azért, mert túlságosan sok közülük van hozzá. Ezt a kifogást egy szeretve tisztelt igazgatótól kapta, amikor elküldte neki egy drámáját. Ez a dráma látszólag az athéni demokrácia zülléséről szól, de az igazgató szerint valójában a mai magyar viszonyok tükröződnek benne. „Így viszont” – írta levelében – „most nem ilyenekre van szükségünk.”

Vagy talán azért, mert szövetséget kötött a rendezővel, és a rendezőt sem kedvelte mindenki. Aki a rendezőt nem kedvelte, az kegyvesztettnek nyilvánította a szerzőt is.

Már amikor egy véres szájú kritikus amazon (egyébként melegszívű családanya, aki a szerző feleségével szívélyes viszonyt ápolt, együtt tologatták újszülöttjeiket a babakocsiban) napirendre tűzte a színházak megtisztítását az irodalmi íróktól, felmerült a szerzőben a gyanú: ez a Nikolett nemcsak az irodalmi írók légből kapott, mesterkélt, steril szövegeit kívánja kiseprűzni, hanem azokat a rendezőket is, akik belekapaszkodnak egy-egy irodalmi íróba.

Egyszer egy szintén véres szájú kritikus tritón (egyébként a televízió színházi szerkesztőségének vezetője és a vezető színházi folyóirat főszerkesztője) megkérdezte a szerzőtől: ugyan már, miért éppen a rendező rendezi az erdélyi fejedelemről szól drámát? Nem rendezhetné másik rendező? A szerzőben pedig felmerült a gyanú: ez a produkció soha nem kerül képernyőre, és nem jelenik meg róla ismertetés a folyóiratban.

Egy esztéta ismerőse, amikor szóba került a rendező, csak ennyit mondott róla: „Kobold.” Kézmózdulat jelezte, hogy az esztéta ezzel mindent elmondott.

A szerző sokáig töprengett: mit ronthatott el a rendező az egyik színházban – hadd nevezzem Egyik Színháznak –, ahol megrendezte a húsevő növényről szóló amerikai musicalt? Miután nyugdíjba ment a régi igazgató, aki a rendező egyik mestere volt, az új igazgató levette a sikeres, teltházás produkciót a műsorról, és a rendezőt soha többé nem hívták az Első Színházba vendégrendezni. Miért? Nyilván azért, mert az új igazgató nem kedvelte. De miért nem?

Annak okáról, hogy a másik színházba is – nevezzük Másik Színháznak – miért hívták a rendezőt csak egyszer, aztán soha többé, a szerző valamivel többet tudott. Itt a rendező tényleg elrontott valamit. A színművel foglalkozott – kortárs magyar író művéről van szó ezúttal is –, ahelyett, hogy a női főszerepet megformáló idős színésznővel, Lapcsánszky Fruzsinnal foglalkozott volna.

Fruzsina már a háború előtt is két lábon járó legenda volt. Csúnya volt, erőszakos volt, és illegális kommunista volt. Már fiatalkorában is úgy alakított visszataszító öregasszonyokat, például a *János vitéz*ben a gonosz mostohát, hogy a nézők el voltak bűvölve tőle. Ő volt az iskolapéldája Shakespeare azon verssorának, amely szerint „szép a rút, és rút a szép”.

A szerző fiatalkorában Fruzsina már keresztülment mindenben, ahogy ő mondta, „kivéve a húsdarálót”. A Másik Színházban ő volt az egyetlen öreg színész, miután szeretve gyűlölt nemzedéktársa, Meyerhold Ottokár, akinek Bulgakov *Menekülés* című drámájában a Krímfélsziget katonai parancsnokaként azt kellett volna eljátszania, hogy szívrohamot kap és meghal, ezt azonban kevéssel a bemutató után túlságosan élethűen alakította: tényleg szívrohamot kapott, és tényleg meghalt a színpadon, miközben utolsó leheletével ezt hörögte volna: „Szevasztopol esett!” De csak ennyit mondott: „Szevasz...”

A kortárs magyar dráma címe ez volt: *Na és akkor mi van?* Írója a rendezővel volt egyidős. Drámájában egy külföldön élő öregasszony – őt alakította Fruzsina – bombázza levelekkel Budapesten rekedt lányát, akinek a jelenetek során megelevenedik a családja: magas beosztásból egyre lejjebb csúszó férj, felnövekvő gyerekek, ezek szerelmei, barátai. A rendező gondosan kitalálta, hogyan nőnek fel a gyerekek másfél óra alatt a színpadon, hogyan válnak a szülők egyre fásultabbá, törődöttebbé, és hogyan nem hajlandó mindebből semmit észrevenni a külföldön élő nagymama, akit Fruzsina alakított.

Csak hogy Fruzsínát mindjárt a próbafolyamat kezdetén bordatöréssel két hétre kórházba vitték. „Kellemetlen” – mondta a rendező a többi színésznek –, „de nem tragikus.” Pedig a végeredmény igenis tragikus volt, erről Fruzsina gondoskodott.

A rendező arra használta fel a Fruzsina kórházi kezelésével járó két hetet, hogy a Másik Színház fiatal színészeivel foglalkozott. Velük tanulmányozta, elemezte a családi jeleneteket. Rosszul tette. Fruzsínához kellett volna bejárnia a kórházba, beszélgetni vele, kisebb-nagyobb figyelmességekkel kedveskedni neki. Ezt elmulasztotta, Fruzsina pedig megnehezítelt rá. Visszatért a kórházból azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy bosszút áll.

Egyszerű, de hatásos eszközei voltak. Egyrészt nem jegyezte meg a szövegét, és rossz végzettségeket adott, másrészt valahányszor utasítást kapott a rendezőtől, mindig megkérdezte: „Jó, de miért?” Olyan látványosan gyűlölte mind a rendezőt, akit most először engedtek be a Másik Színházba, mind pedig a nagymama szerepét, hogy pusztán jelenlétével kővé dermedt mindenkit maga körül, beleértve a *Na és akkor mi van?* íróját is, aki hamuszürke arccal, zibbadtan ácsorgott a nézőtér egyik hátsó ajtajánál.

Ne szépítgessük: a *Na és akkor mi van?* megbukott, négy vagy öt előadás után lekerült a műsorról, Lapcsánszky Fruzsina meghalt, a Másik Színház pedig soha többé nem mutatott be kortárs magyar drámát. Helyette Szophoklész, Shakespeare, Ibsen és Csehov műveit játszották úgy, mintha pályakezdő magyar valaki írta volna őket.

Ja, és a rendezőt soha többé nem hívták a Másik Színházba. Eltelt tíz év, húsz év, harminc év, az alapító igazgatót felváltotta egy új, az újat egy még újabb, de a rendező ballépését, hogy tudniillik a megboldogult Lapcsánszky Fruzsínát az 1980-as években magára haragította, egyikük sem bocsátotta meg.

A rendező fiatalon rakétaként szállt egyre feljebb, de aztán a felszálló rakéta lendülete megtört.

A rendező egyszer csak rájött: ahhoz, hogy rendezhessen, elő kell lépnie főrendezővé. Erre egy Tisza-parti városban került sor, talán Szegeden vagy Szolnokon, talán Bustyaházán

vagy Magyarokánizsán, már nem emlékszem pontosan. Ezen a helyen az akkori igazgató, egy negyvenes éveiben járó, energikus férfi írt is, rendezett is, de igazi művészi érzéke az eltávolításban mutatkozott meg.

Az előző főrendező úgy távolította el, hogy rábeszélte: rendezze meg a *Poppaea legszebb napja* című kortárs magyar drámát, és ossza a feleségére, aki a társulat tagja volt, a címszerepet. A bemutató után gratulált Sárinak – ő volt Poppaea – a zseniális alakításért, és biztatta: hívjon Pestről sok vendéget, köztük rendezőket és színházigazgatókat is, hadd lássák őt minél többen ebben a parádés szerepben. Másnap szembejött Sárival a folyosón; gratulált a zseniális alakításért, és biztatta: hívjon Pestről sok vendéget, köztük rendezőket és színházigazgatókat is. Harmadnap behívatta Sárít az irodájába; gratulált a zseniális alakításért, és biztatta: hívjon Pestről sok vendéget, köztük rendezőket és színházigazgatókat is.

Ebből az előző főrendező megértette, hogy Sárít az igazgató valamilyen ürüggyel – például arra hivatkozva, hogy a művésznő bomlasztja a társulatot – kirúgja, méghozzá főszerepből, méghozzá egy általa rendezett főszerepből. Vagyis nemcsak Sári lesz eltávolítva, hanem neki, az előző főrendezőnek sincs többé maradása ebben a Tisza-parti színházban.

A következő főrendező a mi rendezőnk lett. Őt másmilyen fortélyal távolította el az igazgató. Hirtelen megnövekedett a színházi életben a szabadság, kereslet mutatkozott a rázós témák iránt. Az igazgató noszogatta a rendezőt (most már főrendezőt): rendezzen meg egy rázós témát. Például Szolzsenyicin főművét, *A Gulag-szigetvilág* című részletes tanúságtételt. Az már igazán rázós! A rendező azon ellenvetésére, hogy Alekszandr Iszajevics főműve nem dráma, az igazgató azt felelte: majd egy kortárs magyar író megalkotja a színpadi változatot!

Hamar kiderült, hogy a vállalkozás szerzői jogi akadályba ütközik. Szolzsenyicin ügynöksége nem engedélyezte a színházi adaptációt. Más rázós téma után kellett nézni. Az igazgató azt javasolta: jöjjön létre egy fergeteges vígjáték, amelyben csupa prostituált és bűnöző szerepel, köztük azonban okvetlenül kábítószerüzérek is. Legyen benne véres leszámolás és szenvedélyes szerelem. Ezt is megalkothatná egy kortárs magyar író.

Csakhogy ilyen kortárs magyar író nem akadt. Még a mi szerzőnk sem érzett késztetést rá. Annyi baj legyen, mondta az igazgató. Majd ő megírja. Elvégre tud ő írni.

Megírta.

Elkezdődtek a próbák.

Ott ült a szöveg alkotója, aki egyszersmind az igazgató is volt. Ellentétben más alkotókkal, ő aztán nem fogta be a száját. Azt mondta: ez nem úgy van, hanem így. Ez pedig nem így, hanem amúgy. Ez nem erről szól, hanem arról, és nem osztogatnak, hanem fosztogatnak.

Végül a rendező, egyszersmind főrendező azt mondta az alkotónak, egyszersmind igazgátónak: vagy állítsa le magát, vagy vegye saját kezébe a rendezést. Az igazgató azt felelte: ez utóbbit máris megteszi. Elvégre tud ő rendezni.

Egy perccel ezelőtt még szerzőként volt jelen, mostantól rendezőként és igazgatóként.

Ilyen könnyen és gyorsan zajlott az eltávolítás.

A rendező rájött: ahhoz, hogy rendezhessen, nem elég főrendezőnek lenni, hanem elő kell lépnie színházigazgatóvá.

Néhány év múlva színházigazgató lett egy erdős domboktól körülvelt kisvárosban. Tehetséges fiatal színészeket hívott a társulathoz, érdekes színházat csinált az unalmasból. Ekkoriban rendezte meg a szerző erdélyi tárgyú drámáját is. Eleinte szívélyes volt a viszonya az önkormányzattal. Csakhogy a következő helyhatósági választás után új polgármester jött, másmilyen összetételű közgyűléssel.

Az új polgármester nem szeretete a színházat. Nem járt bemutatókra. Elterjedt a hír, hogy a rendező, amikor lejár a megbízatása, nem fog többé pályázni az igazgatói posztra.

Már tudni lehetett, ki lesz az új igazgató: a társulat egyik tagja, egy konzervatív ízlésű, közepes tehetségű, idősebb színész, aki az utóbbi évek során héttérbe szorítva érezte magát. Azt is tudni lehetett, kit fog az új igazgató elküldeni, és ki távozik önként, nem várva meg az eltávolítást. Azok a fiatal színészek tűnnek el a társulattól, akikkel a rendező érdekes színházat csinált.

A rendezőnek attól fogva nem volt színháza. Sok évig tanított a színművészeti egyetemen, de aztán egyszer csak egy láthatatlan varázsló egy láthatatlan kendővel letakarta a szín-

művészeti egyetemet, majd pedig – abrakadabra, csiribú-csiribá – az intézmény úgy eltűnt a pesti Vas utcából, mintha soha nem is létezett volna.

Vendégeskedett hol itt, hol ott, például többször is hívták vendégrendezőnek abba a színházba, amelynek előcsarnokában zajlott írásom elején az olvasópróba, de arra már nemigen látszott esély, hogy még egyszer előlépjén rendezőből főrendezővé, főrendezőből igazgatóvá.

A szerző képtelen volt rájönni, mi romlott el a rendező pályáján. Tapasztalata megvolt, rátermettsége megvolt, energiája megvolt. Színházi gondolatai, ötletei megvoltak. Valami mégis félresiklott. De micsoda, és miért? Talán nem volt igaza a rendező hajdani mesterének, talán mégsem kellett volna a rendezőnek egy szerzőbe belekapaszkodnia, vagy ha mégis, akkor nem abba a szerzőbe, aki egy életen át kilógott a sorból.

Persze, egy életen át kilógni sokféleképpen lehet, különböző színvonalon. Eltölteni az életet merő kilógással.

Ugyanis az élet nagy része eltelt. A teljesség és a rend kedvéért mondom: elzúgtak az évek, az évtizedek. A szerző idegenkedett a szolipszista gondolatoktól, mégis megfordult a fejében: valaki álmodja a szerző és a rendező életét, miközben a rendező azt álmodja, hogy belekapaszkodik a szerzőbe, a szerző pedig azt, hogy a rendezőbe kapaszkodik. Ebben az álomban felbukkannak teleírt papírlapok és egész könyvek, a szerző művei, és felbukkannak színházi emberek, akikkel a rendező együtt dolgozott. A könyveket nem lehet kinyitni, mert a metszésük erős ragasztóval van bevonva, és a szövegeket nem lehet kibetűzni, mert összefolynak a sorok. A színházi arcok pedig – színészek, világosítók, asszisztensek, ügyelők, rendezőkollégák, igazgatók, díszlet- és jelmeztervezők – egyetlen bizonytalan körvonallú arccá mosódnak össze.

Felbukkan ebben az álomban egy interjú is, amely egy internetes irodalmi portálon volt olvasható, mert ebben az álomban csak a szerző szövegei olvashatatlanok, az interjúkat az álmodó bármikor olvashatja, és beleképzelheti a saját múltjába. A portál azt kérdezi attól a színházról, amelynek előcsarnokában zajlott az olvasópróba, hogy miért nem mutatják be a szerző drámáját. A főkönyvelő volt az a személy, aki válaszolt, mert az igazgató éppen külföldön járt. Azt mondta a főkönyvelő: a jelmezek előállításának költsége olyan drasztikusan megemelkedett, a varroda gyártási kapacitása pedig olyan drasztikusan lecsökkent, hogy a színház sem most, sem később nem vállalkozhat a bemutatóra.

A teljesség és a rend kedvéért hozzátette:

– Betiltás nem történt.

Márton László (Budapest, 1959) író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Faust I-II.* (műfordítás, 2015), *Hamis tanú* (2016), *Walther von der Vogelweide: Összes versei* (műfordítás, 2017), *Két obeliszk* (2018), *A Nibelung-ének* (műfordítás, 2020), *Bátor Csikó* (2021).

HARC AZ EGYETEMÉRT

„Ma az egyetemisták egész nemzedékének szinte semmi esélye sincs megfelelő munkához jutni, ez pedig masszív tiltakozáshoz vezet. E probléma megoldásának legrosszabb módja közvetlenül a piaci igényeknek alárendelni az oktatást – ha másért nem, hát azért, mert maga a piaci dinamika teszi „elavulttá” az egyetemek nyújtotta képzést.”

Slavoj Žižek: Zűr a paradicsomban

„A cégtáblákat, cégereket leszerelő és más utcákba elhurcoló, csínytevő diákok 1451-ben kiástak egy nevezetes mérföldkövet, melyet tréfásan régóta „pet-au-diable”-nak (ördögfignek) neveztek. A követ elcipeltek és ünnepélyesen fölállították a diáknegyedben. A város rendőrkapitánya (...) igazságot akart szolgáltatni, a diákoktól elkobozta követ, s a Királyi Palota udvarában helyezte biztonságba. A diákság azonban megostromolta a palotát és visszaszerezte a követ. (...) A rendőrkapitány (...) 1453. május 9-én embereivel megszállta a diáknegyedet. (...) Negyven diákot letartóztattak. (...) Az egyetemi hatóság az illetéktelen rendőri beavatkozás ellen azzal tiltakozott, hogy beszüntette az egyetemi előadásokat (...) elrendelte a templomok bezárását. A hosszan húzódó ügy (...) végül is az egyetem győzelmével végződött, a diákok elégtételt kaptak.”

Szegi Pál

5. ének

A halottak magániügye

1

Ó, lányom, lányom, édes lányom,
az állami egyetemet
mért adják-veszik, azt csodálom,
ugyanakkor lábam remeg,

a szabadság már nem lehet
a szellemi sorvezetőnk,
mert kilóra kiméretett.
A vár, ahol élt, úgy ledőlt,

2

hogy a dőlését kiröhögték,
kigúnyolták a gyengeséget.
Egymásra omlott a föld és ég.

Vagy túlzás, amiket beszélek,
s ettől romlanak az esélyek,
hogy a viszony ne harc legyen,
normális maradjon az élet,
és egyetem az egyetem?

3

Tudást urak kezébe adni,
hogy felügyeljék, mint vagyont?
Hogyan is lehet így haladni?
Lovagolni az angyalon,
azt nézni, hogy mi a haszon,
bár a haszon épp erre kell,
a bölcsességre alkalom,
csak a tanulás a siker.

4

Hatalmi játszmaiba kerülve
hallgat a sok középkorú,
a diáknak még több az elve,
neki a lét nem háború,
így harcra kész, ha rászorul,
az önkényeskedést utálja,
és mivel most már nagykorú,
a diktátumot visszavágja.

5

Az új urat nem engedték
az egyetem épületébe,
művészek vagytok nem cselédek,
és művészekkel más az élet,
a zsarnokokra plusz veszélyek
lesnek, ahol ott a szabadság,
és elhangozhatnak beszédek,
anélkül is, hogy kontrolálnák

6

jó előre, hanem csak úgy.
És tüntetés is szerveződött,
megtellett a Rákóczi út.
Megvetve a hatalmi gőgöt,
megmutatva szelíd erőtk,
míg Beethoven zenéje szólt,
csatlakoztak a nagy elődök.
Ez hatott most, nem indulók.

7

Mit mondjak az Egmont-nyitányról?
Az épületből vetítették,
nem messze a tragédiától,
mi e komédia lehet még,
végigreménykedtük az estét,
aztán az egész holnapot.
Ott fönt a főbűnöst keresték,
adódtak furcsa válaszok.

8

Csak azt nem tudták, a szabadságnak nincsen alternatívája.
És semmiképp se a félrabság a felszárnyaló ember vágya.
Persze a nehézkes, a gyáva,
a túl földi ármánykodó
a kötöttséget kultiválja,
és inkább nem fizet adót,

9

mintsem, hogy iskolára költsek,
nem kell ide ma túl sok ész.
Mert övé a nagy felelősség,
és nem jó, ha belebeszélsz.
Nem jó, ha vele szembe mész.
Bár nem tudja, hogy mit kell tenni,
de nem bonyolult az egész.
Csináld, mit kell, a többi semmi.

10

Nem kell parancs a hallgatásra,
nem hallgatás az ész parancsa,
hogyan alakul, nem kívárja,
a jó változást szorgalmazza.
Aki teljes ember maradt ma,
a megalkuvást félbehagyja,
igénye van az öntudatra.

11

Nem igaz, hogy tízmillió
megtévesztett országa ez,
a múltba néz, akkor mi volt,
pár hősi tettet összeszed,
a szabadságért életet
bátran föláldozókat is.
Ez egyelőre puszta hecc,
eszmékért halni túl avitt,

12

nem is kívánja elnyomó sem,
hiszen mondja, hogy jót akar,
majd büntetni kezd bután, bőszen,
mindenki csak pici csavar

a nemzetben, hiszen avar-
kor óta itt vagyunk! Régebben!
Nem szól vissza, aki magyar –
szemernyi kétség sincsen ebben.

13

Petőfi és Balassi más volt,
a versírás fejükbe szállt.
Ha ma élnek, a jótanácsot
meghallgatnák, és a szabályt
betartanák, de legkivált,
nem abba szólnának bele,
mit más magának kitalált,
és mostantól az ő helye.

14

Villonnak minek magyaráznánk
a tulajdoni változást,
mi átadta egy bizottságnak
a színészeti iskolát?
Épp az arcot, mit úgy csodált,
elég volna látni neki!
Meglátszik rajtuk a világ,
mi erkölcsüket képezi,

15

a mozgásukból látható,
és a hamis hanghordozás
színeiből kihallható,
hogyan az egész hazudozás.
És árulkodik annyi sok más,
homlokukon az ördögárok,
a gondolat helyén a bomlás,
s hogy nem lehet velük vitátok.

16

A kétségeket büntetik,
az egyéniség nekik önzés,
csak az jó, ami jó nekik,
felforgatják a dolgok rendjét.
Hogy tükörképük elfeledjék,
egy újféle művészetet
kívánnak, ami nem teremtés,
de szórakozni jó lehet.

17

Persze mi a szórakozás?
Van, akinek egy Shakespeare-dráma,
az igény azonban ma más,
bizakodás kell a világba,
gondolni kell a gazdaságra.
a pénz beszél, s aki ugat,
tulajdonképpen ne csodálja,
ha a világtól lemarad.

18

A diákok másképp gondolták,
magukra zárták a falut,
az egyetem maradt az ország,
a megvédhető birtokuk.
És jó ötletnek bizonyult
követ dobni az állóvízbe.
A szolgafőnök kiszorult
üres hatalmából pár hétre.

19

Aztán jöttek az újabb tervek,
hogymás egyetemek majd önként
kérjék a gazdasági elvet,
és változzanak át cégekké.
Mielőtt bárki megérthetné,
döntsenek is minderről gyorsan.
Hiszen az anyagi érdeknél
nincs fontosabb ebben a korban.

20

Amit Párizsban elraboltak,
az Ördögszél-kilométerkő,
bár pontosan nem tudom hol van,
de hallom mérgesen sistergő
hatását, most itt van. Egy felhő
vet a földre kénes árnyékot.
Ki észreveszi rögtön felnő,
pedig különben nem kártékony.

21

Úgy kell a diáklázadás,
mint egy falat kenyér, s épp annak,
ki ellen a tiltakozás
dühös hullámai rohannak,
hogyma ne nézze ezt végre strandnak,
ne próbáljon meg lubickolni
áramában a pillanatnak,
mert elsodródhat minden holmi,

22

amit a magáénak gondolt,
egy pillanat alatt simán.
És ott, ahol nemrég homok volt,
öblöt formál a hurikán.
Változás változást kíván,
pestisnél szerényebb betegség
készülődött évek során,
most munkába állt, nincsen mentség.

23

Ki azt hiszi, csak a halottak
magánügye maradhat ez,
és a dolgok úgy folytatódnak,
hogyma ami most van, semmi lesz;
az időből bárki kivesz
egy-két hónapot, s letagad,
amikor még a rémület
alkotta a szabályokat,

24

nem öncsalásba bonyolódik,
hanem világ-meg-nem-értésbe,
s ha ő diktálja még a módit,
annak nagyon rossz lesz a vége.
Hogyma mi a rossz, azt ki-ki értse
úgy, ahogyma éppen jó neki?
Nem cáfolhat rá a reményre,
hogyma a jelent élvezzi.

A fejlődés balladája

Hogy mi a rossz, azt ki-ki értse
úgy, ahogy éppen jó neki?
Hogy a szabadságért megérje
másféle rabság, ki hiszi?
Ez az egész, milyen ciki,
még mindig magyarázni kell
(s az energiát elviszi):
hogyan a fejlődés nem siker,

hogyan nem megy mindig egyre többet,
és egyre vadabban elvenni.
Ami volt, az nem ismétlődhet,
ideje volna már szégyellni!
Ha van is időnk, vajon mennyi?
És jóvá tenni mennyi kell,
mit a legjobb el se képzelni,
hogyan a fejlődés nem siker.

A fejlődés ma már kudarc,
gondolkodni a fontosabb,
hogyan jó volna a hátraarc,
meghagyni azt, mi még maradt.
Ez is kevés, ez sem vigasz,
valamit mégis tenni kell,
ki az, ki nem arra szavaz,
hogyan a fejlődés nem siker?

AJÁNLÁS

Ajánlom, jól fontolja meg,
kit ma úrnak nevezni kell,
hogyan a világ mindig kerek,
hogyan a fejlődés nem siker.

Vörös István (1964) József Attila-díjas költő, prózaíró, kritikus, irodalomtörténész.
Legutóbbi verseskötete: *Elégia lakói, 2000–2011*, Tipp Cult, Bp., 2018.

Balaton. Az innenső oldal

A somogyi oldalon támasztották
alá ezt a hatalmas képeslapot.
Éppen csak annyira emelték meg,
hogy ne csússzon az északi partra a hal,
az iszap, a vitorlások, a nádasok
ökoszisztémája ne sérüljön,
meg persze hogy ne szurkálják agyon
a strand vendégeit a száraz szálak,
az árbocok.

Ha megfelelő szögbe állítod a fejed,
a nővérruha-zöld felületen megcsillanó
fény kiéget egy-két ezer pixelt,
de nem számít,
utólag javítható a Balaton.

Ezzel szemközt érdemes feküdni.

Az elme beleejti a látványt
a gulyáslevesbe. Kikockásodik
a hús, a krumpli, megkarcolja
a gyomorfalat. Felszívja a sört.
Visszapárolog a homlokodra,
amikor kanaladra hajolsz.

[krízis]

eltűnni egy holló
szemében
egy zivatarban földbe döngölt
sikoly
teteme fölött

[arcok]

Látványt keresni arcokon:
amatőr fotós korlátot,
vagy a megfelelő kiszögellést
szakadék előtt,
ami elé érdemes odaállni.

[rugós kés]

A félhomály geometriája
megbicsaklik.
Leoltanak egy olvasólámpát.

A tárgyak, a szerkezetek
visszahúzzák sötétszürke szikéiket
az elemi részecskék csendjébe.
Minden test rugós kés.

De sosem tudjuk meg, mit
jelenthet mindez onnan,
a sötétség felől nézve.
Szó szerint. Hogy onnan
nyúlna vissza egy kéz.

[végső dolog kicsiben]

Megbillen egy csontos könyökkel
megbökött váza.
Kapnak utána.
Flashback eltévesztett időpontba.

 Vida Gergely (1973, Komárom) költő, irodalomkritikus, tanár, szerkesztő. Utolsó verseskötetei a *Demóverzió...* (2014) és a *Feedback – karanténversek két IP-címre* (2021).

TORR

5. Dögmeleg. Félig csukott szemmel előkotortam az éjjeli szekrényből a mobiltelefonomat, bekapcsoltam, reggel nyolc. Pocok már borotvált volt a fürdőszobában. Lassan összekapartam magam.

„No, láttál az este valami érdekeset?” kérdezte hátam mögül az arcszesz-illatú barátom.

„A whiskyn kívül semmit. Gyorsan visszatértem”, mondtam ásítózva.

Nem akartam elárulni csúfos menekülésemet, mert akkor egész nap azzal piszkál. Dobtam egy pisit, utána tus alá, majd öltözködés, végül bepakoltam a bőröndömbe, és készen is álltam a start-ra.

Ugyanazokkal a fehér shuttle-buszokkal jöttek értünk a hotelhoz, mint ideérkezésünkkor. Egyedül a sofőrök különböztek. És mivel a kikötő egy másik városban, Fort Lauderdale-ben volt, ezúttal sem láttam semmit a Miamiból. Viszont kárpótolt a hatalmas Port Everglades nevű kikötő, ahová több száz óceánjáró hajó fut be naponta. Rátapadtam a busz ablakára, úgy bámultam a hajókat. Pocok és a többiek a mobiltelefonjukkal vagy a tabletjeikkel fotózták az óriásokat. Egyedül a már tapasztalt, visszatérő dolgozók ültek tétlenül a buszban, vagy a kistáskájukban kotorásztak tükör, smink után.

Hús óceánjárót számoltam meg, amikor megérkeztünk. A hajók inkább úszóvárosoknak, úszószigeteknek hatottak, mint hajóknak. Az emberi alakok eltörpültek a robosztus, tekintélyparancsoló formákon. Egyiknek a hajóorra, másiknak a tatja tűnt ötletesebb kidolgozásúnak: hol egyenes, hol íves, hol pedig hegyes alakjuk volt, a felépítmények, a kémények is különböző formákban pompáztak. Ezek az acélból készült, multifunkcionális óriás hullók a tudomány, a luxus és az üzlet tökéletes összefonódásának a termékei. Az elnevezésük a bugyuta rajzfilmeket, a csöpögős szerelmesregények, illetve a politikai szólalmok giccsparádéját idézte: Harmony of the Seas, Anthem of the Seas, Brilliance of the Seas, Empress of the Seas, Freedom of the Seas, Liberty of the Seas, Majesty of the Seas, Oasis of the Seas, Jewel of the Seas, Rhapsody of the Seas, Serenade of the Seas, Sympathy for the Seas, Symphony of the Seas... Rajtuk kívül láttam még az Emerald Princess-t, a Divinát, a Fantasiát... Többük tatjánál, a hátsó oldalfalán vagy a kéményen ott díszelgett a nemzetközi hajóstársaság, a Royal Caribbean logója, a horgonyból és koronából stilizált arc uralkodói magabiztosságot és gőgöt sugárzott. Másoknál az MSC hajócsalád győzedelmes napot ábrázoló logója virított. A forró napsütésben szikrázott a hajók fehérsége, felhőkarcolónyi testük eltakarta az óceánt, a horizontot. A belőlük áradó, kénes, fanyar dízelolajszagot a számban is éreztem, kissé bele is kábultam.

TORR

A gigantikus hajók már-már önmaguk és a pazarlás paródiáinak hatottak. A túlzás nem is jó fogalom, ugyanis a kikötői spektákulumból látszott, a tervezők nem ismernek határt, korlátot, ezért nincs mihez képest túlozni sem. Fel sem tudnám mérni, hány tonna acélt, üveget, műanyagot használtak föl az építésükhöz, hány mérnök dolgozta ki a formájukat, hány munkáskéz dolgozott rajta a legutolsó csavar behúzásáig. Hiába tiltakoztam, a méretek megtették a hatást: lenyűgözve bámultam a hajós galériát. Eszembe jutott a kölni dóm. Nem vagyok vallásos, föláll a szőr a hátamon az ájtatosságtól, ám a több százéves kölni dóm imponzáns méretei, merész és kifinomult formái, díszített tornyai, belül pedig az orgonaeépítmények, a nagy, nyújtott, színes üvegablakok vágta fénynyalábok, az emelkedő, karcsú terek, a csúcsonyosodó ívek, az enyhén tömjénes homály magukkal ragadtak. Hiába fanyalogtam az egyház urizálásán, a vallásos giccsen, a sok kisded Jézuson, a túlságosan is szűziesre sterilizált Máriákon és hasonlókon, letaglózva álltam a fényárban úszó templomhajóban. Nem is álltam, hanem inkább lebegtem a fények és a formák összjátékában. Egyszerre volt súlyos, lehengerlő, könnyed és felemelő. A kölni dóm építész mesterei tisztában voltak vele, hogy bármekkora is a templom, kiszolgáltatott egy hatalmasabb, megragadhatatlan erőnek. A luxushajók esetében még az öntörvényű óceán sem akadály többé. Az imának itt nem sok a haszna, ám a pénznemet és az országhatárokat eltörő bankkártyák érintésére már kitárulnak a légkondicionált fitness-termek kapui.

A fehér hajós monstrumokból hol funky, hol techno, hol pedig csöpgős popzene szólt, mintha óriási szórakozóhelyek vesztegelnének a parthoz láncolva. Love me, love me, say that you love me, kaptam el a levegőben egy slágerfoszlányt. Ahogy ott lecövekelve álltam, és csak bámultam és bámultam, fölöttem a valószínűtlenül kék ég, a hatalmas napkorong, köpni-nyelni sem tudtam. Ha már a pusztá látvány levett a lábamról, mi lesz odabent a hajóban, csodálkoztam.

„Gyere, Golyó, mennünk kell, nem szabad késnünk!”, vágott hátba Pocok.

„Mindjárt összeszedem magam”, hebegtem, és előkotortam az oldaltászámból a mobilomat, hogy végre én is készítek pár fényképet.

„Hagyd! Lefotóztam mind, majd kinagyítjuk a laptopomon és részletesebben is megnézegetjük a hajókat”, tette a kezét a vállamra Pocok.

A mi hajónk a többihez képest kisebb volt, *Fantastic Voyage* volt a neve. Ám még így is felfoghatatlan méretei voltak a maga tizennégy emeletével és háromszáz-tizenegy méter hosszával. Bármilyen szintű is volt a technológia uralma a hajón, úgy tűnik, nem óvott a tengerészek ősbabonájától: biztos, ami biztos, nem volt tizenharmadik emelet. Ezerszázötven fős volt a személyzet, ehhez társult ezerhatszáz-ezernyolcszáz utas. Teljes üzemmódban majdnem háromezer ember lakta az acélvárost, a nagyobb hajók esetében ez öt-hat-ezer főre duzzad.

A *Fantastic Voyage* hajóteste a hosszúkás orrával cápára emlékeztetett. A parancsnoki híd olyan magasan volt, hogy a napsütéstől alig tudtam kivenni a tömszerű építményét. Tíz narancssárga peremű mentőcsónak csüngött a hajó oldalán, fölöttük sötétkék ablaksor, a tetején pedig, közvetlenül a parancsnoki híd után, uszonyként kiemelkedő radar navigációs torony. Az árboc a huzalokkal, repülő szárnyaival inkább valami űrhajós szerkezetre emlékeztetett, semmint a kalózfilmekben látott faárbocokra. Hátról pedig ezüst csillogással emelkedett ki a széles kémény, egy hatalmas erőd bástyájának hatott. A hajó neve a hajótest oldalfalán díszelgett sötétkék, nagy betűkkel, körülötte rózsaszín és sárga virágszirmok.

„Hello, sir!”

Pocok az oldalamba bökött. Meg sem hallottam, hogy a hajó derekánál egy csinos hostesslány üdvözlő a szűk bejáratnál. Pocok bocsánatot kért a nevemben, mondván, épp kultúrsokkot élek át.

„No problem!”, mondta mosolyogva a nő, „My name is Zsuzsa.”

„Zsuzsa? It's a Hungarian name, do you know?”, puhatolózott Pocok, amikor Zsuzsa lekísért minket a kabinunkhoz.

„Yes, I know.”

„Hát akkor váltsunk magyarra!”, kiáltott lelkesen Pocok, közben látszott rajta, már az esti randin jár az esze.

„My father is from Hungary, but I was born in Germany. Sorry I don't speak a word in Hungarian.”

„Kein Problem!”, kapcsolt németre Pocok. Áradozott, hogy több mint tíz éve Németországban él, sok városban megfordult, lehet, hogy ismeri a szüleit, ám Zsuzsa átlátott a szítán, és faképnél hagyta, a következő pároshoz fordult, hogy nekik is bemutassa a lakhelyüket.

„Máris bizsereg odalenn?”, jegyeztem meg epésen.

„Fogadjunk, hogy megdöngetem!”

„Fogadjon veled a rák!”

6. Kétszemélyes kabinokba kerültünk a második emeleten. A mellkasom fölött kártya, rajta az adataim: *FULOP GORTVA, steward, Hungary*, ami egyben be- szálló- és kabinkártya is. Odahaza a szerb hatóságok nem tudták leírni, hogy „Fülöp”, az anyakönyvi kivonatamon is a szerbes változat szerepelt, amit aztán a magyarországi hivatalban automatikusan átvettek, fizetnem kellett volna, hogy magyar alakjában szerepeljen a személyi igazolványomban. Így a mostani angol változat is a torzított szerbet használja, miközben szerbül Filip, angolul Philip lenne a nevem. A „Fulop” egy nem létező változat, romosan emlékeztet az eredetire. A hajón az angolos kiejtésű Philip-pel szólítottak, olykor a franciák megtekerték a kiejtést a franciás Philippe-el. A hajón egyedül az a maroknyi magyar szólított Fülöpnek, akikkel találkoztam. Persze, tőlük sokszor megkapom a fulopozést: Hol lop a Fulop?! Fulop, az antilop! Ócska móka. A „Fülöp” gyerekkoromtól azonos és nem azonos velem, több változatban létezik, és noha a magyar tetszik a legjobban, a többire is kénytelen voltam és vagyok hallgatni. Talán emiatt is alakult ki bennem az érzés, hogy a nevem nem a sajátom, a Golyóval könnyebben azonosulok. Még az általános iskolában ragadt rám, miután az osztályomban én futottam a leggyorsabban az iskolai versenyeken.

A kabinunk nem volt valami tágas, ám szűkös sem, a munka utáni pihenésre bőven elég. Ráadásul a legelemibb kényelemre szabták, a fürdőszobában zuhanyzókabin, az angol WC fedelét kagylós ábrák díszítették, az emeletes ágyunknál egy-egy olvasó-, az alacsony meny- nyezeten pedig éjjeli kék lámpa, a bejárati ajtótól jobbra kisebb ruhaszekrény, a villanykap- csoló alatt szobatelefon. Volt ugyan LCD TV-nk, ám a fárasztó meló után legtöbbször be- estünk az ágyba. Először és utoljára akkor láttuk bekapcsolva, amikor első alkalommal be- léptünk a szobába, épp a hajóstársaság reklámfilmje fogadott. A kapitány köszöntője után egy matróruhas tengerész ecsetelte a kínálatot: ... *a hajó bármely pontján készségesen vár- ja Önöket a szolgálati személyzet, bátran forduljanak hozzájuk az óhajaikkal! Sőt, a legtöbb- ször ki sem kell mondaniuk, mire vágynak, a legjobb munkatársaink gondolatolvasók! Szóra- kozzunk együtt! És kóstolja meg az első napok Happy hour italait a Fantasztikus Csarnok bár- jaiban, az egzotikus, világhírű Mai Tai koktélok fél áron várják a szom* – Pocok idegesen ki- nyomta a TV-t, lesz alkalmunk bőven ezt a fos dumát hallgatni, vakkantotta.

A szoba világoskék színe eleinte nyugtatott, ám egy hónap után néha már a pokolba kí- vántam, itt-ott összefirkáltam a filccmel, amitől Pocok frászt kapott, a kabinokat kame- rák figyelik, a végén még kirúgnak. Másnap reggel egy vietnámi származású takarítónő ko- pogott az ajtónkon, kefével és mosószerrel a kezében, amit ünnepélyesen átnyújtott nekem.

Az emeleketet világvárosokról neveztek el, Budapest, Belgrád, Bukarest sehol, Közép- Európából csupán Prága játszott. Mi a London-szinten laktunk, az étterem pedig a hato- dik, Róma-szinten volt. Mint minden teremnek, sétánynak, csarnoknak, zugnak –, a mi munkahelyünknek, vagyis az étteremnek is volt külön neve: Botticelli. A többi kilenc étte- rem is egy-egy reneszánsz festőről kapta a nevét. Az ötödik, Barcelona-szinten lakott a sze- mélyzet elit osztaga, illetve a szerényebb vendégutasok, természetesen tilos volt közöttük bármi kapcsolat.

Az első napon ott, az étteremben, élesben kellett beletanulnom a pincéri munkába: mi- kor milyen tálcára, evőeszköze, pohárra, szalvétára, étellapra és milyen egyéb nyalánság- ra feni a fogát a vendég. A mentési, biztonsági gyakorlatokat naponta végeztük, hajókürt

jelezte a sorakozót, utána föl a narancssárga mellényt, s irány a fedélzet. Ez is inkább csak rutinos gyorstalpaló volt, a hajóstársaság gondosan ügyelt arra, hogy ne vesszen kárba egy percünk sem, ezért nem pepecseltek sokat az újoncok betanításával.

Napközben keveset tartózkodtunk a szobában, legfeljebb egy óra pihenő ebéd után és vacsora előtt. Ha nem hányjuk szanaszét a ruháinkat, akkor oda az otthonosság érzete. Külön megkértük a szobalányokat, hogy nálunk ne csináljanak túl nagy rendet. Amikor már szinte lépni sem tudtunk a fürdőszobában a szaros gatyáinktól, összekaptuk a rongyait és elvittük a mosodába. Olyan is volt, hogy plusz borravalóért megkértünk egy-egy filippínó takarítót, vigye el a szennyesünket a mosodába, hogy azzal se veszítsünk a szabadidőnkéből.

Lefekvéskor alattunk megállás nélkül zúgtak a hajtóművek, a motorok, nem egyszer anyáztam, hogy hagyják már abba a zakatolást, volt, hogy álmomban is szidtam a gépeket. A gépházba egyébként tilos volt belépni, mintha titkos szentély lenne. Az ott dolgozók külön kasztnak számítottak, fogalmam sincs, milyen bérért dolgoztak, ám rendszerint az olcsóbb, harmadik világból kerültek ki. Ugyanakkor nem csak velük, hanem a gazdag vendég utasokkal sem kerülhettünk kapcsolatba, akit rajta kaptak, azonnal repült a hajóról. Persze, ha fizettünk az ellenőröknek, félrenéztek egy-egy esti buli során. A vendég és a személyzet kasztjai között azért is volt tilos az érintkezés, hogy a hajóstársaság elkerülje a balhékat, a világhálón vírusként terjedő rossz értékeléseket. A hajón a bekalkulált haszon szabályozta a hierarchiát, az emberi kapcsolatokat.

A nagy esti piálást kerültem, másnap fosul voltam tőle, inkább „rakétában” utaztam, vagyis főre fogadtam. Ezen kívül a szex volt az a centripetális erő, amely körül úgy keringtünk, mint a bagzó macskák. Nemcsak a személyzet, hanem az utasok is, mindenki baszni akart, még a hajóra cipelt házi kedvencek sem bírtak magukkal. A nők ugyanazzal a vadásztekinettel vizslattak, mint a férfiak, és nem pusztán a szinglik, hanem a házások is. Amikor összejöttem egy-egy csajjal, mindketten tudtuk, nem történt semmi, csak szórakoztunk. Leginkább az ázsiai puncik után kajtattam. Nem volt nehéz dolgom, de nem azért, mert kivételesen jó pasi lennék. Az ázsiai cicák európai farokra specializálódtak. Multikulturális kóstoló a kamatyolás svédasztalán.

Egy munkanap végén a személyzeti bárban odalibbentem egy pultnál támaszkodó, hegyes mellű vietnámi egzotikumhoz. Szélesebb volt a homloka az átlagnál, sápadt bőre szinte világított a félhomályban. Megkínáltam gandszával, ám eltolta a kezemet. Közelebb hajoltam, van valami számodra, száz százalékosan európai, még ma éjjel rácuppanhatsz, sügtam a fülébe. Az államig ért, legalább nem kell mélyre hajolnia a cuclizáshoz, gondoltam lövésre készen. Hátrahőkölt, egyenesen a szemembe nézett, majd tett egy lépést felém. Bal kezével megsimogatta a mellkasomat, elégedetten nyugtáztam, nyert ügyem van, ám a jobb kezével úgy megszorította a tökömet, hogy azt hittem, leszakítja. Szinte négykézláb nyüszögtem vissza egészen a kabinomig.

Külön felügyelők szakosodtak arra, hogy az étteremben a segédpincérek ne kóstolják meg az ételmaradékot, ne lépjenek túl bizalmas viszonyba a fogyasztó vendégekkel, és arra is ügyeltek, hogy a személyzet tagjai a számukra kiszabott útvonalakon közlekedjenek. A ranglétra csúcsán nem a hajó kapitánya állt, ahogyan korábban hittem, hanem a legpazarabban fizető, extrákkal felszerelt lakosztályban dózsölő vendég. Amennyiben a kapitány valamit elront, leváltható, a leggazdagabb utas azonban bármit megtehet, bármit kérhet, sőt, még a gondolatát is ki kellett találni ahhoz, hogy elégedett legyen a személyzet munkájával, a hajó kínálatával.

A vezetőségről nem sokat tudtunk meg, mindig csak a képviselőiket láttuk. Az is lehet, köztünk jártak, felügyelték a munkánkat. Sokáig nem tudtam megszabadulni az állandó megfigyelés tudatától, nem egyszer aludni sem tudtam tőle. Ilyenkor Pocok előpakolta a jamaicai parton olcsón beszerzett első osztályú marihuánát, nagyokat szívtunk belőle, Bob Marley-t énekelgettünk, főleg a kedvencünket, a *Redemption Song*-ot. Ezáltal sikerült megfeledkezni a melóról, tudtam pár órát aludni is, reggel ötig.

A kabinos folyosók hófehér alagúttáratoknak tűntek, piros vízzáró ajtókkal. Hiába tudtam, hogy a második emeleten, *Londonban* lakunk, az egyforma kabinokkal teli, hófehér kanyargó utak labirintusában gyakran elkavarodtam. Az elején még lenyűgözött, hány cső,

huzal tekereg különböző kombinációkban a plafonon. Míg bámultam a plafon „kígyóit”, azon kaptam magam, már megint nem tudom, hol a fenében járok. Megesett, hogy rám bízta a feladatot, hogy kísérjem be az új utasokat a kabinjaikba. Az első két-három hónapban együtt tévedtem el a vén kulákokkal. Nekik persze mosolygó pókerarccal jeleztem, óriási a hajó, no problem, mindjárt megérkezünk. Közben meg azon szorongtam, nehogy kiderüljön a bénaságom, mert akkor oda a hajó jó hírneve, és azzal együtt én is a kukába kerülök. Szerencsére a vendégek sohasem vették észre, hogy gőzöm sincs, merre járunk, lekötötte őket a hajóbemutató rizsám. A végén még borravalót is kaptam a szolgálatomért, amit széles mosollyal háláltam meg.

A mosoly volt a kulcs: mosolyogj, ha lebasznak, mosolyogj, ha elküldenek a picsába szórakozásból, mosolyogj, ha levonják a béredből a késés perceit, mosolyogj, ha belengetik a busás borravalót, ám végül annak felét is nagy nehezen találod meg a neked kikészített borítékban, mosolyogj, ha a vendég lepontozott egy aprósáért, és akkor is, ha legszívesebben felpofozná a hisztis picsákat és pöcsöket, mosolyogj, amikor a munkatársaid elárulnak a nyomorult plusz gázsiért, mosolyogj, amikor rád tör a honvágy, a fedélzeti és a belső csarnokok csillogásától pedig már hányingered van, mosolyogj, mert a végén azt vásárolsz a hónapokig félretett pénzedre, ami szemednek-szájadnak ingere, új életet kezdhetsz, tömött zsebekkel reinkarnálódhatsz.

Amikor kiismertem magam a hajón, beláttam, elég, ha pusztán a legénység számára kijelölt útvonalakat használok, úgy mindenhol eljuthatok, leszámítva persze a tiltott zónákat. Pocok jóval korábban belátta ezt, és általában mindenben ügyesebb volt nálam. A korábbi külföldi munka megtanította a gyors alkalmazkodásra, és még arra is tudott ügyelni, hogy segítsen. Egyedül a csajozás nem ment neki. Hiába javasoltam a hajó tarka kínálatát, folyton a magyar nőknél járt az esze, a hostessé előléptetett Nórára sóvárgott. Honvágygal fűszerezett pinahiány.

„Kiszárad a farkad!”, kiáltottam neki a szobából lefekvés előtt, épp a fürdőszobában zuhanyzott. Dereka köré csavart törölközővel jött elő a gőzfelhőből.

„Rosszul látod.”

„Családot akarsz? Elment az eszed???”

Pocok felvette a csíkos pizsamáját, és hátat fordított az ágyán.

„Most mi van?”

Lekapcsolta az éjjeli lámpáját.

„Ki is akart az első napon fogadni velem, hogy megdöngeti Zsuzsát?”

Csend.

Lehajoltam hozzá az emeletről, Pocok már aludt.

Három hónap után segédpincérből étteremmenedzser lett. A főnököm.

8. Imádtuk. Legalábbis a többség. Néhány pincért, akik a magasabb pozícióért ácsingóztak a sorban, megette a sárga irigység. Egy borostás olasz, Luigi látványosan utálta, a feladatokat ímmel-ámmal, olykor figyelmeztetések árán teljesítette. VAFFANCULO!, intett be többször Pocoknak a háta mögött. Ennek ellenére Pocok sohasem küldte föl a személyzeti irodába sárga lapért. Luigi többször bemószerolta a vezetőség előtt, ám annyira elégedettek voltak Pocok munkájával, hogy elnézték neki az apró mulasztásokat, a feljelentő gecit pedig lefokozták segédpincérnek.

Pocok senkivel sem szívózott, a követeléseit nem gázoltak át rajtad. Szó sem róla, ugyanúgy hajtottunk tovább, ám Pocok kezében nem volt korbács. Jobban ki is jöttünk a kollégákkal. Mégis, Pocok egyre ingerültebbé vált. Nem velünk. Alig várta a szüneteket, a nap végét, amikor magyarokkal beszélgethetett, torkig volt az angollal. A szüleit nem akarta felhívni Skype-on, már több éve nem beszéltek, amióta összevesztek azon, hogy ritkán látogattja meg őket otthon, legalábbis nekem ezt állította. Miután a csajozásban amatőr volt, más kisülési pontokat talált. Lefekvés előtt cam-girl lotyókkal csettelt a virtuális kéjszalomonokban: *chaturbált*. Hiába mondtam neki, gond nélkül találna magának a hajón igazit,

rám sem bagózott. Az étteremben csupa mosoly és derű, a kabinunkban viszont gyakran kifordult magából. Ugyanakkor mindent elkövetett, hogy ezt ne vegyem észre. Nem látványosan szenvedett, belül zabálta magát. Hiába nógattam, mondja el, mi a baja, vagy másra terelte a szót, vagy kiment a kabinból, hogy sürgős dolga akadt. Máskor arra panaszkodott, folyton fáznak a végtagjai, sehogy sem tud fölmelegedni. Egy alkalommal véletlenül késett a reggeli műszakról, a főnökségen emiatt megjegyzést kapott, teljesen kikészült tőle. Persze az étteremben ugyanúgy mosolygott, mint addig, ám én éreztem rajta, hogy valami nem stimmel.

„Jól vagy?”, kérdeztem tőle a fárasztó nap végén a kabinban. Szokás szerint rám sem heiderített, a tusoláshoz készülődött. Utánamentem a fürdőszobába.

„Figyelj, nem akarok az agyadra menni, de te is tudod, hogy ez így...”

„Nincsen del!”, mordult fel a háta mögül.

„Jól van, békén hagylak.”

Ezzel visszاسompolyogtam a szobába, lehuppantam az ágyamra, elővettem a kereszttejtényes újságomat.

Amikor visszajött a gőzölgő fürdőszobából épp egy szó középső betűivel küszködtem.

„Két betű...”, mondtam kínlódom.

Pocok ásítózva felhúzta a pizsamáját, mellém ült.

„Na, add ide, megnézem!”

Azzal betűzni kezdte a hiányos szóalakot. Neki sem ment, valami idegen szót próbáltunk kitalálni: FERRO_ _ IGNI. Hiányzott a keresztező szó is. Baszta a csőrünket, ám sehogyszem tudtuk kitalálni. Pocok végül legyintett.

„Nekem sem megy minden.”, sóhajtott, majd fölállt, nyújtózkodott, és fölmászott az ágyára. „Jó éjszakát”, motyogta, majd lekapcsolta az éjjeli lámpáját. Egy darabig mocorgott az ágyában, nem tudott elaludni.

„Nem tudok másra gondolni, csak arra, hogy holnap időben fölkeljek!”, mondta ingerülten.

„Kérsz egy altatót?”, kérdeztem, majd benyúltam az éjjeli szekrényem fiókjába, előkotortam a gyógyszer, felnyújtottam neki: „Úgy fejbe kúr, hogy utána ki sem nyitod a szemed reggelig!”

Pocok egy darabig hezitált, majd lenyúlt a tablettáért. Hallottam, ahogy lenyeli. Kb. fél óra múlva horkolt is. Vagy az a saját horkolásom volt, és nem vettem észre, mikor hagyta abba Pocok a forgolódást. Így ment ez pár napon át, az altatóm csodát művelt, azt hittem, Pocok kezd helyrerázódni.

„Golyó, már megint az ágyam alá raktad a bűdös cipődet és zoknidat!”, harsant rám, amikor egy reggel ébresztő gyanánt valamelyik segédpincér fakanállal zörgött a kabinunk ajtaján.

„Hová dugjam őket, a budiba?”, motyogtam álmosan.

„Egyáltalán nem vicces!”

„Jól van, jól van, eztán a szekrényben fognak lapítani.”

„Éjjel pedig égve hagyta a fürdőszobában a villanyt!”

„Kézifék, Pocok, nem te vagy az apám!”

Erre annyira bepöccent, hogy pizsamában, csipásan leráncigált az emeletről, lökdösni kezdett.

„Csigavér, haver!”, próbáltam nyugtatni, „Inkább készülődjünk, nehogy késsünk!”

Pocok lehajolt, azt hittem, a pacskerját keresi, ám amikor felegyenesedett, se szó, se beszéd, lekevert egy akkora nyaklevest, hogy alig maradtam talpon. A második ütést már kiédtem, lefelé tekertem a kezét, mire egész testével nekem esett. Lezuhantunk a padlóra, birkózni kezdtünk, hörögtünk, nyögtünk, szidtuk, átkoztuk egymást. Észre sem vettük, hogy már egy ideje kopognak, kiáltoznak a kabinunk ajtajánál. Egyszer csak kinyílt az ajtó, utána pedig az orosz segédpincér, Szergej állt ott az egyik tiszttel. Dühösen néztek ránk.

„ДУПАКИ!”

„IDIOTS!”, kiáltották egyszerre.

Megdermedve hevertünk egymáson, orrunkból patakokban folyt a vér, vállunkon, kezünkön harapásnyomok.

A hajó „börtönébe” kerültünk: a kabinokban csak egy kemény priccs, a plafonon pedig dróthálóval fedett, a hullámoktól himbálózó lámpa. Sokáig bámultam a lámpa szűrt fényét,

számoltam rajta a háló lyukait. Próbáltam visszaidézni, hogy a fenébe is veszünk össze Pocokkal. Cipők, zokni, emeletes ágy, rendben, ő kezdte, de miért nem tudtam leállítani, miért mentem bele a verekedésbe. Eszembe jutott az első nap, a minket fogadó hostess Zsuzsa, a vékony szemöldöke, kein Problem, küss mich, ich möchte mehr, ohne Schlag bitte, fáj a faszom, sértődj meg, odarakom a zoknimat, ahová akarom, az osztálytársam, Pozsár beköp az osztályfőnöknek, mert a matek órán kivágtam az ollómmal a pulóverét, nyápic, viszont, viszont, viszont ott ült a közelemben Lídia, szép hosszú fekete haját bámulom, enyhén szeplős arcát, ő a legcsinosabb az osztályban, majd kézen fogja a Szultán, come with me, my darling, come, come, hier ist mein Kondom Kingdom, guck mal, brzo, navuci mi ga, hajde, lezi, poljubi me, poliži me, majd kopognak az ajtón, jól van, jövök, kinyitom, apám, gyere szemet lapátolni, megérkezett, épp most, hogy a görcs vinné el, még be sem fejeztem a stripet, azzal fogok tüzelni, ha nem jössz, megyek, megyek, kimonó, karate, összekeverem a jobb kezemet a ballal, a mester szigorúan rám néz, majd' behugyozom, kikéredzkedem, nem enged, kimenekülök, üldöznek, disznófejű varangyos békák ugrálnak a nyomomban, bűdösek, vartyogásuktól-röfögésüktől föláll a szőr a hátamon, széllal szemben futok, a lábaim lelassulnak, a szél mindenhol korbácsol, hátra nézek, a disznófejű békák hosszú nyelvüket öltögetik, elérnek, nem hagyom magam, nekiesek a szélnek, nem enged, fékez, fékez, fékez, puska lövés, lezuhanok, zuhanok, zuhanok, zuhanok, nincs alja, nincs mélysége, zuhanok, zuhanok, nincs megállás, zuhanyzom a kabinban, az egyik thaiföldi szobalány előttem térdel, imádkozik, keresztet vet, majd megnyalja a szája szélét, lehunyom a szemem, a faszom tövig a puha, nedves és forró szájkatlanában, nyelvek cirógatják, fokozódó hegedűsimítások, hegedűrándulatok, hegedűcseppek, hegedűhullámok, hegedűörvények, hegedűömlések, jéggé dermedő hangok, sűrű havazás, Vivaldi csöpög a falakból, a csapból, az agyamból, a seggemből, l'inverno à la carte inferno, hosszú, fagyos tél, a faszom a punci selymes falához dörzsölődik, ó, te drága punciselyem, kinyitom a vörös szemem, esik a hó, fehér ondó a mennyből, ó, thaiföldi Elise, fogjál a markodba, szopjál csak gyengéden, egy vén boszorka figyel minket, arcán pestismasz, l'amor che move il sole, e l'altre stelle, dalolja, mindjárt elmegyek, elmegyek, elmegyek, elmebaj a szülőföld, elmegyek innen, vissza sem jövök többé, a képernyőn szétlőtt házak, részeg katonák rozszant biciklit tolnak, mögöttük sebesültek a kórházból, vicsorgó katonák terelik őket, a tanyán várja őket a büntetősor, jön a behívó, ez nem az én háborúm, nem akarok meghalni, halljátok, nem akarok meghalni, halljuk, éppen ezért gondoltunk rád, kapcsolatban vagy a mozgalommal?, nem, akkor lépj be, és írd össze, ki mindenki van ott, miről tárgyalnak, cserében mi is segítünk neked, elmegyek innen, hova mész, elmegyek messzire, indulok, nemsokára indul a buszom, félek, lekésem, lekésem, ott vagyok, úrruhában, Star Wars-napok a Gyomorban, Pocok a főnököm, mosolyog, én meg sírok, ne haragudj, nem akartalak bántani, ne haragudj, aztán már a karomban fogom, sírok, meghalt, Pocok meghalt, a legjobb barátom, meghalt, nincs többé senkim ezen a kurva, átkozott hajón, Halálcsillag! Halálcsillag! Halálcsillag! Csillag a homlokomon, lövés a szívem fölött, de én nem vagyok zsidó, hagyjatok békén, nem vagyok zsidó! Én nem vagyok magyar, nem halljátok, nem vagyok magyar! Nem vagyok szerb, hát nem értitek, nem csináltam semmit, hagyjatok békén! Nisam Srbin! Nisam Mađar! Nisam! Станьте! Дурати! Nyugalom, anyám főz a konyhában, finom húsleves illata, lüktet a méhem, én vagyok az anyja, én vagyok Pocok édesanyja, teste felfénylik a karomban, csillog, mosolyog, alig hiszek a szememnek, feltámad, mosolyog, gyere közelebb, gyere, ne félj, gyere közelebb, odahajolok, tiéd a halál, hallod, tiéd a halál, halál pedig nincsen, halál pedig nincsen... Sötét a terem, bármerre fordulok, fekete, fekete, fekete, valaki megérinti a vállam, jeges a keze, hátrafordulok, senki, nevet, itt vagyok, nevet, egy csontsovány korcs kutya, szomjas, nagyon szomjas, vízért könyörög, mindjárt adok, keresek egy kutat, a kutya eltűnik, sötét, sötét, sötét, nem történik semmi, várok, várok, várok, hallgatok, és így jó, nem kell tenni semmit, csöngetés, ezüst lift ereszkedik le fönről, nyílik az ajtaja, ott van a kopasz öreg Miamiából, világít a fehér zakója a liftben, a lámpa pislákol a fülkében, mintha ki akarna aludni, az öreg rám néz, mosolyog, nyújtja a kezét, nyújtom a kezem, megrázza, te acuerdas de mí, muchacho?, bólogatok, és megnyugszom, belépek a liftbe, az öreg ráncos kezével megnyomja a négyes gombot, lassan emelkedünk, egymásra nézünk, elmosolyodik, arany szemfoga villan, eres

in tío valiente, a vállamra teszi a kezét, lassan emelkedünk, nyugalom, béke, minden rendben van, lassan emelkedünk.

„Mikor érkezünk meg?”, kérdezem az öregtől.

Tovább emelkedünk.

„Hallja, nem akarom zavarni, csak érdekel, hogy esetleg mikor, érti?”

Az öreg megrázza a fejét.

„Tudja, én itt dolgozom a hajón, rossz néven vennék, ha késnék.”

Mögöttem egy barna szék, leülök.

Emelkedünk.

Nem bírom cérnával, fölpattanok, az öreg sóhajt, majd magyarul rám szól:

„A fenébe is, ülj már vissza a segged parlamentáris felére, az isten szerelmére, oszt ne csinálj már ekkora cirkuszt!”

Visszahuppanok a székre. Még mindig a második emeletnél tart a lift. Sohasem fog megérkezni, mintha koporsóba zártak volna, fogy a levegőm. Az öreg szobornyugalommal áll mellettem. Arca szigorú, mégis melegséget sugároz. Oldalra pillantok, hatalmas tükör, a képemet látom benne, az arcom eltorzul, lángra lobban a fejem, felugrok a székről, sikoltok, dörömbölök a lift vasfalain, szilánkosra zúzom a tükörképem. Az öreg megrázza a fejét:

„A hétszázát, hát megsavanyítja az emberben a sört az ilyen!”

Csöngetés, nyílik az ajtó.

„Tessék, megérkeztünk. Hát nem megmondtam, hogy ne félj? ¡Hasta la vista!”

9. Szinte átaludtam az egész napot. Párszor felébredtem, csurom vizesen, valami rémálmom lehetett, ám semmire sem emlékeztem. Amikor már nem tudtam visszaaludni, csak forgolódtam a priccsen, feltápáskodtam, visszafeküdtem, feltápáskodtam, a zárt ajtóhoz léptem, hallgatóztam, semmi. Lepedékes volt a nyelvem, fogaimmal lekaptam, lenyeltem a keserűjét. Szomjúság. Fáj a karom, az orrom, az ujjaim, izomláz a jobb karizmomban. Kopogok a kabin ajtaján, semmi. Hány óra lehet? Visszahuppanok a priccsre. Hol lehet Pocok? Biztos lefokoznak azután, amit tettük. Két marha.

Kinyílt a kabinajtó, végre távozhatok. Szergej volt az, a segédpincér, aki a tiszttel együtt ránk talált a kabinunkban. Nem szólt semmit, mégis tudtam, hová vezet. Bántotta a szemem a fehér folyosó neon fénye.

A személyzeti irodán már ott volt Pocok. Amikor megpillantottam, zavartan nézett rám, de legalább a méreg elszállt belőle. Leültem mellé. Szemközt velünk két vezetőségi tag, AKKILES és THEO, olvasom az ingükre csipetett kártyájukon. A hajón tilos volt tapogatózni, ki honnan származik, mégis, a kocsmában gyakran erről pletykáltunk, úgy tudtam meg, hogy Akkiles finn, Theo pedig norvég viking. Szúrós szemmel néztek ránk. Megértik, hogy fél év után máshogy viselik az idegek a terhelést. Nem mi vagyunk az elsők, nem is az utolsók. Szerencsére, nem a vendégek előtt, hanem a kabinunkban arénáztunk. Ne is terjedjen tovább a híre, az orosz segédpincér, Szergej szájára is lakatot raktak, dollárból. Mi nem kapunk jutalékot, a mi díjunk az, hogy nem rúgnak ki, dolgozhatunk tovább. Pockot imádják a vendégek, a kollégák is, tudják, hogy milyen jó barátok vagyunk. Ez csak egy kisiklás. Hozzuk helyre, fogjunk kezét, és haladjunk tovább. Theo felállt, leszegte a fejét, nehogy beverje a plafonba, több mint két méteres óriás. Azt hiszitek, a kemény hajtás az oka, mondta föl-alá járkálva az irodában, a fekete lakkcipője majdnem akkora volt, mint egy sítalp. Mert még nem találkozott az óceánnal, fűzte tovább a gondolatmenetét. Itt dolgoztok, nap mint nap körülvesz titeket, mégsem jut el hozzátok a morajlása. Nemsokára azonban, megállt, megdörzsölte nagy, vastag szemöldökét, nemsokára azonban... megállt, nem fejezte be a mondatát. A lényeg, mondta fel-alá járkálva leszegett fejjel, a lényeg, hogy ne higgyetek semminek, amit látni és tapasztalni fogtok eztán. Bólogattunk, Theo elmosolyodott, akkor tudjátok, mire célzok. Odalépett az iroda ablakához, behajította a térdét, a távolságot kémlelte. Visszafordult hozzánk, olyan lesz idővel, mint az éttermi háttérzene, az elején még elviselhető, utána a pokolba kívánjátok, végül fel sem tűnik. Honnan a fe-

néből vették észre, hogy mennyire szenvedek a zenétől, villant át az agyamon. Az óriás felnevetett, olyan hangosan, hogy szinte robbanásoknak hallottam a kacaját. Társa, Akkiles is jókat derült rajtam. Nem az számít, hogy mit tudunk rólatok, mondta reszelős hangján Akkiles, hanem hogy olajozottan működjön minden az étteremben, a vendég semmit se vegyen észre a gondokból, mert akkor oda a hajó jó hírneve. Theo ráhajolt az asztalra, a hatalmas tenyerét figyeltem, nem is tenyerek, hanem lapátok voltak azok. Mehettek, bökte felénk Akkiles, várnak a vendégek, nemsokára kezdődik a vacsora, és ne feledjétek, ma este „Antique Party”, elő hát a koturnust, a maszkokat, irány az orkhésztra! Ja, és a fizetésekből levonjuk a tegnapi és a mai hiányzásotokat, tette hozzá feddő hangon Theo. Örülünk, hogy ennyivel megúsztuk.

Távozáskor felfigyeltem, hogy Akkiles irodai forgószéken, Theo pedig egy sámlin ült, így fértek el hatalmas dongalábai az asztal alatt. Majdnem elnevettem magam, mire Theo figyelmeztetett:

„Don't laugh, it's a killing joke!”

Alig szólaltunk meg a kabinunkig Pocokkal. Amikor beléptünk, letámadtuk a fürdőszobát. Míg én mosakodtam, Pocok fölvette a koturnusát, Héraklész-jelmezét, oroszlánbőr ruhát, kilátszott a szőrös mellkasa, dús barna műszakáll borította az arcát.

„Pofozz fel, Golyó, biztos álmodom!”

„Pofozzon téged a görcs, még ránk nyitnak, és tényleg kirúgnak a picsába!”

„Ne haragudj, azt hiszem, kezdek begolyózni.”, mondta Héraklész, vagyis Pocok a szekrénynek támaszkodva.

„Siessünk, várnak a vendégek!”, válaszoltam fölcsatolva a koturnusomat, az arcomra pedig egy női maszkot húztam. Én voltam Héra, a hűtlen Zeusz házisárkánya.

11. Pocok szinte akadálytalanul szárnyalt föl a pozíciók mennyországába, bámulatraméltó volt a maximalizmusa és az eltökéltsége. Először megkapta a vezetőségtől a hónap legjobb dolgozójának járó *Employee of the month* kitüntetést, utána pedig az *egycsík*os váll-lapot is. Feljebb lépett a kasztrendszerben, hozzánk, az „érinthegetlenekhez” képest ez tisztí rangot jelentett. Áthelyezték egy másik étterembe, amely a VIP-vendégeknek volt fenntartva a Peking-szinten. Felmehetett a vendégek társalgójába, ihatott a bárjukban, megnézhetett pár nekik szóló műsort, még moziba is eljárhatott. Továbbra sem kerülhetett bizalmasabb viszonyba a vendégekkel, románcról szó sem lehetett. Persze nem akkor flangált föl-alá a hajón, amikor kedve szottyant, korlátozottan volt szabad. Mégis jó hatással volt rá, hogy egy résnyire belekukkanthatott a vendégek „túlvilágába”.

Éjfél után a személyzeti bárban Pocok egyre inkább Nórival trécselt, aki kicsiben végzett irányítási, szervezési munkát az asztalfoglalásoknál. Persze, a munka volt az utolsó, amiről beszélgettek. Kedvenc filmjeikről, úticéljaikról, meg úgy általában mindenféléről duruzsoltak. Nóri kibontotta a kontyba kötött hullámos barna haját, fejét a vállának döntve itta a koktélt, csüngött Pocok szavain. Néhányszor próbáltam én is bekapcsolódni, ám hamarosan világossá vált a gyertyatartó szerepem. Aztán eljött a nagy pillanat. Pocok a kezembe nyomott egy tízdollároszt:

„Igyál komám, én most lemegyek Nórival egy-két órára a kabinunkba.”

Ahogy eltávoztak, a személyzeti csapat hangosan felkiáltott, hogy „TAXI!”, ezzel jelezték, ha valaki kefélni ment. Tíz dollárból jól be lehetett nyakalni, miután a személyzeti bárban minden pia egy dollárba került. Próbáltam odacsapódni egy-egy társasághoz, kiváltképpen a nagy dudákra vadásztam, ám aznap valahogy nem ment a dolog. Jócskán elázva odacamogtam a lifthez, néhány emelet után kitámolyogtam a fedélzetre.

Az éjjeli szél pofozta az arcomat, kissé kijózanodtam. Csillagos nyári éjszaka volt, a Hold rácsorgott a tükörsima, sötét óceánra. A hajó magabiztosan szelte a vizet, a bárókból pohárcsörgések, kacajok, nyögdecselek szűrődtek ki. Ahogy figyeltem a hatalmas víztömeget, lecsillapodtam. Ez nem valami „ezoterikás” lila érzet volt. Mintha átjárt volna az óceán sú-

lyos ereje. Át a szöveteimen, az idegpályáimon, az érhálózatomon, a szerveimen, a csontjaimon. Egyedül voltam, semmi és senki sem hiányzott.

Sikoly.

Legalábbis elsőre úgy hallottam, ám hiába forgolódtam, nem ismétlődött meg. Biztos rosszul hallottam.

Hajnali kettő, mégsem éreztem magam hullafáradtnak. Most már visszamehetek a kabinba, Pocok már a zuhanyzáson is túl lehet. Ekkor azonban valami mocorgást éreztem a hátam mögött, majd egy vékony kéz nyúlt a combom közé, elkapta a tojásaimat, simogatni kezdte. Megfordultam, Susanne, a hamburgi fodrász, látszott rajta, hogy nagy adag kokaint szippantott föl, folyamatosan fújta az eldugult orrát. Mielőtt szóltam volna, hogy menjünk a legközelebbi mosdóba, kezembe nyomta a dzsointját, beleszívtam. Smároltunk, közben benyúlt a zsebembe, keményre dörzsölte a farkamat. Lehúzta a cipzárt a nadrágomon, letérdelt, szájába vette a dákóm. Hamar elsültem, ő pedig gépiesen lenyelte az ondót. Szó nélkül, tántorogva távozott a kabinjába. Elszívam a félbehagyott dzsointját, összesűrűsödött a nyál a számban, beleköptem az óceánba. Susanne azzal pótolta a keresetét, hogy a nyugdíjasokkal kúrogatott, néha pedig túltolta a kokaint. Miután a hajón lakhatásra, rezsire, kajára nem kellett költeni, a pénzt drogra és piára szórta szét. Nem az első, nem is az utolsó, nyugtáztam, amikor másnap hátat fordított nekem a személyzeti bárban, épp egy kínai tata várta a VIP-lakosztályban.

Reggel Pocok szinte kicsattant az egészségtől, úgy pattant ki az ébresztésre az ágyból.

„Na, milyen éjszakád volt?”, kérdezte vidáman.

„Én alig tudtam feltápáskodni, hasogatott a fejem, száraz volt a szám, farkaséhség gyötört.

„Örülök, hogy élek.”

Hiába korgott a gyomrom veszettül, fél tizenegyig várnom kellett, ugyanis a személyzet a vendégek távozása és a takarítás után reggelizhet.

Nóri és Pocok minden munkaszünetben sülve-főve együtt voltak. Ritkábban találkozunk. Nem mondom, hogy irigy voltam, de nem is repestem a boldogságtól, hogy a kabinunk szerelmi fészekké változott, ahonnan szinte kiszorultam.

„Akkor ez nem pusztán egy éjszakás kaland volt?”, kérdeztem Pocoktól, amikor beléptünk a szintünk liftjébe. A barátom rámnézett a fehér menedzseri egyenruhájában, elmosolyodott.

„Kalandnak kaland, ám...”

„Gondolom, este is hancúrozni fogtok a kabinunkban?”, szakítottam félbe.

Pocok úgy bazsalygott, mint egy kamasz. Baszd meg, ez szerelmes, kapitulálok, sóhajtottam.

„Jól van, jól van...”

„Neked sem ártana, ha nem pusztán dűgódigónak néznének”, vetette felém, amikor kiléptem a liftből.

„Törődj a saját cerkáddal!”, vágtam vissza, az ajtók pedig zárultak.

Ahogy beléptem a Botticellibe, már hívtak is a konyhából, hogy hordhatom ki a tányérokat az előkészítő pultba. Míg a polcokra rakosgattam a tányérokat és az evőeszközöket, azon járt az eszem, hogy fiatal vagyok még a szerelemhez, én most pinát akarok, pinából inni a bort, nemcsak egyből, hanem minden fajta, színű és zamatú pinából. A személyzeti tagok között különben is javában zajlott a verseny, ki tud több csajt vagy pasit lefektetni a csapatból, és fél év alatt én még csak tíznél tartottam. Ábrándozásomból fölrázott Aksa, hol a pokolban vagyok, hát nem látom, hogy a vendégek már toporzékolnak?

Szedtem a lábam, mosolyogtam, kedélyeskedtem, szolgáltam. Egy los angeles-i hölgy megdicsért, hogy keményen dolgozom, többet érdemelnék, szívesen felvenne az otthoni személyzetébe, átnyújtotta a névjegyét. Ujjai teleaggatva arany-és ezüstgyűrűkkel.

„Call me any time!”

Anytime, persze, baszni akarsz, te vén picca, gondoltam, miközben udvariasan megköszöntem a lehetőséget.

Egy idő, elegáns lichtensteini úr mértéktartóan elfogyasztotta a vacsoráját, senkivel sem bánt lekezelően, szinte jól esett kiszolgálni, annyira, hogy a pazar borralalót csupán azért fogadtam el tőle, mert úgy láttam, sérelmezte, amikor elsőre visszautasítottam. Néhány perccel később egy középkorú férfi letorkolt, hogy képelem, hogy menüfűzetet tolok az

orra alá, amikor ő fejből tudja, mit akar! Folyamatosan kioktatott, az a típus, aki önmagától gerjed. Shake your money maker, dúdoltam magamban, amikor fizetni készült. Fogá-hoz verte a garast. Legszívesebben ott helyben főbe lőttem volna.

12. A Gyomor új étterem-menedzsere horvát volt, Delimir. Megjárta a dél-szláv háborút, ám amikor rákérdeztem, miket tapasztalt, elfordította a fejét vagy témát váltott. Nem is tőle, hanem a Szergejtől tudtam meg, hogy veterán. Szergej mindenkiről mindent tudott.

Szimpatikus voltam Delimirnek, talán azért, mert a magyarok a horvát oldalt pártolták a háborúban. Előléptetett, végre én is pincér lehettem, akárcsak Aksa. Fél év után igen-csak jólesett, hogy többet kereshetek, és nem vagyok már akkora csicska. Megértően bántam a segédpincéreimmal, nem csesztem le őket, ha késtek. Ám Delimir letolt, hogy ha így folytatom, akkor lefokoz, ez nem szeretet-otthon. Az elején félgőzzel parancsolgattam, szidalmaztam, jelezve a segédpincéreimnek, hogy muszájból teszem. Persze, nem is vettem komolyan, trehányul dolgoztak. Ahogy bekeményítettem, nem volt gond. Egyre inkább élveztem, néha átestem a ló túloldalára. Egy kétbalkezes lengyel fiút, Kacpert jól megkínóztam, naponta korholtam, sokszor ok nélkül, *just for fun*. Amikor rám pislantott a szeplős arcával, elnevettem magam. Kotródj, pulykatozás, különben kinyírlak! Még a tekintetemet is kerülte. Egyszer Szergej a szünetben odajött hozzám, te, figyelj, megutálnak, fogd kicsit vissza magad. Az egyik fülembe, a másikon ki. Pocok is észrevette a változást.

„Na mi van, kis főnök?“, vágta hozzám a kabinban.

„Kussoljál!”

„Vigyázz a nyelvedre, haver.”

Üvölteni kezdtem, hogy mégis mit képzelsz magáról, pusztán attól, hogy egy vállcsíkjá van, még nem ő a kapitányom. Közben Nóri eltűnt a fürdőszobában, majd egy vizes pohárral tért vissza, rám loccsantotta a hideg vizet, pofonként csattant az arcomon. Ütésre emeltem a kezem, Pocok arrébb tolt a Nórit.

„Te...”, mondtam egyenesen a barátom pofájába. Mozdulatlanul állt. Lassan észhez tértem, leeresztettem a kezem. A lefröcskölt ruhámat tapogattam.

„Na... én vagyok a... húsvéti nyusztok”, motyogtam.

Pocok a vállamra tette a kezét, Nóri pedig a kezembe nyomott egy törölközőt. Amikor szétterítettem, a sötét herceg, Batman szigorúan nézett rám, a hátoldalán Joker kajánul vigyorgott. Furcsa érzésem támadt, mintha lángolna a fejem. Pocok és Nóri közelebb léptek, átöleltek.

„Pihenned kéne”, mondta Pocok.

„Ja, ja...”

„A bár ma úgyis zárva, felújítják”, fűzte hozzá Nóri a karomat simogatva. „Aludjál egy jót.”

„Ja... ja...”

Másnap reggel eltökéltem magamban, bármilyen bárgyú pofát is vág Kacper, nem piszkálom többé. Persze megint végletbe estem. Kacpert azért sem szidtam le, amikor véletlenül rálépett az egyik vendég hölgy lábára. Hogy az istenbe vették fel a hajóra ezt a balféket, morogtam magamban, ám a fiúnak semmi jelét nem adtam, hogy haragudnék rá. Természetesen ez irigységet szült a többi segédpincér közt, Aksa jelezte, hogy ez így nem lesz jó.

Egy hét múlva eltűnt a lengyel fiú. Senki sem látta, a szobatársa sem. A biztonsági kamerák felvételeiből sem derült ki semmi. Legutóbb akkor bukkant föl, amikor a reggelihez készülődött. Ahogy kilépett a kabinjából, szokás szerint eltévedt a folyosókon, sehogy sem tudta megszokni őket. Amikor végre megtalálta a liftet, ahol több ember várakozott, nyomra veszett. Nem jutott be a liftbe, ám kívül sem rekedt. A felvétel alapján ki lehetett szűrni, kik voltak a liftnél, ám hiába hallgatták ki őket, senki sem emlékezett Kacperre. Vagy eltették láb alól, vagy öngyilkos lett, netán részegen az óceánba zuhant a fedélzetről, előfordult már hasonló eset. Amikor hetekig nem került elő, a szülei be akarták perelni a hajóstársaságot, ám az gazdagon kárpótolta őket, és biztosította afelől, hogy a dolog végére

járnak, a hajón dolgozó, terror-elhárító titkosszolgálat, a MOSZAD is rajta van az ügyön. Rosszat tenne a hajó népszerűségének, ha híre menne az egésznek, miközben egyáltalán nem biztos, hogy Kacper végzett magával. Az is lehet, lelépett valamelyik kikötőben, aztán nemsokára jelentkezni fog a szüleinél.

„A MOSZAD biztos a nyomára bukkan.”, bizonygatta Pocok a személyzeti bárban, amikor közöltem vele a hírt.

„MOSZAD ezen a hajón?” csodálkoztam, majd belekortyoltam a sörömbbe.

„A magyar titkosszolgálat jobban tetszene?” csipkelődött Nóri.

„Nem, csak...”

„A magyar titkosszolgálat a hajót sem találná meg, nemhogy Kacpert!” nevetett Pocok, majd átölelte barátját.

„Jaj, hagyjuk már abba, hogy folyamatosan fitymáljuk azt, ami magyar. Unom.”

„Nocsak, elkapott a honfibu?”, kacsintott rám Nóri.

Vállat vontam.

„Vannak rosszabb helyek is Magyarországnál.”

Pocok levette kezét Nóriról.

„Akkor költözz vissza!”

Nem szóltam semmit, megemeltem a korsómat, kiittam a sörömet.

„Na, erről van szó!”, csettintett Pocok, majd ő is beleivott a sörébe. A hab ottmaradt a szája szélén.

„A MOSZAD vérprofi”, vetette közbe Nóri, „nem véletlenül vannak itt a hajón.”

„A zsi-zsi-zsi-zsidók u-u-u-uralni akarják a ha-ha-ha-hajót!”, hahotázott Pocok.

Kinyújtottam az ökömbe szorított jobb kezemet, a ballal pedig úgy tettem, mintha feltekerném a jobb kezem középső ujját.

„Attól még, hogy rákérdezek a MOSZAD-ra, nem vagyok antiszemita.”

„Cö-cö-cö!”, élvezkedett tovább Pocok.

„Jaj, elég már, nem Európában vagyunk, kit érdekelnek itt a zsidók?!”, zárta le Nóri, majd rendelt még egy kört.

Idővel elfelejtettük, vagy pusztán úgy tettünk, mintha elfelejtettük volna Kacpert.

Orcsik Roland (1975, Óbecse) Szegeden élő író, költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Legalja* (versek, Forum–Kalligram, Újvidék–Bp., 2020).

a fej

alig fordul a meszes nyakon,
rozsdás szerelvény, tetején föld-
labda, mely enyhén előrebukik.
kiszáradt lyukacsaiból por szítál,
hordja a szél, odább földet ér. sem
kukacok, sem szavak nincsenek,
semmi, ami él. facsúcon üres fészek.
az egyetlen tojást, mely leginkább
épp e lusta kobakra emlékeztet,
hasznavehetetlen lévén, hátrahagyta
gondozója. tojásfej – a születés
csúfos kudarca. benne laza pempő,
s kívül, a héjazatra valami kontár
hamis vonásokat pingált. csepeg a
festéklé, e különecset híján seszínű
folyadék, az izzadó arcról. szapora
állagváltozásából pedig máris kitűnik,
gyurma ez, sár, nedv és szikkadt anyag,
kenyér és víz. s a nyelv: a kényszerű böjt
lomhán csüngő zászlaja, mely kérdéseinkre
hullámokat vet.

Jön a vihar

A szürkésfehér felhőzet, és az alá
szorult zsíros lég azt sejtette, hogy
hamarosan, legalábbis még ma
valamikor elered az eső.

Hát jó alaposan teletömtem
zsebeimet, szélesre dudorodtak
combomnál, a nadrágon át is
nyomták rajta a bőrt, előbb
kellemetlen, majd elviselhetetlen
fájdalmat okozva.

A közért pultján aztán mindet
kipakoltam, ott, gondoltam,
aligha kap el. Nincs
mitől tartanom, zsebeim
tartalma nem fog elázni, és a
bőröm is felfrissülhet.

Miután végeztem szokásos
vásárlásommal, egyenként
visszagyömöszöltem a pulton
hagyott dolgokat a zsebekbe;
azok újra fájón dudorodtak.

Hazáig meg sem álltam, próbáltam
sietni, amennyire zsebeim engedték.
Kapkodva emelgettem lábaimat,
és igyekeztem tudomást sem venni
a kialakuló bőrpírról, az egyre kínzóbb
dörzsölésről.

Nem vártak otthon, mégis előbb
érkeztem, bár nem tudom megmondani,
mihez képest. Igyekeztem így is
eredményesnek nevezhető.

Zsebeimet az asztalra, a szatyor tartalmát
a hűtőszekrénybe, a fa kenyértartó ládikába
és egyéb helyekre ürítettem. Félbetörtem egy
kiflit, héjtalan részére vaját kentem, a megkent
falatot leharaptam, és csak miután elrágtam és
lenyeltem, ültem a fotelbe.

a termosz

fogd csak meg, kívül egész hűvös,
szinte hideg. de ne higgy el mindent
ártatlannak látszó ujjbegyeidnek,
melyek a kesztyű odvában melegedtek
mindezidáig. amint lecsavarod a
kis pohárként is szolgáló kupakot,
gőz száll föl szájából, s eggyé válik
a fák közt megülő párával. a sötét
alagútban is erdőség húzódna,
teafüvek és -levelek bozontos,
lédús közege, trópusi klíma?
a kupakba barna folyadék ömlik
– akár a sár – s továbbra is ott húzódik
a halvány ködcsík, köldökzsinór,
benne, felszínén zavaros nyák,
opálos vizenyő, s e kóbor zsineg
italod a fák csúcsa mögé kötözi.
kihűl, kihűl! – szólítanak, és hallod
is a magas madárhangokat.

a reggel

teli, mintha magukkal az álmokkal
töltött pohár, s ezt most valaki egy
határozott mozdulattal a pislogó
arcra lötytyinti. idegen szobákban,
idegen ágyakból, huzatokból kelni
ilyen hirtelen – mint egy rikoltás.

vagy lassan, ahogy hajnalnyi
vajúdás után fényesre hízott
tojás gördül ki egy állatból.
a héj, mintha természete szerint,
másol és zsugorít. bent, a szoszszos,
sápadt ködben halványan remeg
az izzó gomb.

Bethlenfalvy Gergely (Budapest, 1993) az ELTE
BTK hallgatója. Szigetmonostoron él.

Nem álom volt

Nem sokat haboztam, beleléptem a sűrű folyamba, ami az úttest helyén kanyargott, az autók, a bringások, a madárvillanások helyén hömpölygött, álmodom-e vagy sem, nem érdekelt, önfeledten merültem alá, újra akartalak, és vitt az erős folyam, vitt a zuhogás, buzgott fényességem, épphogy meg nem fulladtam bele, és sodort el házak, városok közt áradásom, miféle házak voltak ezek, hát mind a te városaid, a te birodalmaid, és úsztam a hordóban, nem is, már csak úsztam, sodródtam, de nem hánykódtam, felhabzott gyomrom, fejjel előre hasítottam magam bele, írtam életemet bele a végeláthatatlan kötelékbe, öleltél újra, nem fojtottál, öleltél, fürdettél, óvtál, csak hát cseppfolyós lettem, és akkor már hiába is akartalak szeretni, nem ment, csöppjeim széjjel és szanaszét peregtek. ■ ■ ■

Egyetlen ember

Anyám mindig is mondta, hogy csak óvatosan a nagy együttérzéssel, persze azt nem láthatta előre, hogy megtanulok átcsúszni másokba. Hogy addig-addig mondom a másét, amíg enyém nem lesz. Teljesen.

Az olvasással kezdődött, mint minden történet, gyökeret vert bennem a gondolat, hogy akárki lehetek. A titka ennek is, akárcsak a teremtésnek, az ismétlés. Ha szenvedélyesen, de kissé figyelmetlenül többször elolvastam egy könyvet, és gyakran pillantottam félre, amikor tekintetemet keresték, előbb-utóbb elkezdtem úgy beszélni, viselkedni, mint a főszereplő. Feltehetőleg ezért találta fel az ember az írást, gondoltam, hogy napjait elaprózva életeket hagyjon örököül élete helyett.

Az ismétlést tévesen a szeretettel azonosítottam. Először csak a barátnőimet zsigereltem ki. Mosolyuk után kaptam, és rámarkoltam bánatukra. Megsajnáltam botlásukat, és felhorzsoltam a mellemet. Láttam őket, ahogy kereső tekintetükkel az éjszaka sötétjébe vesznek, és az ő szemükkel láttam feljönni a Napot. Nem a Föld mozdult.

Várfalról hullottam le, hajnal mocskát vetettem, voltam vörös, voltam gyenge, ujjongó, árva, szétcincált molylepke. Pompás kétségbeesések, ujjatlan hidak, robajló érkezések vittek előre. Ő, nekem mindenkihez volt egy jó szavam! Én mindent megértettem! Aztán visszaszereztem anyámtól a születésem.

Egyedül maradtam. Vágyakozás volt ez, nem szeretet. Ahogy a medve vérvágó mancsával bőszülten lesújt, gyengédebb lett volna, mint ez a vérszopó burjánzás, amire úgy rákaptam, hogy amikor a testvérem rákos lett, én is rákos lettem. De, vele ellentétben, én bele is haltam! Az élet nem sokszorozódik, csak a sejtek. Akik feltalálták az írást, tudták ezt. ■ ■ ■

Nem varjak voltak

Gyerekkoromban többször szemtanúja voltam, hogy anyámat hajánál fogva elvonszolták a fekete madarak, majd pár nappal később a kertünk végébe dobják. Nem tudom, mit ettek rajta, mert sértetlen volt, szeme élő, húsa bontatlan. Napokig feküdt aztán az ágyban, és csak ölelni tudott. A nagymama sosem aggódott, semmi baja, legyintett, érzékeny, azért történnek vele ezek a dolgok. Ezek a fekete madarak nem veszélyesek.

Segítség, segítség, kiáltozta anya, visszahoznak, minden rendben lesz, biztatta a nagymama. Aztán eltett engem másnapra.

Gyakran képzeltem, hogy utána erdek, nyeregbe pattanok, szél grabancába kapaszkodom, és megmentem, de a nagymama mindig fogta a kezemet.

Miféle madarak lehettek? A nagymama azt mondta, ne madárhatározókban keressem őket, hanem verseskötetekben.

A nagymama, a nagymama meghalt. Így derült ki, hogy a szemei porcelánból voltak. Anya bólintott.

Majd megmakacsolta magát. Ha villámot ráncolva jöttek a madarak, ő két kézzel kapaszkodott a földbe, ajtófélfába, szilvafa ágába. Ráncigálták a madarak, csőrükkel gyűrűnyi darabokat szakítva ki húsból, de ő kitartott. Dús, bronzos haját megtépázták, de összeszorított szájjal tűrte. Kivájták az egyik szemét, de porcelánnal pótolta ő is. Aztán egyszer csak azon kaptuk magunkat, hogy már hetek óta nem bukkantak fel az égen azok a sziklarepesztő méltóságok, pedig addigra megtanultuk tisztelni érkezésüket. Anyát nem bántották soha többet.

De amikor felnőttem, eljöttek értem. Sejtettem, hogy engem is emészteni fognak. De én hagytam magam. Nem veszélyesek. Nem is bántanak. ■ ■ ■

Menjünk már

Minden csendben volt, az ablakok rendben hullottak alá. Minden este vártam a sötétnyi rendet.

Három gyönyörű lányom volt, és egy férjem, de egyetlenegy. Derengő palota egy napfűtta vidéken. Ébredések, elalvások nélkül, mert az álom mindig magától jött, hívnom sem kellett. Az alvásba észrevétlenül hullottam bele.

Volt nekem egy testvérem valaha, ő viselt hadat. A horizonttal mindig szemben helyezkedett el, és irdatlan hadakat mozgatott a tájon. Egész erdőségeket iramló vadakkal, marcos fellegekkel. Én gyakran fel sem öltöztem. Hálóruhában lengtem ablaktól ablakig, és rendre én is aláhullottam a fénnel. Nagy ellenállók családjából származunk mi a testvéremmel, a napszítta hadvezérrel. Minden erejét bevetette, de a véglények ellen nem volt se stratégiája, se kifogása. Megadta magát, és életben maradt.

Sokat lestem azt az ablakokon túl elterülő, keresztbeszegett tájat, hátha mégis változik. Évtizedek múltán, mire tényleg megérkeztek, elhittem, hogy a gyönyörű férjemre vártam, és a lányaimra, az egyetlenegyekre.

Miért indultam sétálni mégis? Hajtott az a lázadó vérem. Miért hajoltam le, hajtottam fel a föld mikori palástját, és kukkantottam alá, a magbaszakadó mélységbe?

Ott élt a szörny. Felnevettem. Hajlandó lettem volna azonnal végképp kétségbe esni, de egyelőre visszafogtam magam. Hetekig csak eljátszottam a gondolattal. Aztán már nem

bírtam tovább ellenállni a kísértésnek. Úgy vágytam rá! Félttem is, persze. De zokogva rohantam felé.

Gyerünk már, ugorj, biztattam magam, nézd, nyitja a borzalmas pofáját! És ugrottam, de erre már csak odaátrol emlékszem. Mégsem egyszer élünk, képzeld. ■ ■ ■

Soha többé

Álmomban találkoztam a fiúval, akinek engem szántak. Nem remélhettem, hogy azonnal belé szeretek, mégis így történt. Ő is csodálkozott. Az anyjával érkezett, mert csak így jöhetett. Húsa kivirágzott az érintésemre, húsa véres volt, élő, illatos, és belőlem fakadt. Az anya tehát nekem kellett. Találkozunk még?, kérdeztem a fiút, mert éreztem, összetartozunk. Soha többé, felelte. Kérdeztem, jön-e könyvtárba, de megrázta a fejét. Sebaj. Mennem kellett felszedni a babot, hívtam, jöjjön segíteni, de nem jött. Amúgy ebédelni sem jött. Nem is kellett jönnie. Tudtam, hogy úgyis összeházasodunk. Nem bántam. Nem is jött soha többé. ■ ■ ■

Szegény szerencsétlen

Azon a nyáron voltunk először szülők nélkül nyaralni, a haverom és én. Amíg sütött a nap, csak megszáradni jöttünk ki a vízből. De esténként, amikor leengedtük a nyaralóban az ablaküvegeket, és besötétedett, megjelent a tündér.

Egyből levágtam, hogy tündér. A haját, azt így húzta maga után, pedig az öregasszonyok inkább csutkára vágatják, ja, és egy napsugár állt ki az oldalából. De vén volt, már járni alig bírt, majdnem összeesett szerencsétlen, és remegő kezekkel matatott a fiókos szekrényekben, meg a radiátorokat rángatta, miközben mi vártuk a csajokat. Ott rontotta a levegőt, hallod? De picit para is volt, hogy minden nap megjelenik, kotorászik a kéroban, aztán elmegy. Eltűnik, azt kész. A nyaralás vége felé összejött egy csaj, én bevallom őszintén, ő volt nekem az első, na, és aznap este, amikor vele voltam, a tündér szokatlanul sokáig matatott. Odaléptem hozzá, és megkérdeztem tőle, segíthetek-e. Persze rohadatul nem válaszolt.

Ezután már viszonylag rendben volt a nyár. Hínárból siklót fontunk, baszod, és még két csajt megfektettem. Persze, eszembe jutott öreganyám, szegény, de mondom, ez tündér volt, és fogalmam sincs, mit keresett nálunk. Valamit keresett, az biztos. ■ ■ ■

■ **Fenyvesi Orsolya** (1986) jelenleg Budapesten él. Művészettörténetet, filmelméletet és jogot hallgatott az ELTE-n. A Babilon Kiadó szerkesztője, gyermekirodalmat és lírát fordít. Anne Sexton *Öreg törpeszív* című versének fordításáért elsőként kapta meg a 2015-ben alapított Versum-díjat. 2018-ban Móricz Zsigmond-ösztöndíjat kapott. Verseit német, angol, horvát, szerb, török, román nyelvekre fordították, többször szerepelt külföldi irodalmi fesztiválokon, legutóbb 2018-ban Londonban, a European Poetry Night alkalmából lépett fel. Önálló kötetei: *Tükrök állatai* (2013), *Ostrom* (2015), *A látvány/Kommentárok meg nem írt versekhez* (2018).

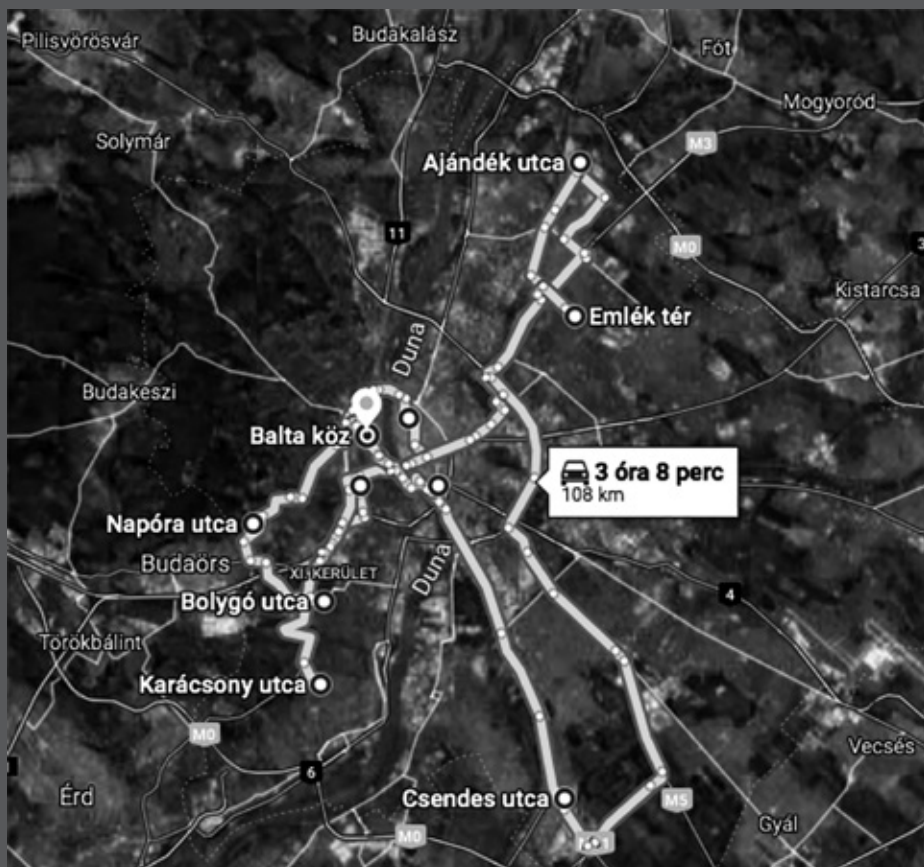
(kálváriahold)

Bolygók közt fehér hajók
fogócskáznak; napórák, napbogyók,
mágneses homok. A holdon én mákvirág,
holdon én strázsáló golgoták.
Csuklómon villám és napszigony,
csuklómon önkéntes szeghalom.

(álmodik a fenyves)

Karácsonyesték zsebében
almás cukor, kisharang, kanyargó kalács.
Az ajándék fénykörében bögre bor a béke.
Emlékek ábráin illatos kikötők,
homokórajáték és a tél deltája –
csendes, mint a kóborló bárány,
mint a ködös hómezők, mint a betűk grafitdala.
A biblia hálójában alvó kórusok,
egy fagyöngy glóriája.
Baltával álmodik a fenyves.

A MAPoetry hely-, táj- és közterületnevekből megírt szövegeket takar. A fenti versek minden szava budapesti közterületek nevére mutat (kivételt képeznek a viszonzások, mondatszók, határozósók, névmások, toldalékok). Az ilyen módszerrel létrehozott szövegek valóságos hipertextként, adott esetben Augmented Reality költeményként is értelmezhetők. A versek szavai megtalálhatók, felkereshetők.

kálváriahold #bolygóutca #fehérhajóutca #fogócskaútca #napórautca #naputca
 #bogyóutca #mágnesutca #homokutca #holdutca #mákvirágköz #strázsautca
 #golgotatér #csuklóutca #villámútca #szigonyutca #önkéntesutca #szeghalomutca

álmodik a fenyves #karácsonyutca #estutca #zsebutca #almásutca #cukorutca
 #kisharangutca #kanyargóutca #kalácsutca #ajándékutca #fényutca #körutca
 #bögreutca #borutca #békeutca #emléktér #ábrautca #illatosút #kikötőutca
 #homokórautca #játékutca #télutca #deltautca #csendesutca #kóborlóköz #bárányutca
 #kődösutca #hómezőutca #betűutca #grafitutca #dalutca #bibliautca #hálóutca
 #alvóutca #kórusutca #fagyöngyutca #glórialepcső #baltaköz #álomutca #fenyveslejtő

Magolcsay Nagy Gábor 1981-ben született Miskolcon. A MAPoetry alapítója, alkotója és művészeti vezetője.

Piknik

Piknik

Az perszem megpördül a levegőben, mielőtt Tátika szájában landolna. Mint egy cirkuszi foka, mi?, bányássza ki a csumát a fogai közül. Olyan vagyok, mint egy foka. Olyan ügyes és olyan dagadt. Fesztelenül dob maga fölé egy újabb szemet.

Babett gyöngyözőn vihog. Pofátlan egy foka vagy, nem gondolod?

Tátika megrántja a vállát. Akinek nem tetszik, megeszi a faszomat. Na, eljutunk ma még az értelmesebb kajáig? Búcsúzóul pár eper a zsebbe, egy a szájba. A csuma ívesen lő ki a banánok közé.

Bonnie és Clyde a CBA-ban egy átlagos augusztusi kora délutánon.

Válasszál, amit akarsz, jelenti ki Tátika egy jószágain körbemutató földesúr gálánsságával. Két-két doboz vákuumcsomagolt profiterolt és somlói galuskát hajít a kosárba.

Kiofoltam a finomított szénhidrátokat. Tisztulok, közli ájtatos képpel Babett. Próbálok visszafogott életet élni, vágod, nó motyó, nó pia, nó cigi, nó tresszfűd, teszi hozzá Tátika aszimmetrikus hullámot vető szemöldöke és értetlenkedve orr-ráncoló grimasza láttán. Te meg beleviszelsz a trébe. Legalább valami gluténmentes szutykot kéne venni.

Tátika egy gesztenyepürét küld a profiterol és a somlói mellé. Azt csinálsz, amit akarsz.

Babett térde négynegyedes ütemenként, finom súlypontáthelyezésekkel és csípőbillegéssel rugózik. Egy százszázalékos üdítő hátoldalán böngészi elmélyülten a cukortartalmat.

Ne haragudjál, elismételnéd, legyél szíves?

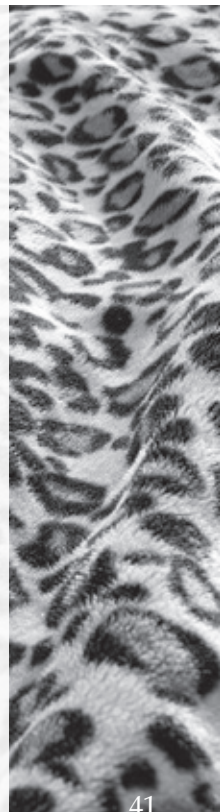
Babett pulzusa megugrik. Szinte szolgálatkész, mint aki számított rá. Mint aki titkon várt már valami fennforgást. Tátika mereven fixírozza a biztonsági őr.

Ki kellene fizetni az elfogyasztott árut, uram.

Babett fontoskodva, egy halmozottan hátrányos helyzetű és problémás gyerek túl sokat tudó óvónőjének bocsánatkérő pillantásával szökell feléjük, és kíméletesen megcsippenti Tátika pólónyakát. Sanyika, csak nyugodtan, éneklis lágyan.

Tátika vadul hátrakapja a fejét. A szeme fekete. Te maradjál ki ebből. Intézem. A gyümölcsök előtt várjál. El ne mozdulj.

Babett a gyümölcsök előtt téblábol. Mélyeket sóhajtott. Figyeli üres gyomra szédítő zsibongását. Aprólékosan, gourmand módjára megfigyeli, kiélvezi. Lassan terjed az ágyéka felé, majd elcsitul. Babett szerényen lecsippent egy szőlőszemet, és suttyomban eltünteti a szájában. Átkukkant a következő sorba. Piák.

Egy laza nyár végi sportfröccs. Ennyi tisztulás után azért ütne. Ennyi tisztulás után legalábbis agyhelyen pöccintene. Mennyi is? Babet a telefonját nyomkodja. Öt nap. Többnek tűnt, mindegy. A többiek meg se próbálják, basznak az egészségre. Kinyírják magukat negyvenéves korukra. Inkább vice. Legyen inkább vice. Kiülni egy vicével a Raktér külső placcára. Fél szemmel figyelni, max egy-egy ismerősnek odaköszöngetni távolságtartóan, de közben leszarni a népeket, szarni le magasról az egész csírabörzét, a műszak után feleselő futárokat, a wannabe művészeket, a kirakatvegán goakutyákat és a nyáron is kötött sapkát hordó, de még azt a kibaszott, funkciótlan sapkát is még fölöslégesebben tarkóig toló, egyenszemüveges hipszter nyomorékokat. Kiülni egy házmasterrel a Rakiba. Megjelenni egy valódi nagyvaddal. Nem egy ilyen tresszkultúrán élőkkel posztironikusan empatizáló divatbalos ratyival, hanem magával az eleven, vérbő tressel. Egy igazi prolival. Kiülni a Rakiba, elfröccsözgetni, hatalmasakat hahotázni. Egész véletlenül észrevenni a Bojlert, és intézni valamit. Csak egy kis csumpit, semmi szintetika. Egy kis egyest kettőért. A pult felé menet, élénk gesztikulálás közben egész véletlenül megsimítani ennek a suttyónak hátát, azt mondani, bocsika, véletlen, és enyhén elnyílt ajakkal, fröccstől csillogó szemmel ránézni, aztán vadul egymásnak esni, belemarkolni a puha vörös hajába, smárolni, belemarkolni az úszógumijába, habzsolni a valószerűtlenül puha babaillatát, belemarkolni a kerek seggébe, habzsolni, habzsolni a száját, a szépségét, az illatát. Semmi laszti, semmi spuri, csak a jó öreg, kristályos MDMA. De abból is csupán egy pöppnyivel a küszöbdózis fölé lőni, nem totál szétkenődni, lefolyni a székről, arccal lefolyni a tulajdon koponyájáról, eltántorogni teleszarni a végét, csak egy lájtos morzsa, szédítő zibongás a gyomorban, mély sóhajtozások, tenyérbe fogott arc, billegő utcák, nyirkos tenyér, cseppfolyós úzás a térben, billegő utcák hazafelé, hazafelé, hazafelé...

Csituló, de még épp kellemes zibongás a gyomorban. Valami készül. Bonnie és Clyde köpnek a világra, közösen köpnek a világra egy átlagos augusztusi kora délutánon.

Babett egy száraz fehérbor címkéjén böngészi elmélyülten a cukortartalmat. Tátika és a biztonsági őr kollegiálisan csevegvé közelednek.

Értem, vezérem, hogy miről beszélsz, bólogat joviálisan Tátika. Semmi probléma nincsen. Megértettük egymást. A szeme szigorúan Babettre villan. Babett a lefülelték önkéntelen sietségével rakja vissza a bort a polcra. Én is voltam vagyonnőrzésbe, tudom, miről beszélsz. Sok a patkány kutya. El lehet tőlük pattani. Elpattan tőlük az ember idegzetileg. Meg én is túljátszottam a szerepemet. Tudod, hogy van, kacsint a biztonsági őrre, néha nekieresztem, aztán elnézem a határt. Rám kell szólni, hogy tudjam a helyemet, és akkor semmi probléma nincsen.

Búcsúzáskor nevetve lapogatják egymás vállát.

Mi volt?, böki oldalba Babett az utcán.

Mi lett volna?, vakkantja Tátika lehetlenyi türelmetlenséggel. Elintéztem. Megvan a dumám, megvan a kisugárzásom. Szűrős oldalpillantás. Te miért nem azt csinálod, amit kérek tőled? Megkérlek világosan, hogy várjál a gyümölcsök előtt, és ennyit sem tudsz megcsinálni.

Babett lefékez, peckesen félrebillentett csípőjére vágja a kezét. Te meg mit parancsolgatsz?

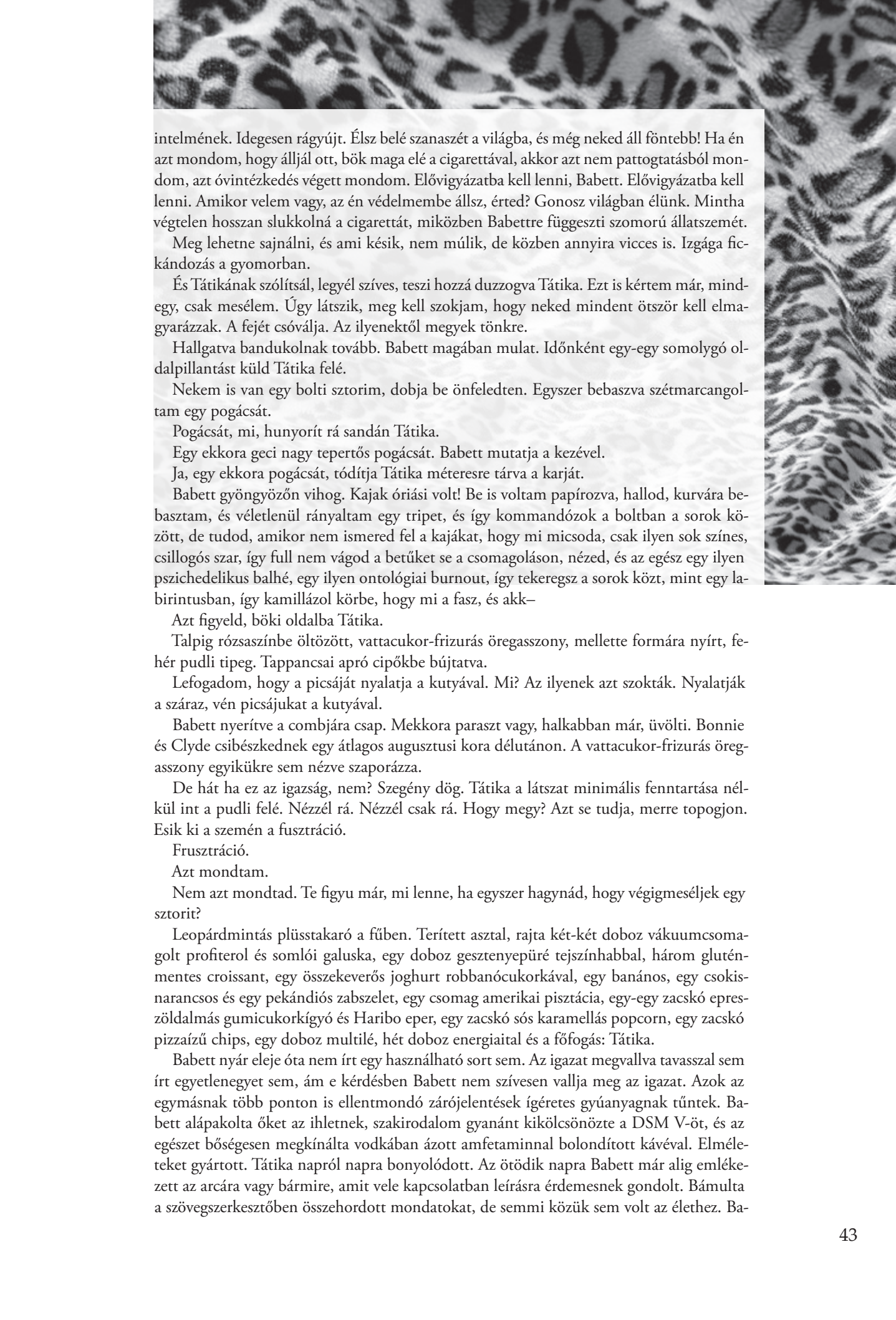
Tátika kelleetlenül, égne emelt tekintettel megtorpan. Szerinted parancsolgatok? Szerinted ez a parancsolgatás? Ne verd rám az ideget. Szépen kértelek egy dologra, egyetlenegy dologra kértelek, és azt sem csinálod meg. Ezekről kap el az ideg, hogy nem akarsz érteni a szép szót.

Babett mellei kihívóan préselődnek egymáshoz keresztbe font karjai alatt. Nem csutka mindegy, hol várlak? Semmi értelme ilyeneken feszülni.

Semmi értelme?, csattan fel váratlan heveséssel Tátika. Semmi értelme? Két szemöldöke egymásnak ront. Szerinted semmi értelme sincsen annak, amit csinálod? Tehetetlenül forgatja a szemét. Isten faszába! Azért, hogy te nem ismered a világot, még miért engemet kell semmibe nézni?

Babettet elnéző magabiztosság önti el. Nyugi már, ne flesseld túl, senki se mo-

Többet éltem, többet láttam, mint te, dohog Tátika. E pillanatban jól látszanak a szeme alatti árkok és gyűrődések, de feddése inkább tűnik egy a húsfazék közeléből réges-rég elrugdalt, sértett nyugdíjas káder káromlásának, mint egy dörzsöltségben megvénült Clyde

intelmének. Idegesen rágyújt. Élsz belé szanaszét a világba, és még neked áll föntebb! Ha én azt mondom, hogy álljál ott, bök maga elé a cigarettával, akkor azt nem pattogtatásból mondom, azt óvintézkedés végett mondom. Elővigyázatba kell lenni, Babett. Elővigyázatba kell lenni. Amikor velem vagy, az én védelmembe állsz, érted? Gonosz világban élünk. Mintha végtelen hosszan slukkolná a cigarettát, miközben Babettre függeszti szomorú állatszemét.

Meg lehetne sajnálni, és ami késik, nem múlik, de közben annyira vicces is. Izgága fic-kádozás a gyomorban.

És Tátikának szólítsál, legyél szíves, teszi hozzá duzzogva Tátika. Ezt is kértem már, mind-egy, csak mesélem. Úgy látszik, meg kell szokjam, hogy neked mindent ötször kell elmagyarázzak. A fejét csóválja. Az ilyenektől megyek tönkre.

Hallgatva bandukolnak tovább. Babett magában mulat. Időnként egy-egy somolygó oldalpillantást küld Tátika felé.

Nekem is van egy bolti sztorim, dobja be önfeledten. Egyszer bebaszva szétmarcangoltam egy pogácsát.

Pogácsát, mi, hunyorít rá sandán Tátika.

Egy ekkora geci nagy tepertős pogácsát. Babett mutatja a kezével.

Ja, egy ekkora pogácsát, tódítja Tátika méteresre tárva a karját.

Babett gyöngyözőn vihog. Kajak óriási volt! Be is voltam papírozva, hallod, kurvára bebasztam, és véletlenül rányaltam egy tripet, és így kommandózik a boltban a sorok között, de tudod, amikor nem ismered fel a kajákat, hogy mi micsoda, csak ilyen sok színes, csillogós szar, így full nem vágod a betűket se a csomagoláson, nézed, és az egész egy ilyen pszichedelikus balhé, egy ilyen ontológiai burnout, így tekeregsz a sorok közt, mint egy labirintusban, így kamillázol körbe, hogy mi a fasz, és akk—

Azt figyeld, böki oldalba Tátika.

Talpig rózsaszínbe öltözött, vattacukor-frizurás öregasszony, mellette formára nyírt, fehér pudli tipeg. Tappancsai apró cipőkbe bújtatva.

Lefogadom, hogy a picsáját nyalhatja a kutyával. Mi? Az ilyenek azt szokták. Nyalatják a száraz, vén picsájukat a kutyával.

Babett nyerítve a combjára csap. Mekkora paraszt vagy, halkabban már, üvölti. Bonnie és Clyde csibészkednek egy átlagos augusztusi kora délutánon. A vattacukor-frizurás öregasszony egyikükre sem nézve szaporázza.

De hát ha ez az igazság, nem? Szegény dög. Tátika a látszat minimális fenntartása nélkül int a pudli felé. Nézzél rá. Nézzél csak rá. Hogy megy? Azt se tudja, merre topogjon. Esik ki a szemén a fusztráció.

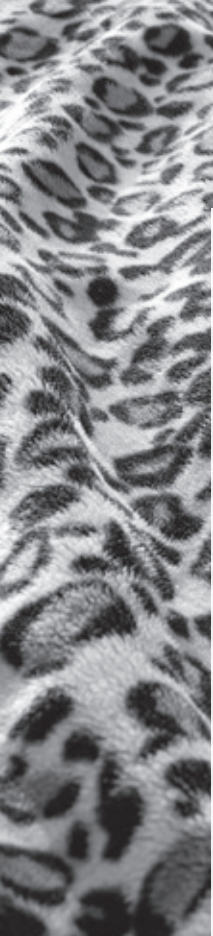
Fusztráció.

Azt mondtam.

Nem azt mondtad. Te figyu már, mi lenne, ha egyszer hagynád, hogy végigmeséljek egy sztorit?

Leopárdminta plusztakaró a fűben. Terített asztal, rajta két-két doboz vákuumsomagt profiterol és somlói galuska, egy doboz gesztenyepüré tejszínhabbal, három gluténmentes croissant, egy összekeverős joghurt robbanócukorkával, egy banános, egy csokis-narancsos és egy pekándiószabszelet, egy csomag amerikai piztácia, egy-egy zacskó epres-zöldalmás gumicukorkígyó és Haribo eper, egy zacskó sós karamellás popcorn, egy zacskó pizzaízű chips, egy doboz multilé, hét doboz energiaital és a főfogás: Tátika.

Babett nyár eleje óta nem írt egy használható sort sem. Az igazat megvallva tavasszal sem írt egyetlenegy sem, ám e kérdésben Babett nem szívesen vallja meg az igazat. Azok az egymásnak több ponton is ellentmondó zárójelentések ígéretes gyűjteménynek tündek. Babett alápakolta őket az ihletnek, szakirodalom gyanánt kikölcsonőzte a DSM V-öt, és az egészet bőségesen megkínálta vodkában ázott amfetaminnal bolondított kávéval. Elméleteket gyártott. Tátika napról napra bonyolódott. Az ötödik napra Babett már alig emlékezett az arcára vagy bármire, amit vele kapcsolatban leírásra érdemesnek gondolt. Bámulta a szövegszerkesztőben összehordott mondatokat, de semmi közülük sem volt az élethez. Ba-

bett ezért művészi kötelességének érezte, hogy visszatérjen az életbe. Nyár közepén, a Dusk Till Dawn fesztiválon, miután összekavart egy csávóval, akit svéd jógaoktatónak nézett, aztán lefelé dzsalsva a 2CB-ről, kiderült, hogy egy sárrészeg magyar paraszt, és ismét átélhet-e spirituális élményei szinte törvényszerű banalitásba fulladásának keservét, két bánatfelni bedobását követően valahogy elvárta volna, hogy maga Tátika testesüljön meg előtte, hogy a fülébe súgjon valami korszakváltó igazságot, de semmi.

Babett a terített asztalra heveredik, és felkínálja magát a gyümölcserlelő napfénynek. Lehet, hogy mégis tisztulni kell. Piknikezni, heverészni, szabadnak lenni. Szabadnak, erősnek, kicsattanóan egészségesnek és csábítóan. Valami készül, de most még maga a készülődés is elcsitul, méla félálomba szenderül egy percre a zsongító melegben. Tátika is behunyja a szemét. A meg-megrezzenő héjon kékes hajszálerek derengenek át.

Jó volt veled múltkor is. Tudod, mikor.

Tudom. Babett résnyire nyitja a szemét. Akkor miért nem kerestél?

Tátika felkönyököl. El kellett tűnjek. Jelentősegteljes szemmeregetés, bólogatás közben komolykodó csücsör. Szálevarrás végett. Össze kellett rakjam magamat.

És összeraktad? Babett is felkönyököl, keze domborodó csípőjén pihen. Lopva, egyszerre kíváncsan és kétkedve sandít végig Tátikán.

Tátika bólint. Ja. Maga elé réved, pár pillanatra a távolba úszik a tekintete. Voltak bizonyos illetők, akiktől meg kellett szabaduljak. Csak a lehúzást kaptam bizonyos illetőktől. Ott voltál, hallottad te is, hallottad a saját szemeddel. Ne mondd, hogy nem emlékszel. Számonkérőn Babettre szegezi a tekintetét. Gyógyszeres patkányoktól mindig csak a bajom háramlott. Hogy én az helyett, hogy mentális dolgokba fektessek, amitől jól vagyok, amitől nem zördülök össze folyamatába, sietek, rohanok vissza az ingatlanban, főzök, mosok, takarítok tizenkét óra tisztas munkavégzés után, mert ez a seggszagú őslény egész nap szétcsapva sztondul. Lábam is kirohadt az építkezésen, megmutassam? Ha úgy van, levágják. Szerinted miért megyek úgy, mint aki telefosta a gatyáját? Viccből? És megyek, csinálom, felvállalom a felelősséget teljes mellszélességbe, mert aki nekem egyszer is segített, ahhoz nekem megvan a kötődésem a sírig, azon is túl. Még én mondtam neki, könyörögtem neki, hogy hagyja a gecibe, a zacskós virslit külön is, mert több kárt csinál! Amire tudod, mi a hála? Legjobb trikóm, eredeti ármánis trikóm kifeszülve a dagadt testén, a bűdös, undorító testi gennyedzésével összekelve belülről, ami nyilván innentől kuka!

Meg lehetne sajnálni, meg lehetne szeretgetni, és ami késik, nem múlik, de közben annyira szórakoztató. Babettből kipukkad a vihanc.

Vicces, mi? Tátika sötét pillantást vet rá. Felül. Az is vicces szerinted, hogy ez miatt raktak ki melóhelyről? Szerinted az vicces, hogy egy kemény fizikális munkát végző személy kettő meg három óra alvásokkal viszi az életét? Egy ízben ájulásig menően! Egy biztatás nélkül, egy jó szó nélkül, egy kicsi törődéséreztetés nélkül? Szerinted ebben hol van az ihlet?

Babett lesüti a szemét. Bocs, nem úgy gondoltam.

Nem érdekes. Már megszoktam, hogy mindent magamnak kell megoldjak. Szerinted nem lett már másnapra új melóm? Megvannak a kapcsolataim, kettő telóból el lett intézve. Autómosó, ott legalább emberbe néznek. A nagyfőnök becsül, inkább haveromnak mondanám, mint munkaviszony. Értjük egymásnál a poént, olyan fingóverseny, hogy a Jani bácsi lefordult mellettünk, röhög fel Tátika, vagy ha úgy van, kimegyünk Flóriánra, veszünk pizza, gírosz, kóla, ami kell, ha szorulok, odaadja előlegbe, vagy meghív. Megbízok benne teljes mértékébe, lakhatásba is támogat, lelkeket önti, ha szenvedek a magánytól. Kijöhetnél velem, bemutatnának. Tátika várakozón fűrkészi Babett arcát. Mit mondasz rá?

Valami moccan. Valami készül. Fékezett zibongás.

Miért akarsz bemutatni?

Csak. Akik nekem fontosak, azokat egybe szeretem tudni. Tátika a torkába zuttyint egy adag energiált. Na csipegessél. Böfög.

Babett meghatottan tépi föl a pisztáciászacskót. A szégyen, az önnön felszínes viháncolása felett érzett szégyen kellemes meghatottságba csap át. Annyira meghatódik, hogy rá kell gyújtania.

Tátika nyughatatlan tekintete rövid portyákra indul. Azokat nézzed, mutat egy negyvenes párra. Látszik, ki a károly otthon. Figyeld a nőt, mint egy birodalmi lépegető. Babett élesen felvihog. Felfelé fújja a füstöt. Luisz vutomba vásárol, de a madárnál fogja a mogyorót, kétévente is csak a bálás turiba ereszti el, kezd belelendülni Tátika. Szakközépbe volt ilyen a tanárunk, magyartanárunk, petárdával majréztattuk. Barna szövetnadrág, térdnél kikopva, látszik, hol tölti a legtöbb idejét, csóri így kéri esténként a fájdalmat. Tátika feltérdel, mutatja, hogy kéri. Babett gurgulázva röhög. Figyeld, hogy megy. Mint akinek lóg ki a néger péló a lyukából. Tátika talpra szökken, térdét-vállát rogyasztva utánozza a férfit. Babett visítva elvetődik a pokrócon. Tátika röhögve megy egy kört a férfi stílusában, majd a nőére vált. Elég, elég, nem bírom, vinnyogja Babett.

Bonnie és Clyde együtt hatalmasat mennek egy átlagos augusztusi délutánon.

Tátika embereket parodizál a parkban. Babett a neki tetszők felé int, akár egy mulatságból kivégzéseket elrendelő császárnő, Tátika a nyomukba ered, túltrajzolt mozdulatokkal mímeli a járásukat. Némelyik megsejti, lassít vagy megtorpan, a fejét kapkodja. Tátika vigyázzba dermed, arca megnyúlik. Ha az alany hátrasandít, követi a példáját, a nyakát nyújtogatja a válla felett. Babett pukkadozik. Valami probléma van?, érdeklődik aggodalmasan Tátika. Az alany megrezzen, lesüti a szemét, megszaporozza lépteit. Tátika Babettre kacsint.

Szerinted sincsenek véletlenek?, duruzsolja puhán Babett. Egy centivel közelebb csúszik Tátikához.

Hanyatt hevernek. Fölöttük alkonyodó ég, alattuk leopárdmintás plüsstakaró, körülöttük műanyag szemét. Távolabbról, a kőasztalok felől vodkabombázó tinédzserek bőfögőkórusa. Madarak napbúcsúztató pitypalattyolása mindenfelől. Az egyik energiatálas dobozban virágok. Tátika szedte és nyújtotta át őket Babettnek sanda és szégyenlős pofával, elmondhatatlanul édes pofával, aztán valamit az élet akadémiajáról handabandázott, és, nyilván zavarát leplezve, gyorsan bemutatott pár fegyencfekvőtámaszt.

Az Úr akaratán kívül semmi sincs, dünnyögi Tátika.

Én is ugyanezt mondom, bújja átszellemülten Babett. Egy centivel még közelebb csúszik Tátikához. Van erről egy elméletem. Szerintem rejtőzik az univerzum szövete mögött egy ilyen inverz struktúra, vágod, ami mélyebb, mint a világban tapasztalható törvénysze-

Felét nem értem annak, amit vakersz, horkan közbe rosszkedvűen Tátika, ezt direkt csinálod?

Legalább tanulsz néhány új szót, veti oda cserfesen Babett. Hanyatt fekvésből Tátika felé gördül.

Tátika felül, rágyújt. Gyökér vagyok, mondjad csak nyugodtan, sziszegi a fogai közé szorított cigarettával.

Jaj már, simít végig a lapockáján Babett, csak oltalak, nem kell komolyan venni. Nem mondtam, ho-

Tátika elhúzódik. Találomra felvesz egy energiatálat, a torkába csorgatja az utolsó cseppeket. Ja. Nem mondtad. Csak az éreztetés szintjén. Felismerhetetlenné gyúri és maga mellé ejti a dobozt.

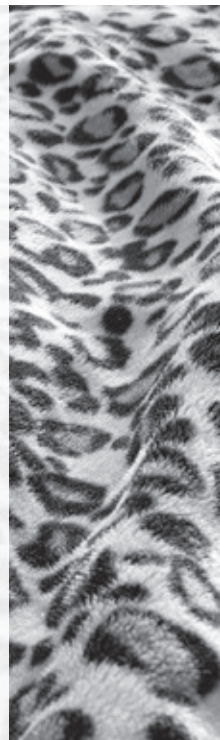
Figyu már, nem tűnt fel, hogy szarom telibe a társadalmi különbségeket? Én is utálok az ilyen entellektüel faszrázást. Várjál, elmondom más szava-

Nem indulunk? Tátika esetlenül, elmerevedett tagokkal tápáskodik. Holnap hatra benn kell legyek.

Hallod, most kajak besérültél? Babett idegesen felpattan. Ugye nem sérültél be? Nem maradunk még egy kicsikét?

Fáradt vagyok. Tátika hangja egészen fakó.

Babett ide-oda kapva, kevés hatékonysággal szedi a szemetet. Nincs itt valahol egy szelektív gyűjtő? A hangja vibrál. A gyümölcsle doboza a földre bucskázik a kezében egyensúlyozott szeméthalomról. Felveszi. Egy zabszelet- és egy croissant-fólia hull alá. Kibaszott

fogyasztói társadalom, vágja a kupacot egy közeli, fémrácsos kukába, elegendő van ebből az egész szarból. Nem tudod úgy csinálni, hogy jó legyen. A háta mögött Tátika megvonagló felsőtesttel folyt magába egy öklendést. Erőlködve kihúzza magát, mélyeket lélegzik.

Babett a virágcsokrát szorongatva kullog Tátika mellett. Lopva oldalra sandít, aztán fájdalmasan elkapja a tekintetét. Surrog a talpuk alatt a murva. Kuttyák világító nyakörve cikázik a félhomályban.

Tátika megtántorodik, egy közeli padhoz szédeleg. Megkapaszkodik a háttámlában, iránytalanul a deszkába öklöz. Isten vérekes faszába. Lerogy, a térdére támaszkodik, a szemét nyomorgatja. Nem látok. A kurva cukorba fogok belevakulni. Ebben fogok tönkremenni.

Babett, ütközetbe szálló harcos kardját a hüvelyéből, kirántja a csokrot a vízzel telt energiatároló dobozból. Gyerünk, ilyen. Sürgetően megkocogtatja vele Tátika kezét. Idd ezt meg. Hallod? Nézz rám. Tessék inni.

Tátika lassan ráemeli elanyátlanodott, zavaros tekintetét.

Van itt egy kút. Hozok még. Itt várj. Érted? El ne mozdulj.

Babett rohan, rohanás közben nagyokat szökell. Szökellés közben lelassul, lasított felvételen úszik a levegőben. Küldetést teljesít. Váratlan eufória önti el.

Tátika pihegő feje Babett vállzugába simul. Suttognak, mint két virrasztó egy éjjeli menedékhelyen.

Miért nem vigyázol magadra jobban.

Nincsen erre időm. Tátika nyelve nehezen forgatja a szavak száraz forgácsait. Nincsen tébém, azt is elvették. Egy kézzel adnak, két kézzel elvesznek. Mindent elvesznek. Személyimet hetedszer csináltatom, az is pénz. Nincsen semmim, csak a betegségeim. Csak a betegségeim meg a szeretetességem. Az ölelési szükségletem. Forró, acetonos lehelete csiklandozza Babett bőrét. Ha nem ölelnek meg záros határidőben, kifogyok magamból. Kifogy az erőm, kimegy a vérem. Mint egy szélről fújókált nejlonzacskó az utcán, csak tengődök üresen.

Ezt a mondatot kéne megjegyezni, telőba felírni, vagy valami. Babett mélyet sóhajt, laposát pislant. Elzsibbad az arca. Elzsibbad a gyomra. Elzsibbad az ágyéka. Elzsibbad az agya. Gyere ide. Mintha most kúszna be az MDMA. Babett Tátikát öleli. Tátika valóságosan kicsi és esendő Babett ölelésében.

Félek, Babett. Félek a világtól. Vigyázol rám? Kóterba be, kóterből ki, ez milyen élet? Negyvenöt éves vagyok. Nem értek semmit. Egyet rezdülök, és megtörténik a baj. Emberi kapcsolatok. Nem értem. Túl sok a teher. Nem tudom vinni. Félek. Hogy elbaszom veled is.

Billegő utcák, nyirkos tenyér. Cseppfolyós úszás a térben. Tátika fehér arca, szeme alatt a szürke árkok a villamos kialvatlan neonhunorgásában. Tátika Babett kezét szorongatja. A hüvelykujja rögeszmésen egyforma köröket ír le Babett tenyerében.

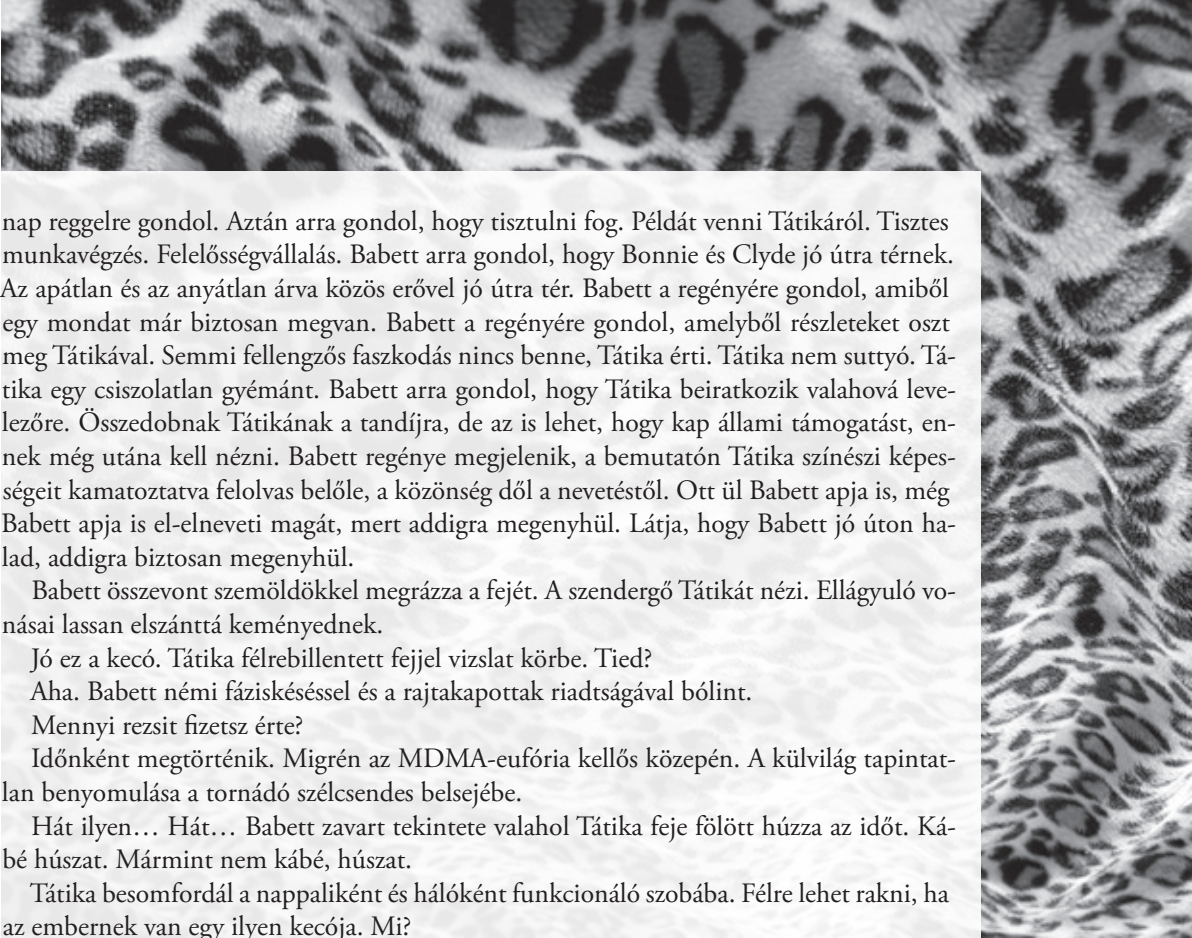
Csabi olyan volt, mint a spangli. Mint először kattanni rá a spanglira. Mint először, másodszor, ötödször, tizedszer tépni, heteken át folyamatosan tépni, két slukk után befurcsulni, viháncolni, baromságokon flesselni, hónapokon át folyamatosan tépni, szépen hozzászokni, spangli helyett egyszerűen ciginek nevezni, elműködgetni, elhinni, hogy ez már mindig így marad. Elhinni, napról napra görcsösebben próbálva elhinni, hogy az irritáció máshonnan jön, a világból jön, nem a spangliból, a világot kell megjavítani, nem a spanglinak búcsút inteni. És akkor egy este benyalni egy kulcshegynyi MDMA-t, egy púpozott kulcshegynyi tiszta, nyelvlyuggatóan keserű, kristályos MDMA-t, készülni a készülődésére, érezni a készülődését, izgágáskodni a készülődésétől, megkészülni a készülődésétől, hogy aztán egyszer csak kiáradjon, pofán töröljön, tarkón nyaljon és maga alá temessen az elmondhatatlan.

Már akkor tudtam, mormolja Tátika eszelősen ingatva a fejét. Tudod, mikor.

Tudom.

Tátika szemében iszonyatos mélységek vannak. Babett olvatagon rábabszalyog, kinéz az ablakon. Érti, hogy a Tátika mellett ülő csávó is őt nézi, az ő megdicsőült ragyogását nézi.

Babett az éjszakára gondol. Arra is, de előtte a fehérjedús, szénhidrátszegény táplálékra, amit Tátika egy szelíd és egyáltalán nem erőszakos, az egészségtelen táplálkozás és a magas vércukorszint kapcsolatáról szóló oktatószöveg kíséretében fog elfogyasztani. Aztán a más-

nap reggelre gondol. Aztán arra gondol, hogy tisztulni fog. Példát venni Tátikáról. Tisztes munkavégzés. Felelősségvállalás. Babett arra gondol, hogy Bonnie és Clyde jó útra térnek. Az apátlan és az anyátlan árva közös erővel jó útra tér. Babett a regényére gondol, amiből egy mondat már biztosan megvan. Babett a regényére gondol, amelyből részleteket oszt meg Tátikával. Semmi fellengzős faszkodás nincs benne, Tátika érti. Tátika nem suttyó. Tátika egy csiszolatlan gyémánt. Babett arra gondol, hogy Tátika beiratkozik valahová levelezőre. Összedobnak Tátikának a tandíjra, de az is lehet, hogy kap állami támogatást, ennek még utána kell nézni. Babett regénye megjelenik, a bemutatón Tátika színészi képességeit kamatoztatva felolvas belőle, a közönség dől a nevetéstől. Ott ül Babett apja is, még Babett apja is el-elneveti magát, mert addigra megenyhül. Látja, hogy Babett jó úton halad, addigra biztosan megenyhül.

Babett összevont szemöldökkel megrázza a fejét. A szendergő Tátikát nézi. Ellágyuló vonásai lassan elszánttá keményednek.

Jó ez a kecé. Tátika félrebillentett fejjel vizslat körbe. Tied?

Aha. Babett némi fáziskéséssel és a rajtakapottak riadtságával bólint.

Mennyi rezsit fizetsz érte?

Időnként megtörténik. Migrén az MDMA-eufória kellős közepén. A külvilág tapintatlan benyomulása a tornádó szélcsendes belsejébe.

Hát ilyen... Hát... Babett zavart tekintete valahol Tátika feje fölött húzza az időt. Kábé húszat. Mármint nem kábé, húszat.

Tátika besomfordál a nappaliként és hálóként funkcionáló szobába. Félre lehet rakni, ha az embernek van egy ilyen kecéja. Mi?

Hát ja, hagyja rá Babett nem nagy meggyőződéssel. Csípőre löki a kezét, egyik lábáról a másikra hintázva, egy vendég rosszul leplezett érdektelenségével nézelődik. Mondjuk ne-hogy azt gondold, nem keresek valami sokat.

Fősuliba jársz? Tátika felcsippent, hunyorítva megforgat a szeme előtt, majd gondosan visszahelyez az íróasztalra egy fülbevalót.

Egyetem. De az már rég volt. Babett szertartásosan nekikészül, hogy kellően könnyednek, mégis hivatástudattól átszellemültnek hasson, amikor kimondja. Író vagyok. És festek is.

Igen? Tátika megfordul. Felhúzott szemöldökkel, felszegett állal mustrálja Babettet. És ez... Csuklóból köröz a kezével, a megfelelő kérdést keresi. Ez rendes meló, vagy fusiba csinálod?

Babett elnéző, finom fölénnel mosolyodik el. Ez művészet, vágod, nem lehet alkalmazásban szopódni vele.

Én is tudok festeni, jegyzi meg Tátika. Nem hogy szobafestés-mázolás, azt is tudok, de megfesteni dolgokat a való életből úgy, ahogy kinéznek. Nem hiszed?

De, elhiszem. Babett mosolya szinte anyai. Festhetnél nekem valamit.

Majd ha kiérdemelted, hunyorít rá Tátika. Azt ki csinálta?

Arra gondolsz?, int egy festménye felé Babett felvillanyozva. A tarka képen oldalvást heverő, szakállas férfiak, körülötte és az ágyékán gyümölcsök. Ennek külön szto-

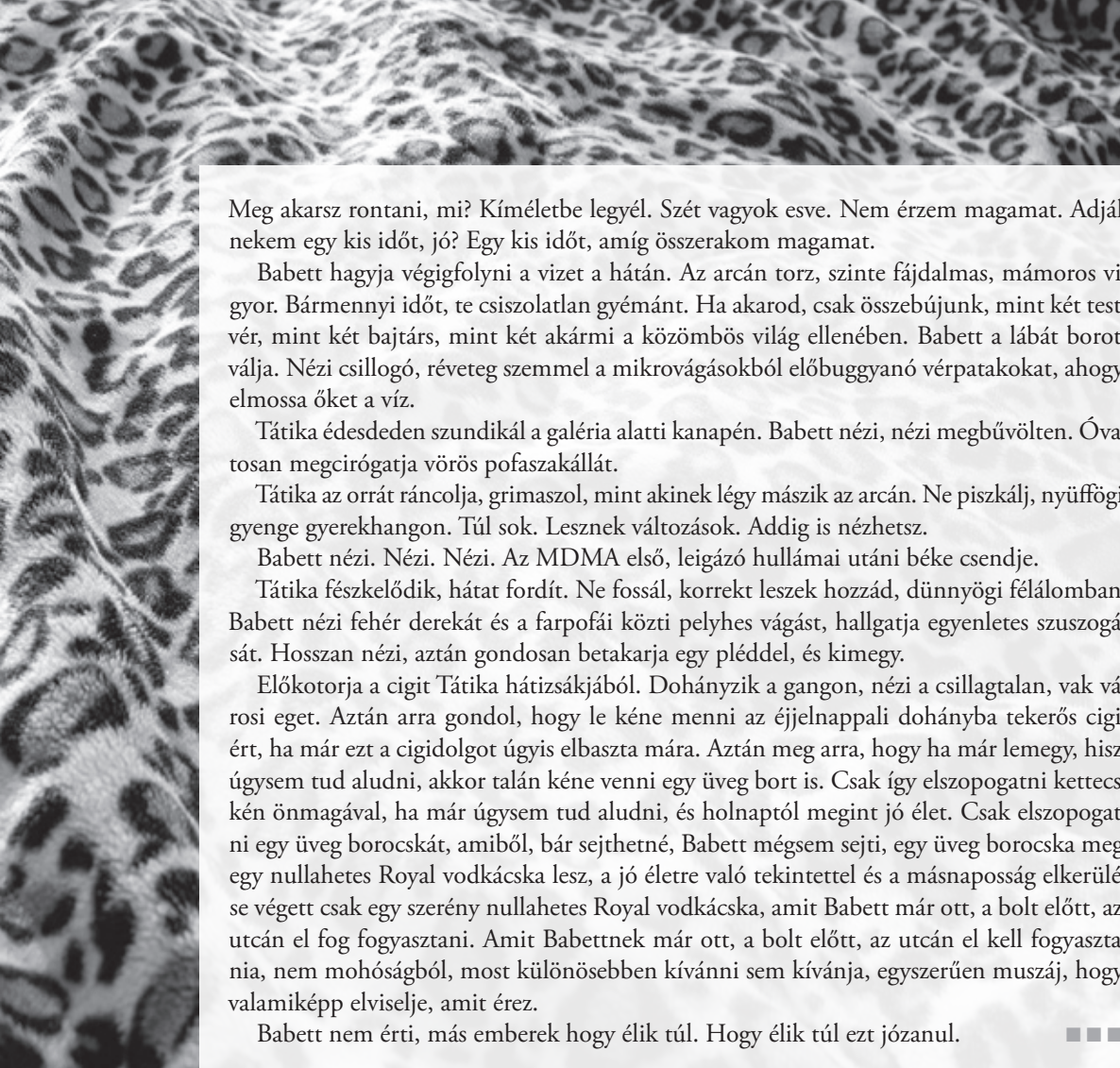
Nem, arra, mutat a kanapé fölötti galériára Tátika.

Ja. Valami melós, ereszti le a karját Babett csalódottan.

Román volt, mi? Tátika összehúzott szemmel méricskéli a faszerkezetet. A túrós ló-faszt a pofájukba, azok csinálnak ilyen fars munkát. Vállal veselkedik a galéria tartóoszlopának, megtolja, marokra fogja, megrángatja. Vízszintmérőről egyik sem hallott azokban a medvefingzagú erdőkben. Ha úgy van, szétkapom, újrarakom, fél napba, annyiba se megva-

A migrén felfoghatatlan. Félretüzelő idegvégződés. Rosszul tudják. Minden jól van. Dobni egy-két Algót vagy Kataflámot, a migrén emlékéit is kiirtani. Babett nyelve vad, koordinálatlan mozdulatokkal rombol be Tátika száján. Dobol a vér a fülben, a szívben. Savanyú, szagos nedveknek mennydörgő zubogása. Babett bugyija gipszszé kívül. Tátika nyelve simulós és passzív, egy szűz lány fejletlen, mégis ingerlő teste.

Kis erőszakos. Tátika Babett arcát a két tenyerébe fogva finoman eltolja őt magától. Orrával, szájával körbepuhatolja Babett elnyíló ajka környékét. Milyen kis erőszakos vagy.

Meg akarsz rontani, mi? Kíméletbe legyél. Szét vagyok esve. Nem érzem magamat. Adjál nekem egy kis időt, jó? Egy kis időt, amíg összerakom magamat.

Babett hagyja végigfolyni a vizet a hátán. Az arcán torz, szinte fájdalmas, mámoros vigyor. Bármennyi időt, te csiszolatlan gyémánt. Ha akarod, csak összebújunk, mint két testvér, mint két bajtárs, mint két akármí a közömbös világ ellenében. Babett a lábát borotválja. Nézi csillogó, réveteg szemmel a mikrovágásokból előbuggyanó vérpatakokat, ahogy elmossa őket a víz.

Tátika édesdeden szundikál a galéria alatti kanapén. Babett nézi, nézi megbűvölten. Óvatosan megcirógatja vörös pofaszakállát.

Tátika az orrát ráncolja, grimaszol, mint akinek légy mászik az arcán. Ne piszkálj, nyüffögi gyenge gyerekhangon. Túl sok. Lesznek változások. Addig is nézhetsz.

Babett nézi. Nézi. Nézi. Az MDMA első, leigázó hullámai utáni béke csendje.

Tátika fészkelődik, hátat fordít. Ne fossál, korrekt leszek hozzád, dűnnyögi félálomban. Babett nézi fehér derekát és a farpofái közti pelyhes vágást, hallgatja egyenletes szuszogását. Hosszan nézi, aztán gondosan betakarja egy pléddel, és kimegy.

Előkotorja a cigit Tátika hátizsákjából. Dohányzik a gangon, nézi a csillagtalan, vak városi eget. Aztán arra gondol, hogy le kéne menni az éjjelnappali dohányba tekerős cigiért, ha már ezt a cigidolgot úgys elbaszta mára. Aztán meg arra, hogy ha már lemegy, hisz úgysem tud aludni, akkor talán kéne venni egy üveg bort is. Csak így elszopogatni kettescskenő önmagával, ha már úgysem tud aludni, és holnaptól megint jó élet. Csak elszopogatni egy üveg borocskát, amiből, bár sejthetné, Babett mégsem sejti, egy üveg borocskát meg egy nullahetes Royal vodkácskát lesz, a jó életre való tekintettel és a másnaposság elkerülése végett csak egy szerény nullahetes Royal vodkácskát, amit Babett már ott, a bolt előtt, az utcán el fog fogyasztani. Amit Babettnek már ott, a bolt előtt, az utcán el kell fogyasztania, nem mohóságból, most különösebben kívánni sem kívánja, egyszerűen muszáj, hogy valamiképp elviselje, amit érez.

Babett nem érti, más emberek hogy élik túl. Hogy élik túl ezt józanul.

Túlírt töredék

Anyu lassan három hónapja
a Hospice lakója.
Egy szobában van Etuka nénivel,
apám legfiatalabb testvérével.
Egyidősek, sógorasszonyok, özvegyek,
egy osztályba is jártak annakidején.
Nagynéném fia fényképekkel
szeretne kedveskedni mindkettőjüknek.
Etuka néninek megakad a szeme
az egyik családi fotón, ami több
mint negyven éve készült.
Rajta ő meg a már azóta halott
nyolc testvére van,
és a születésnapját ünneplő
apai nagyanyám, akit még az unokái is
édesanyának szólítottak.
Nagynéném név szerint tudja mindenkiről,
hogyan kicsoda,
csak az anyja idegen neki.
Anyám, miután felteszi a szemüvegét,
mindenkit felismer a képeken, Etuka nénit is,
egyedül saját magát nem.
Mikor azt kérdezem, mit evett ebédre, vacsorára,
mit fecskendezett be a gyomrába az ápolónő,
azt mondja, nem tudja, sose kérdezi meg,
haragszik saját magára,
aztán szidja a szobatársát,
nem tudja, kicsoda ő,
és nem is akarja tudni.

Évek óta dísztököket termelünk otthon,
a kerítés mellett.

A fajtákat anyuék valamikor
még a családi házuk kertjében
nevelték, onnan valók
az első magok.

Mesélem anyámnak,
hogy amióta kórházban fekszik,
a szomszéd eladta a kertjét,
házakat építenek majd oda,
s az új lakókat zavarhatja, ha átfut
a kerítésről hozzájuk a tök.

Anyám azt válaszolja, nem baj, jövőre
majd a Hakszerék és a Horváthék
kerítése mellé ültetjük őket.

Nem tudok, nem bírok
ellentmondani neki,
beleegyezem.

Pedig azok bizony a szülői háza
szomszédai voltak.

*

Szüleimmel
meglátogattuk apám
nagybeteg testvérét, Irén nénit.

Engem nem ismer meg,
illedelmesen arra kér,
mutatkozzak be.

Az ő lánykori vezetéknévét mondom,
meg a keresztnévemet.

Mérgesen kiáltja,
hogy ő még ilyen vezetéknév
nem hallott soha.

Magyarázkodhatnékam támad.
Anyu rám néz,
a tekintetével lebeszél róla.

*

Anyu
haza szeretne jönni.
Mondom neki, előbb
meg kell erősödnie,
meg kell tanulnia újra járni.
Azt válaszolja, félrebeszélek,
menjek, inkább rakjak rendet a toronyban.
Ő minden éjjel hazajár,
most is kacsákat vitt az ólba,
azokat reggel és estefejele meg kell tömnie,
mert az én tömésemben nem bízok,
ha ez így megy tovább,
neki minden éjjel kacsákat
kell majd pucolnia.

Fellinger Károly költő, helytörténész, mezőgazdasági vállalkozó 1963-ban született Pozsonyban. Jókán él. A nyolcvanas években működő felvidéki Iródia tagja volt. Magyarul 30 könyve jelent meg, versek, gyerekversek, mesék. Írásai könyv alakban a következő nyelveken jelentek meg: angol, francia, német, spanyol, orosz, szlovák, szerb, albán, román, török, görög.

Amerikaiak

Néha szórólapozni kellett. Öt forintért szórtam darabját, ami jó volt, mert az osztálytársaim maximum négyért tudtak szórólapozni a környéken, viszont ők csomószer csak elbicikliztek a reptér felé, és az egész köteget valamelyik akácfa alá a homokba. Na, nekem ezt nem lehetett, mert az apukám szórólapjait szórtam, és nem mertem megcsinálni.

Az autósiskola következő tanfolyama indul: május 31-én (hétfőn), 17 órakor, a Matthiász János Általános Iskolában.

Amikor szórólapozni kellett, akkor tűzött a nap és minden kutya ugatott, vagy fújt a szél és minden kutya ugatott. A szórólapozókat nagyon utálták a kutyák, és abban az évben még vadabbak voltak, anya szerint az amerikaiak miatt. A repülőik meg a helikoptereik néha olyan alacsonyan szálltak a házak fölött, hogy be kellett fogni a fülünket. Még a Maci kutya is a terasz alá bújt az amerikaiak elől, pedig ő nagyon nagy kutya volt, és a miénk.

Minden nap lehetett nézni a tévében, hogy az amerikaiak a jugókat bombázzák, fekete füst meg robbanás látszott a hírekben, olyan tízemeletes panelházak mögött, amilyenek nálunk is voltak benn, a városban. Apa azt mondta, nálunk senki sem fog bombázni, és hogy a mi repterünk, az csak tartalék, innen nem mennek az amerikaiak, csak Taszárról. De attól még itt voltak nálunk is az amerikaiak, őrizték a repteret meg a várost, és sokkal alacsonyabban szálltak, mint a magyarok. Néha integettek a helikopterből, olyankor viszont integettem, pedig a kutyák miatt haragudtam rájuk.

Szökösek lettek félelmükben a kutyák az amerikaiak miatt. Biciklizés közben is éssen kellett lenni, mert akárhol kinn lehettek. A legrosszabb a Mályva utca város felőli vége volt, a Sakál miatt. A Sakál egy kutya volt, és a Tamás szerint úgy nézett ki, mint egy sakál, úgyhogy mindenki elkezdte Sakálnak hívni. A Tamáséknak mindenféle tévécsatornáik voltak, még természetfilmek is, azt mondta, ott látott sakált, meg volt egy film is, a Bruce Willis szerepelt benne, annak is az volt a címe, hogy *A sakál*. Meg is volt a Tamáséknak kazettán, de abban igazából nem volt sakál, csak emberek. Aztán valamelyikünk, talán a Roli vagy a Balázs, szerzett egy sakálos matricát a Lutrájába, azt is megnéztük, és akkor már mindannyian elfogadtuk, hogy a Sakál tényleg olyan, mint egy sakál.

Annál a szórólapozásnál háromszázat akartam kiszórni, mert az akkor ezerötszáz forint, ami már nagyon jó, sajtos Cheetos, Magnum, akármi belefér, még egy egész Vienettát is meg tudnék venni belőle simán. De nem ezeket akartam venni, megvolt a tervem, hogy veszek egy liter dobozos tejet, mert az sokkal finomabb, mint a zacskós, és ami pénz marad, abból mind Milky Wayt, Twixet, Marsot meg Snickerset veszek, aztán a tejet kitöltöm egy tálba, és bele a csokikat. Egyszer már megnéztük a Balázséknál, és a Milky Way tényleg nem merült el a tejben, de akkor csak egyet próbáltunk. Engem meg az érdekelt, hogy a Mars meg a Snickers elsüllyed-e, mert ha azok se, akkor hülyeség a reklám, hogy a Milky Way nem süllyed el.

De a háromszáz szórólaphoz meg az ezerötszáz forinthez muszáj volt bemennem a Mályva utca város felőli végébe. Apának ott amúgy is sok ismerőse volt, tuti kiderült volna, ha oda nem jut szórólap. Hazamentem előtte inni egy pohár szörpöt, aztán kerestem egy botot a pincében, és elindultam. Ahogy befordultam a Mályvára, rögtön megláttam a Sakált, ott feküdt az út közepén egy pocsoltyában, és lihegve nézelődött. Na, mondom, akkor ennyit erről, fordultam is vissza. Eldöntöttem, hogy átvágok a gazon, és a másik oldalról megyek be a Mályva utcába, mert úgy biztos megvan pár ház a Sakáltól távolabb, és esetleg becsöngetek a Tamásékhoz, hátha velem jönne egy darabon a Tamás vagy a Balázs vagy akár mindketten, bár tudtam, hogy akkor úgylis kiderülne a pénz meg a csokis tervem, és akkor adnom kellene nekik is a csokikból. De vagy ez, vagy a Sakál.

A gaz, az egy nagy, üres terület volt a házunk előtt, és azért hívtuk gaznak, mert egészen a csatornáig nem volt rajta semmi, csak gaz, a csatornán túl meg mi sose mentünk, mert ott állt a Banyanéni meg a Banyabácsi háza, és ott volt egy fekete kutya, még a Sakálnál is ezerszer rosszabb. Szóval átvágtam a gazon, a nadrágom tele lett királydinnyével, és ott szedegettem őket lefelé magamról, amikor hallom, hogy a reptér felől jönnek az amerikaiak. Na, mondom, ha ezek pont erre kanyarodnának, akkor megoldódna minden bajom, mert a Sakál is elbújna valahova, legalább amíg elrepül a helikopter. Futottam, ahogy tudtam, és láttam, hogy a Sakál tényleg visszamászik a helyére. Az amerikaiak pont a Mályva fölött húztak el, én meg háztól házig futva beszórólapoztam azt az oldalát az utcának, amelyiken a Sakál is lakott. A másik oldal kimaradt, mert sietni kellett, de szerencsére az amerikaiak miatt kijött szentségelni az udvarra a Sakál gazdája, a Mária, és benn tartotta a kutyát, amíg megcsináltam a másik oldalt is.

És így mindenki megtudta, hogy az autósiskola következő tanfolyama indul: május 31-én (hétfőn), 17 órakor, a Matthiász János Általános Iskolában, én meg megkaptam az ezerötszáz forintot, a Snickers és a Mars elsüllyedt a tejben, Twixet pedig nem találtam az Önértben sajnos akkor.

Csaba

Csaba nem tudott mit csinálni, őt a delfinek érdekelték. Amikor megismerkedtem vele, ezt egyből közölte. Mondta, most kicsit megszegi ezzel a protokollt, de magyarázzak el mindent, amit a delfinekről tudok, olvassam fel neki, mit ír az internet a delfinekről, és nézzünk delfines videókat. Csabának egy hete volt, hogy megismerje a delfineket, utána vissza kellett mennie. Szerettem azt az egy hetet, amikor Csabával delfines videókat néztünk, én is egy csomó mindent megtudtam, amiről addig fogalmam sem volt.

Csaba persze sokkal érdekesebb volt, mint a delfinek, hiszen ismerte a jövőt. Huszonegy milliméter hosszú volt, tizenhat milliméteres csáppal, testét sötétbarna kitinpáncél fedte. Mármost nem a jövő volt ilyen, hanem Csaba. Csaba a mai fogalmaink szerint leginkább konyhai csótányra (*Blatta orientalis*) hasonlított, de nem fogadta el ezt a megnevezést, azt mondta, ahonnan ő jön, ott a fájának nincs neve, hiszen nincsen semmilyen más faj, csak az övék. Csaba a 8972. bomából érkezett, ami az ő kalkulációi szerint az én idő-

számításomban a Krisztus utáni 12322-es év februárjának felelne meg, de lehet, hogy márciusának, ebben nem volt biztos.

Csaba idejében a csótányok (az egyszerűség kedvéért kénytelen vagyok így nevezni őket) már ismerik az időutazást. Ezért az oktatási főfelügyeletük kitalálta, hogy gimnáziumi érettségi után minden csótány visszamehet egy hétre egy általa választott korba, hogy egy általa választott, addigra kihalt faj életét tanulmányozza. A legtöbb csótány természetesen az emberek mellett döntött, így tömegével érkeztek vissza a csótányok az emberi városokba, hogy szétnézzenek, tanulmányozzák az életformánkat, és egy hét alatt összehozzanak az élményeikből egy komolyabb elemző dolgozatot. Voltak persze különcök is, akik a kutyák, macskák, hiúzok, patkányok, tehenek vagy bizonyos dinoszauruszok iránt érdeklődtek, ők azokat figyelhették meg.

Olyan, mint Csaba, viszont nem volt még egy. A tanárok nem tudták, mit kezdjenek a delfinmániás csótánnyal, delfinek vizsgálatára ugyanis nem létezett tanmenet, és az oktatási főfelügyelet szakmai programot sem készített soha egy esetleges delfinmegfigyelő utazáshoz. Hogy miért, azt nem nehéz kitalálni: a delfinek vízben élnek, a csótányok pedig többnyire nem. Bár Csabának – elmondása szerint – volt egy mini tengeralattjárónak is beillő, rendkívül fejlett búvárfelszerelése, de azt sajnos nem lehetett visszautaztatni az időben, pedig nagyon megnéztem volna.

Csaba ezért cselhez folyamodott, eldöntötte, hogy az embereken keresztül fogja megismerni a delfineket. Beadott egy csomó kérvényt az oktatási főfelügyelethez, hogy emberi tengerbiológusokhoz szeretne visszautazni, de minden kérelmét elutasították, mondván, ez csak egy gimnáziumi projekt, nem tudományos kutatás, elégedjen meg azokkal az emberekkel, akik Csaba iskolájához képest harmincezer piltes (kb. háromszáznegyven méteres) távolságon belül éltek, bármelyik korban. Csaba gimnáziuma pedig a mai térképeken Budapesten, a XIII. kerületben, a Radnóti Miklós utca és a Pozsonyi út sarkán, nagyjából a trolimegálló kukája helyén fog állni, és Csaba szerencsétlenségére Újlipótvárosnak ezen a részén a csótányok – igaz, azért meglehetősen korlátozott – ismeretei szerint soha egyetlen tengerbiológus vagy delfinszakértő nem élt. Csaba ezért végül kénytelen-kelletlen az én lakásom mellett döntött.

A reggeli müzlimet ettem egy borongós péntek reggel a konyhában, amikor Csaba csak úgy hirtelen kirobbant a szekrény alól, és egyenesen a papucsom felé tartott. Ha nem reggel, hanem délelőtt vagy délután érkezett volna, mikor már nem vagyok álmos, és gyorsabbak a reflexeim, talán eltaposom, de így csak felhúztam a lábam, remélve, hogy Csaba (akivel akkor még nemhogy szoros barátságban nem álltam, de semmilyen nexus nem volt köztünk) magától visszamegy a szekrény alá.

De nem ment, a papucsom előtt megállva köszönt, és bemutatkozott.

– Jó reggelt, ember! Hall engem? Csaba vagyok. Önt hogy hívják?

Egyetlen hang sem jött ki a torkomon, és azt hiszem, a legkézenfekvőbb dolog jutott eszembe, ami ilyen helyzetben egy ember eszébe juthat: hogy megőrültem. Csaba azonban előre felkészült erre az eshetőségre, komoly pszichológiai előképzettségről téve tanúbizonyságot, finoman, apránként megnyugtatót, és elfogadtatta velem a helyzetet. Javasolta például, hogy nézzem meg nagyítóval a szájszervét, valóban mozog-e amikor beszél, és ha mozog, akkor a hangja nem jöhet a fejemből. Nagyítóm nem volt, de a telefonom kamerájával ráközelítettem Csaba szájszervére, és felvettem, ahogy beszélt. Valóban mozogtak a csáprágói, ráadásul a telefon a hangját is rögzítette.

Csaba elmondta, miért jött, és attól kezdve delfines videókat néztünk az interneten. Persze a delfineken kívül is beszélünk egy csomó mindenről, azt hiszem, soha senkinek nem tudtam annyira megnyílni és annyira pontosan megfogalmazni a gondolataimat, mint Csabának. Elmondtam neki például, hogy egy ideje, amikor vécézés után megtörlöm a seggem, szinte felháborodom azon, hogy szaros a vécépapír, és ilyesmik futnak át az agyamon: „Ajj, de unalmas! Komolyan? Már megint? Lejárt lemez!”

Csaba azt felelte, érteni véli, mire gondolok, és szerinte az a baj, hogy túlságosan szét-szórt vagyok.

– Túl hamar megunsz mindent, és annyira képtelen vagy huzamos ideig egy dologra koncentrálni, hogy fájdalmasan unalmasnak, és égbekiáltóan igazságtalannak találd még azt is, hogy a segged addig kell törölni, amíg már nem szaros.

Elképesztő, mennyire a vesémbé látott ez a kis delfinrajongó csótány, aki épphogy leérettségizett.

Közös kutatómunkánk során egyebek mellett megtudtuk, hogy Magyarországon egyetlen delfin sincs, és nem is lehet, ugyanis a magyar állatvédelmi törvény kategorikusan tiltja, hogy delfint hozzanak az országba. Egész Európában a magyar az egyik legszigorúbb szabályozás, a szigor oka pedig az, hogy 1992-ben egy jugoszláv üzletember engedély nélkül, helikopterrel szállított öt palackorrú delfint Magyarországra, majd a margitszigeti uszodában helyezte el őket, ahol az állatok a koszos édesvíz, és a nem megfelelő tartáskörülmények miatt megbetegedtek. Kettő el is pusztult, ráadásul az egyik delfinhulla sosem került elő.

Csaba kérte, vigyem ki a Margitszigetre, hadd nézze meg az uszodát. Azt hiszem, úgy képzelte, hogy a Margitsziget valami elhagyatott vidék lehet, és valahol esetleg megtaláljuk a több mint húsz éve halott delfin maradványait.

Mondanom sem kell, nem találtuk meg, pedig még ott is megnéztük, ahol a zöldhuladékokat kezelik. Találtunk viszont egy eldobott petpalackot, aminek az alján volt még egy kis kóla. Csaba rábeszélte, öntsek ki neki pár cseppet a járdára, hadd kóstolja meg. Olyan nagyon nem ízlett neki, azt mondta, szerinte hülyeség, hogy az emberek ezt isszák. Erre nem válaszoltam semmit.

Csendben hazasétáltunk, aztán este Csaba visszatért a jövőbe.

Margitsziget

– Na, én mára befejeztem a melót, kimegyek futni a szigetre – fordult Géza a barátnőjéhez.

– Ilyen későn? Elmúlt tíz óra, és az eső is esik!

– Nem, már elállt. Nem maradok sokáig, egy kört futok, utána jövök, addig te is befejezed. Meg úgys mondta, hogy haját akarsz mosni.

– És akkor utána még meg tudunk nézni pár részt a sorozatból, szóval huszonhárom tizenötre légszi éj haza.

– Rendben – zárták le a beszélgetést, és az eredményes tárgyalás öröme ösztönösen egymás felé hajoltak egy puszira.

Nem ment túl jól aznap a sport, Gézának már a negyedik kilométeren meg kellett állni kifújnia magát. Általában akkor élvezte leginkább a futást, ha teljesen ki tudta tisztítani a fejét, semmire nem gondolt, és szinte transzközeli állapotban szedte a lábát. De akkor éjjel erre esélye sem volt, a munkán, határidős projekteken, a barátnőjén, a karrierjén, a lakásvásárláson, a szülein kattogott az agya, na meg a sorozaton, amit a futás után folytatni terveztek, és hogy milyen kilométerátlagot kell futnia ahhoz, hogy időben hazaérjen.

Miközben a Margitsziget Budára néző oldalán sétált fűjtatva, ki is számolta, hogy ha a víztoronnyal egy vonalban elkezd futni, akkor még kocogva is simán hazaér a megbeszélte időre, szóval nincs mitől tartani. Már készült is újra felpörögni, de amikor hátranézett, hogy elengedje a többi futót, meglepődve vette észre, hogy nem jön mögötte senki.

„Végül is, akkor még egy kicsit sétálhatok” – gondolta, elvégre sem elengedni, sem később megelőzni nem kell senkit, és nem is látják, hogy gyalogol a futópályán. A végén majd kicsit jobban hajt, és időben hazaér.

Gyalogolt, vette a nagy levegőket, és napok óta először jól érezte magát.

Pest fölött hatalmas felhőt látott, úgy nézett ki, mint egy óriási, gonosz vaddisznó, ahogy épp be akar kapni valami pacát. Mit eszik vajon a vaddisznó? Gombát talán? Géza nem volt biztos benne. Mindegy, pacát. Külön jól nézett ki, hogy a telihold néhány percig pont olyan volt, mintha a vaddisznó kigúvadt szeme lenne, de a szél hamarosan Lágymányos felé kezdte nyújtani az állat arcát, és a pacát is egyre messzebbre fújta tőle.

– A picsába, a pacám!

Géza megállt, hallgatózott. Tisztára úgy hallotta, mintha a vaddisznó szólalt volna meg. Az Oroszlánkirályra gondolt, arra a jelenetre, amikor Mufasza felhő képében jelenik meg.

– Szimba, elfeledtél engem – ezt mondja Mufasza szelleme Sinkovits Imre hangján.

– Dehogy! Nem tudnák – így Szimba.

– Elfelejtetted, hogy ki vagy, tehát elfeledtél engem is. Nézz mélyen önmagadba, sokkal több vagy, mint ami lett belőled. Foglald el a téged megillető helyet!

– Hogy mehetnék vissza? Nem az vagyok, aki voltam.

– Te az én fiam vagy, tehát vérrbeli király. Emlékezz rá, hogy ki vagy!

Géza maga is meglepődött, hogy szó szerint emlékszik erre a jelenetre, még arra is, ahogy Sinkovits Imre túlpörgeti az r-hangot a vérbeli szóban. De persze kézenfekvő: ha nem nézte meg vagy kétszázszor gyerekkorában az *Oroszlánkirályt*, akkor egyszer sem. Volt, hogy naponta kétszer-háromszor is lejátszotta a kazettát, együtt beszélt és együtt énekelt a szereplőkkel. Elképzelhető, hogy minden jelenetre ugyanígy emlékszik a meséből.

– Jaj, hogy oda ne rohanjak! Micsoda agya van ennek a kis Gézukának! Sokra hivatott ez a gyerek!

Ez már egészen biztosan a vaddisznó hangja volt, legalábbis Géza Pest felől hallotta dörmögni. Ezek szerint ilyen az ideösszeroppanás.

Gondolt egyet, és ráfeküdt az esőtől még vizes rekortánra. A vaddisznót figyelte egy ideig, aztán feltette neki a kérdést, amely napok, hetek, hónapok, évek óta feszítette a koponyáját.

– Mi a faszt csináljak?

– Amit csak akarsz, Géza.

– Igen, ez a legrosszabb az egészben.

– De ez a legjobb is.

És Géza csak feküdt, keresztben a futópályán, ujjával finoman dörzsölte a gumiszerű felszínt, nézte az eget, és mosolygott. ■ ■ ■

Bojler

Mészáros Lőrinc a teraszra vezető lépcső alsó fokán ült, és nézte, hogy kúszik fölfelé a számlaegyenlege. Néha kidugta a fejét a laptop képernyője mögül, követte az autót mosó ismeretlen emberek mozdulatait. Tízpercenként csippant egyet a telefonja, megnyitotta az sms-eket. „Közlemény: osztalék.” Az összegeket nem is nézte. Nem szerette ezt a telefont,

ismeretlen emberek hívták rajta, érdektelen, hülye kérdésekkel zaklatták. Nem értette, mit akarnak, és nem is volt kedve válaszolni.

De egyszerre megcsörrent a másik telefon, Ági neve volt a kijelzőn.

– Parancsoljál, kislányom – kapta fel Mészáros Lőrinc.

– Szia, apu, nem akarlak zavarni, csak itt vagyunk a pesti lakásban, és nem ég a bojlerben az őrláng, nem is tudjuk bekapcsolni.

Mészáros Lőrinc gerince rögtön megfeszült, ültében kiegyenesedett, már nem nézett a laptopra, nem érdekelte a számlaegyenleg sem.

– Ágikám, a ti kazánotokban már nincs őrláng, az egy régi dolog, ne beszélj hülyeségeket. Gáz van? Nincs elzárva a csap?

– Nincs, apu, azért ennyit mi is értünk hozzá. Tiszta gázzag is lett, annyit próbálgattuk bekapcsolni.

– Ne csináljatok semmit, megyek, ránézek – mondta Mészáros Lőrinc, azzal letette a telefont, és már futott is az egyik autó felé, csak úgy, otthoni melegítőben. A Mercedest vitte el, nem zavarta, hogy még habos a motorháztető. Tövig nyomta a gázt, alig több mint 20 perc múlva már Ágiék budai lakása előtt topogott a lábtörlőn.

Tíz percig nézte a nem működő kazánt, aztán elcsukló hangon megszólalt:

– Ágikám, ez egy Vaillant ecoTEC. Ez már kondenzációs, hőcserélős. Több éve nem foglalkoztam új kazánokkal, ez meg egy nagyon modern dolog. Én ehhez már nem is értek, és hozzá sem tudok nyúlni a régi szerszámaimmal. Sajnálom. Bocsánat.

Hiába marasztalta a lánya („Legalább egy kávéra maradj, apu, ügyis olyan ritkán jössz!”), rogyadozó lábakkal letámolygott a lépcsőn az utcára, beült a Mercedesbe, a kormányra borult, és zokogott. ■ ■ ■

Kosztolányi Dezső: A jó internet

Egyszer nagyon sokáig nem tudtam kapcsolódni az internetre. Elkecserevedve ütöttem-vertem a kapcsolódási hibaelhárítón a javítás gombot, hideg verejtéktől gyöngyöző homlokkal kábeleket cibáltam, de a lidércnyomás egyre csak folytatódott. Nem tudtam, reggel van-e vagy délután. Életunt pizzafutár csengetett, elszenesedett szélű, kihűlt, vastag tészta, túlsózott pizzát nyújtott a sötétbe vesző gangról. Gúnyosan köszönte meg a borraivalót, lihegve, kiszáradt torokkal vágtam be mögötte az ajtót. Az ájulás kerülgetett. Az utcán fekete volt a levegő, a háztetők pedig késő őszi, hideg esőtől lucskosak. Az élet kétségbeejtett üres kereteivel. Minden és mindenki céltalannak és kietlennek tetszett, a laptopképernyőről kárörvendőn kacintgató dinoszaurusz, a vezetékek, a kongó lakás, a gonoszul röhögő gang, a pizzafutár, elsősorban pedig én magam. Eszembe jutottak balsikereim és bűneim. Önvád marcangolt.

Aztán egyszerre csak a kis gép összeszedte magát, mélyet sóhajtott, és utolsó erejéből megpróbált csatlakozni a hálózathoz. Szemgolyóimat épphogy koponyámban tudtam tar-

tani, úgy meresztettem őket a hálózati kapcsolat ikonjára. És akkor – miért, miért nem – a kis laptop magához tért: csatlakozott.

Ebben a pillanatban kezdődött az az internetkapcsolat, melyről beszéltem, az a kapcsolódásom, melynél eddig sohasem volt teljesebb és különb. A böngésző nyüzsgő és fényes weboldalakra kalauzolt, barátaim csetüzenetekben köszöntöttek. Képzeld, mint valami ajándék az égből, még az a klip is elindult, amit órákkal korábban próbáltam lejátszani. Az inkognitóablak rejtekében buja asszonyok várakoztak kurzorom közeledésére. Ennyire még sohasem örültem annak, hogy a földön vagyok és élek. Az életnek újra értelme lett. Minden nagyszerű volt, minden csodálatos, minden kíváncsi, magyarázhatatlanul és kifejezéstelenül szép.

Mindössze oda akarok kilyukadni, hogy az igazán jó internetkapcsolat csak ilyen. Mindig kapcsolódási hibák tövében terem meg, s éppoly rendkívüli, mint az a kapcsolódási hiba, mely hirtelenül elmúlik. Csak átmenet, közzjáték. Talán nem is egyéb, mint a kapcsolódási hiba hiánya. ■ ■ ■

Sarkadi Zsolt (Kecskemét, 1988) újságíró, 2014 előtt az Origo, azóta a 444.hu munkatársa. Politológia és nemzetközi tanulmányok diplomái vannak, jelenleg mezőgazdasági mérnöknek tanul. Decemberben jelenik meg első novelláskötete *A banánujjú ember* címmel.

Rövid, egyenes

Kopaszodik, ez kétségtelen.
Vékonyszálú haja van, rövid, egyenes.
Egyből megtelik vele a fürdőszoba,
a kádban, a lefolyóban és a padlón
a halom fekete pihe. A lakótársamé,
aki nem társalog. Haza is későn jár,
reggelire kiadós ételeket készít
serpenyőszám. Pörögnek a
cuppanós falatok a zsírban,
fő a vízben hozzá a tészta.
Kimcsi minden mennyiségben.
Sosem a konyhában eszik,
a fürdőben én takarítom a haját,
térképjeleit annak, hogy
köztünk létezett.

elzárom az útját

szivárgott a víz
a szomszéd szoba plafonján
és a vécé oldalán is
ha többen együtt élünk
idegenek
ez cseppet sem kis dolog
végül ferde megoldásaink
nem kerültük el
volt még egy üres szoba
és szilikon a mosdóba
tehát amit lehet
elzárunk magunk
kizárunk a látótérből
a gondolatainkból
a múltból, jelenből, jövőből
és nem szivárogoz
mintha nem is szivárgott
volna soha
csak az institute benjamenta
című filmben
az a sok víz visszafele
szivárgás álom
csak a filmben volt valós
ahogy a vödörrel merték
merték visszafele
azaz öntötték
az volt a nagy merve öntés
a nagy mellbe öltés

zugait a ház

állt Connie az egérrel
egy zsebkendővel csippentette föl
a farkánál fogva és úgy lógott
Connie kezében az egér
ez a szőrpamacs
mintha egy karácsonyi dísz
készülne felakasztani a fára
legalábbis ez volt
az a mozdulat
én egy kicsivel korábban
a szaloncukrot emeltem így
amit otthonról küldtek
kínáltam vele Connie-t
és követtem az irodából
ki és be bár
nem tudtam hova megyünk
csak követtem Connie útját
az alagsorban mert fontos
megbeszélőnk akadt
tehát követtem és
magyaráztam neki
hogy is rendezzük
a piszkos anyagiakat
lepörgettem előtte
hátralevő hónapjaim sorát
és hogy s mint lesz az én
elmenetelem mert már az
első nap hogy megérkeztem
valójában ezt latolgattam
tervezgettem hogy jövök ki
az előttem tornyosuló
hó- s napokban hogy
biztosan ne ragadjak itt
szóval ezt alaposan
meg kellett beszéljünk

hallgatott is Connie
figyelmesen és közben
csak úgy mellékesen tett-vett
és kétszer is nekiindultunk
az alagsori irodából
mert hozni kellett a zsebkendőt is
amit én akkor még nem tudtam
hogyan ugyan minek
szóval mentem utána
és magyaráztam az ügyemet
megálltunk először
a hűtőszekrényeknél
mert ezekben a régi házakban
a mosókonyha és az éléstár helye
az alagsorban van de itt
volt ráadásként még egy
sötétszoba is
ahol házigazdánk Joan
valaha a fotóit hívta elő
amikor még fényképezett
és amikor még sötét volt valóban
az a szoba tehát
ide jött Connie a zsebkendővel
lehajolt és fölemelte
az egeret miközben én
szünetet sem tartottam
a nagyon fontos ügyben és
állt csak állt Connie az egérrel
mire hirtelen mint aki
valami álomból ocsúdik fel
felismertem mi ez a
szőrpamacs és alatta
az a pár csöpp piros

de torkomon
nem akadhatott a szó
ha már így belekezdtem
és elhadartam ott helyben
az előző hetet is
amikor annyi eső esett
hogyan vízben úszott az egész
alagsori rész csak úgy
hömpölygött a víz
először azt hittem csőtörés
és ellenőriztem
a mosógépeket aztán
hívtam a háziakat
akik megnyugtattak hogy ez
egy ilyen régi háznál
teljesen természetes
és hogy másnapra leapad
ami így is lett
de hogy hova folyt az a sok víz
az volt aztán számomra
a rejtély az volt a nagy
vízelöntés a nagy
mellbe öltés hogy az a sok víz
hova tűnhetett és Connie
ezt is csak hallgatta türelmesen
két ujjá közé csippentve
farkánál fogva lógott az egér
ugyanott ahol egy hete
hömpölygött az a nagy víz
mert egy keresetlen pillanatban
fölfedi zugait a ház
mindig fölfedi az alagsorban
ahol intézzük magyarázzuk
fontos ügyeink

Nagy Kinga magyar és matematika szakos tanár, diplomáját az ELTE-n szerezte. Jelenleg az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola 1945 utáni magyar irodalom programjának hallgatója, mellette matematikát tanít. 2019-ben az iowai Nemzetközi Íróprogram (IWP) archívumában kutatott Fulbright VSR ösztöndíjjal a Gergely Ágnes életművéről szóló disszertációjához. Ha marad ideje, főleg verseket ír és fordít angolból. Az ÉS, az Apokrif, a Műút, az Irodalomismeret és a Litera folyóiratokban jelentek meg írásai.

Tetűhajhászok

Nincs a világon az írott vagy íratlan törvények, a meghonosodott szokásrendek szerint normális ember, aki akár egy pillanatra is kételkedne a békességnek a mindenek-fölötti áldást hordozó hatásában. No persze, ez az isteni tisztánlátás a teremtés koronája esetében sem ment egyik napról a másikra, tengernyi nyálnak kellett a dühtől habzó szájából szertefröcskölnie, óceánnyi, enyhíthetetlen haragból, vad szenvedélyből, féktelen gyűlöletből, sunyi álnokságból kiontott vérnek elfolynia, amíg az okosodás lassú, kacskaringóktól nem mentes folyamatának köszönhetően, fokozatosan – többé vagy kevésbé – elfogadottá vált az emberek közötti viszonyokban a mindenkori józanabb hozzáállás, hogy nem árt, ha bármely hallgatolagos egymásnak-feszülést, tényleges konfliktust, vérre menő harcot alapos átgondolás előzi meg: mit miért cserébe?, s az megéri-e?, s ha mégsem, akkor tenmagad értéke mire taksálható?, abból mikor mennyit, és hogyan áldozz?, hiszen vesztesnek lenni, vagy csak akár annak tűnni is mások, de főleg önmagad előtt roppantul megalázó állapot.

Mérnökcskékben, bár jól elrúgta már a harmincat, ez a bölcsesség még csak a sejtésnek egy alakváltó amőba szintjén leledzett, attól a pillanattól kezdett körvonalazódni valami meggyőződés-félévé, amikor azon a szerdai délelőttön Kiss-Bara Eleknek tízóraizás közben a nyelve tövébe szaladt a szalonnaprításhoz használt zsebkése.

Talán soha meg nem történik, vagy ha igen, bizonyára sokkal később, és más körülmények között, hogy eljut a fejlődésnek erre a fokára, ha alkalmi részlegvezetőként nem tekint magára nézve kötelezőnek, hogy naponta bejárja a viszonylag kiterjedt körletét, és legalább egy „jó napot!” erejéig szóba elegyedik az általa egyenrangú munkatársaknak tekintett beosztottjaival. A temérdek új gondtól emésztődve, amit az aznap reggeli eligazításkor rótt rá Ölyvessy igazgató az év végi teljesítések hajhászása közepette, körútja során éppen akkor ért a szállítóeszközök ki- és berakodására hivatott csapathoz, amikor a kilenc órakeret betolatott, cementtel teli tartályvagon kiürítése után azok négyen, a decemberi permetező nyirok ellen védekezve, nyakig begombolt pufájukában, a két-két egymásra rakott falazó tömbből rögtönzött ülőhelyükön, a szokott időhöz képest jócskán megkésve, már kitétek a tízóraira hozott pakkjukból a kenyér jó részét, meg a hozzávalót. A köszönés után csak annyit szándékozott időzni, amíg a rutin szintjén meg nem várja a választ kérdésére, hogy van-e valami, amiben kölcsönösen egymás segítségére lehetnek, de még így is lehetetlen volt nem észrevennie a Kiss-Bara Elek szájának kissé keserűen lebiggyedő bal sarkán a vékony erecskében csordogáló vért. Természetesen egy pillanatig sem tétozott, hogy rá-

kérdezzen-e, vagy sem, de Elek csak szótlánul legyintett rá egyet, arca rezzenetlenül nyugodt maradt, miközben a zsebkést tartó széles és bütykös jobb kezének ínas-eres hátával törölte egyet az állán, és ebben a válaszmozdulatban benne volt a legelemibb szemrehányás, hogy minek kell mindent észrevenni, majd továbbra is egyenes háttal ülve folytatta a falatozást, mint aki a legteljesebb közönnyel veszi tudomásul a legnyilvánvalóbb rendhagyót. De a mélyvörös erecske, amelynek nyomát néhány pillanattal előbb eltüntetni igyekezett a cserzett bőrű kézfej, új utat talált magának az áll ráncai között, s ezt mérnököcskénk már nem hagyhatta szó nélkül.

– Mi történt, Elek?

– Semmiség. Géza komám egy rosszat mozdult, s attól kicsit bennebb ment a számba a bicsak hegye – mormogta maga elé a kérdező.

Ám mérnököcskénk sejtette, hogy ez mégis több holmi semmiségnél, s mondta neki, hogy látni szeretné azt, még mielőtt valamivé lenne.

– Na, mérnök úr, na! – emelte rá eléggé megrovón a tekintetét Elek. – Ne akarjon már a szám fölött is uraskodni. Kutakodni benne! Mint egy néger rabszolgának. Mint a filmekben.

Mérnököcskénk jóformán lebénult a választól, nem is annyira a tartalmától, bár az sem volt mindennapi, mint inkább a hangnemétől. Alaposan megzavarta. Nem tudta, hogyan viszonyuljon a helyzethez. Ez az Elek nem ilyen fajta, legalábbis eddig nem ilyennek ismerte. Nézte a szikár, az ingázástól, a nehéz fizikai munkától kiaszott testet, a beesett, árkokkal barázdált arcot, a mélyen ülő, tompán izzó szemeket, s nem tudta, hogyan viszonyuljon hozzá. Csak annyira maradt tisztá az agya, hogy felderengjen benne a kötelezettség, amellyel idebent valamennyi beosztottjának testi épségét illetően tartozik. És a felelősségérzet azonnal egy határozott utasítás formájában tört fel belőle.

– Látnom kell, Elek. Mert ha valami komolyabb baja lesz, engem vesznek elő.

Elekről lerítt, hogy hirtelenjében nem tudja eldönteni, ki kinek ura, ő saját magának, vagy neki ez a gyengécske, de ezidáig mindig tisztos hangon beszélő fiatalúr. Aztán az is, hogy érti, valamiféle parancsot kapott. Ölébe, a maradék kenyér mellé tette a zsebkést, egy újabb határozott mozdulattal letörölte a friss vért az álláról, lenyelte az utoljára megrágott, vérével elegy falatot, felemelte az ülőkéje mellől a félliteres üveget a jegeccsé dermedt téával, kortyolt kettőt belőle, öblögetett, azt is lenyelte, felállt, aztán a nyelvét is kiöltve, kelőn nagyra tátotta a száját, hogy a főnöke megállapíthassa, a kés hegye éppen az egyik főeret sebezte meg, a vérzés nem fog egyhamar magától elállni.

– Amíg elkérem az igazgatótól az ARO-t, kapja össze magát, szóljon Ciufulete mesternek, hogy a nap hátralevő részében hiányzik, felmegyünk a sürgősségre, látnia kell egy orvosnak is, mivel lehet ellátni a vérzést. Így nem maradhat!

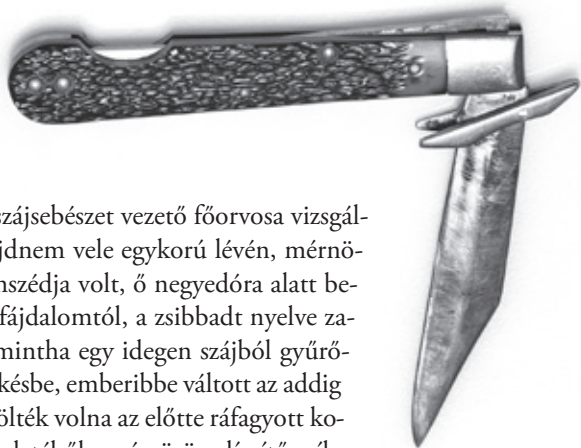
– Hogy én? Annak a tetűhajásznak?! Azt már nem! – tört ki Elekből a leghatározottabb ellenkezés. Valósággal lecsapta magát a hevenyészett ülőkére, ismét kezébe vette a zsebkést, leszelt egy újabb falat szalonnát, ezzel jelezvén, hogy a témát részéről lezártnak tekinti.

Csakhogy mérnököcskénk nem tekinthette annak, a felelősségtudat nem csak a gyákorta elnéző viszonyulásától, de belső szokásrendjétől is eltérítette, magára kellett vállálnia, hogy tájékoztatja a részlegmestert Elek valószínű, néhány órás hiányzásáról. Sejtette, hogy a granulit-gyártó forgókemence adagolójánál találja, oda, a kiáramló meleg kelmétől áldottabb helyre szokott elhúzódni időnként télvíz idején egy-egy traccs-partira Purice Sanduval, a nyelvtestvérével. Csakugyan ott viháncoltak, Ciufulete Nicolae aznap is ott engedte szabadjárá a mindenkori jókedvét, amelyből nem hiányzott sem az ironia, sem az önironia kiáradása, amit nem mindenki tudott józanul feldolgozni, mint például – ahogyan az a későbbiek során kiderült – a visszafogottsághoz, a kimért séghez, olykor a kényszerű önmegtagadáshoz szokott Kiss-Bara Elek sem.

Az új nagy kórház sürgősségi sebészetén ismerős orvos, Bálint Ernő doktor volt a szolgálatos, éppen a folyosón beszélgetett valakivel, mérnököcskénk tüntetően megállt mel-

lettük jó kétméternyire, ezzel jelezvén, hogy vele van dolga. Bálint doktor értett is a jelből, s miután meghallgatta, miről van szó, azonnal bevitte Eleket a rendelőbe, belenézett a szájába, aztán mondta, hogy elég durva nyoma

van a szúrásnak, közel egy centis a harántvágás az éren, varrni kell, ehhez egy szájszész jobban ért, írt néhány ajánló sort, s azzal átküldte őket a Dózsa György utcai fogászati klinikára. Tíz perc alatt odaér-

tek, ott sem kellett sokat várniuk, Văeanu doktor, a szájszész vezető főorvosa vizsgáلتa meg Eleket, behívta Kovács Dezső doktort, aki, majdnem vele egykorú lévén, mérnököcskénnek gyermek- és fiatalkorában jóformán szomszédja volt, ő negyedóra alatt befoldozta a lyukat. Elek eléggé fintorgott utána, nem a fájdalomtól, a szibbadt nyelve zavarta, az alig hallhatóan elmormogott „köszönöm” is mintha egy idegen szájból gyűrődött volna ki, de a megilletődöttség nyúgatól egészen békésbe, emberibbe váltott az addig görcsösen elutasító arca, mintha láthatatlan kezek letörölték volna az előtte ráfagyott konokságot, s úgy tűnt, már neki sem hiányzik a szája szegletéből a, vérvörös, díszítő csík.

Jó egy órával a délelőtti műszak lejártá előtt visszaértek a gyárba, s noha a szájszészeten kiállítottak egy kibocsátót, amely azt is tartalmazta, hogy az erő kifejtés elkerülése végett három napi táppénzre javasolják a páciens, az, fásult tekintetét az őt erre figyelmeztető mérnököcskékre emelve, csak legyintett, s mert nem ütközött részéről határozott ellenzésbe, még éppen elég ideje maradt ahhoz, hogy besegítsen a csapatnak az esedékes falazótömb-szállítmányhoz betolt, félig már megrakott vagon megtöltésébe, és ahhoz is, hogy a dűhtől ismét begörcsölve, szórtanul tudomásul vegye, amit a visszaérkezésekor elvárt bejelentkezésének elmaradása miatt rákérdező Ciufulete mester vigyorgva odavágott neki: „Ce-i mă omule, ăștia ți-au tăiat limba aia spurcată, de n-ai venit să-mi spui că te-ai intors?”¹

Ahogy Bakó Géza másnap mesélte, azt hitte, a következő pillanatban az Elek bicsakja ismét eret vág majd, csak ezúttal mélyebbre szúrva, annyi néma dűhvel meredt rá a kajánul vigyorgó mesterre. És még egyebet is mesélt, hogy mérnököcskénk végre megérthesse azt az egyszeri bicska-ügyet.

Nemsokára tizenkét éve lesz, hogy együtt ingáznak Nyárádszentbenedekről, előtte Elek még hét éven át tette ugyanezt egyedül. Önként vállalta, miután egy évig kipróbálta a közöst, arra gondolván, csak van valamicske áldás abban, hogy elteti az embert a remény, amíg mindennap láthatja az egy tagba gyömösölt, közel tizenöt hold szántóját, meg odébb, az erdő alatt, a másfél hold kaszálóját, amit oda kellett adnia, ha a harmincon alig valamivel túl nem akart végzetes rosszat magának meg az övéinek. De az áldás elmaradt. S emiatt aztán már látni sem akarta, mi veszett oda. Egyedül és kizárólag az ekeszarvtól, a kaszától, a széna- meg gané-hányó vasvillától edzett karja erejében bízhatott, ha az asszonyt s a két fiút meg a lánykát meg akarta menteni a semmivé válástól, arra is szegődött el a meggyesfalvi téglagyárba trógerolonak, azaz szakképzetlennek, ahogy a frissen nyitott munkakönyvébe beírták. Húsz éve már, hogy teszi, amit megkövetelnek, így aztán soha senkinek nem állt útjában, sokat nem beszélt, ha volt is néha baja valakivel, akkor főleg saját magával, mert nem ezt itt, hanem amazt otthon illett volna szóvá tenni, ha úgy adott volna magára, ahogy kell. De akkorra már, mire így kitüremlett belőle időnként a baja, minden késő volt. Ezért aztán egyetlen megoldása maradt: túrni, ami rászabott. Ezzel együtt azt is, ahogy Ciufulete Nicu ugratta néha, mert kinézte magának, hogy nála mindig telibe talál. Az a nyelvbedöfés is attól lett, hogy éppen csak nekifogtak az éhüket enyhíteni, amikor Nicu, miközben óriás testével, rövid, görbe lábaival elrobogott mellettük, mindegyiküknek szánva a figyelmeztetést, rászólt Elekre, hogy „auzi măi, chibabure, nu mai chiuli halind, că vă așteaptă vagonul gol pentru blocuri!”², az újabb falatnak szánt puha szalonnadarabkán könnyen átszaladt a penge a begörcsölt kar erőteljesebb, idegesen rángó mozdulatától. Csak a szája sarkán kicsordogáló vérből lehetett következtetni arra, hogy a Nicu szúrása ismét betalált, s ezúttal kicsit mélyebbre döfött. Pedig Nicunak tulajdonképpen semmi baja velük. Mindenkit szeret, mindenkit elfogad. De ő ilyen. Csakhogy Elek szerint az ilyenséget nem lehet bárkitől elviselni. Főleg tőle nem. Egy ilyen senki, gyökértelesen tetűhajásztól. Aki bárhol jól érzi magát, ahol van mit enni, inni, van kivel egy-egy jót dumálni a semmiről, s van kit heccelni. Aranyvilág ez itt neki, ahogy mindegyre han-

1 Mi van, ember, ezek kivágták azt a mocskos nyelvedet, hogy nem jöttél szólni a visszatértedről? (román).

2 Hallod-e te kulák, ne lójj meg a munka elől zabálva, mert vár rálok a tömböknek szánt üres vagon! (román).

goztatja. Olyan aranyvilág, hogy olyan már nincs is, csak a mesékben. A falból folyik a víz, nem kell hordani a száraz trágyát, a füstöt ontó, nedves ágakat a fűtéshez, havonta kétszer adják a pénzt, amiből jut is, marad is. Hát mi ez, ha nem mese, ahhoz képest, amit gyermekkorában Jegálián megélt. A két bátyjával együtt Szent-György napkor kicsapták a malacok mellé a Nagy Brăila-szigetre, mezítláb szaladgáltak egész nap, éjszakára, de még nappal is a nagy eső, a tavaszkor meg ősszel mindenén átfújó Crivăț elől befészkeltek magukat a kukoricakóróból eszkábált kalyibába, Szent-Andráskor összeszedték őket, a vályogházuk pitvarában két, lúggal teli cseber állt, az egyikbe, a hígabb lötytybe nekik, hármuknak kellett nyakig beleereszkedniük az anyjuk szigorú felügyelete alatt, hátrahajtaniuk az előtte kopaszra nyírt fejüket, hogy a vizlató anyai szem felmérhesse, garantáltan állatmentesek, a másikba a levett celeculájukat bedobálniuk, nehogy a tetvek is átteleljenek velük együtt. Aztán az apja, Medgidian, a cementgyárban talált magának külön helyet, mint az alkalmi kukoricakapálás, -törés, odavitte a családot is, ott járta ki Nicu a hét általánost, végezte el a szakiskolát, s lett egyike, taknyádi, nyápic ifjúként, a nagy forgókemencét felügyelőknak, ott végezte el a kétéves fogarasi bakaság után a mesteriskolát is, onnan helyezték át műszakvezetőnek a békási gyárba, majd amikor itt építeni kezdték a granulit-gyártó részleget, ide küldték, hogy a kemenceépítést és beüzemelést felügyelje, felajánlották neki a végleges áthelyezést, de nem volt biztos benne, hogy szeretni fogja itt, hogy megszokja az idegenséget, ezért az asszonyt s a két lányt csak jóval később hozta el Békásról, azután, hogy kiutalták neki a kétszobás tömbház-lakást, és súlyban, magabiztosságban meg minden egyébben gyarapodva végleg meggyőződött: ez a Vásárhely tényleg maga Meseország.

Abból, amire a Bakó Gézától hallottakból következtetni tudott, mérnököcskénk számára egyértelművé vált, hogy ennek a két, amúgy derék embernek a pusztasága létezése is egymás mellett a továbbiakban komoly baj forrása lehet. Tudta, hogy képtelenség lenne rábeszél-nie Eleket, hagyja végre lehúzni magáról azt a sors-takarót, amit mások szabtak rá, s amibe jó ideje két kézzel, foggal-körömmel kapaszkodik, hogy enyhíteni próbálja a didergést, valahányszor átjárja testét-lelkét az önbecsülés hiányának dermesztő szele. És azt is tudta, hogy Ciufulete Nicu sem lesz képes meggyőzni, tegyen kivételt, s ha csak nyomós oka nincs rá, ne szurkáljon oda időnként Kiss-Bara Eleknek, próbálja türtőztetni magát, még úgy is, hogy biztos benne, abban szurka-piszkában nincs semmi rosszindulat, csak a pusztaság vagánykodás, a hecc kedvéért teszi, hiszen az alkalmi önmegtartóztatás a természetével, az életörömeivel együtt járó beidegződésekkel lenne ellentétes, és ilyen lemondásra az élete derekán levő ember már aligha képes. Kénytelen volt hát Ölyvessy igazgatóhoz folyamodni, arra kérve, segítsen, hogy az új év valóban új reményeket jelentsen mindnyájuk számára, amihez az is szükséges, hogy a gyár egyik legrégebbi alkalmazottját, Kiss-Bara Eleket, érdemeinek elismerése gyanánt, és vele együtt Bakó Gézát is, mert immár elválaszthatatlanok, helyezték át január 1-jétől a Sárdi Árpai vezette téglagyártó részlegre, bálázónak az autórakókhoz. S mert kérése meghallgattatott, úgy érezte, újabb feltételét teremtette meg a részlegben a jó működéshez nélkülözhetetlen békességnek.

Csak azzal a belső békétlenségével nem tudott még nagyon sokáig mit kezdeni, amit az emberi sorsok között tapasztalt, a mélyebbnél is mélyebb különbség szült benne. ■ ■ ■

Káli (Király) István 1947-ben született Marosvásárhelyen. Elemi, általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában, a Bolyai Farkas Elméleti Líceumban végezte, 1965-ben érettségizett, még abban az évben felvették a Temesvári Műszaki Egyetem Iparvegyészeti karára, ott szerzett mérnöki oklevelet 1970-ben. Önálló kötetei: *Mit tud az a nagy sárga gép?* – novellák – Kriterion, Bukarest, 1979; *Akinek megbocsátjátok* – regény – Kriterion, Bukarest, 1981; *Tisztítóház / Üres napok* – kisregények – Dacia, Kolozsvár, 1983; *Köztéték* – novellák – Kriterion, Bukarest, 1984; *Századélet* – novellák – Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994; *Vasvirágok* – versek – Polis, Kolozsvár, 1997; *Helyzetabécé* – versek – Pro-Print, Csíkszereda, 2007; *Bíbor, avagy Hórusz szeme* – regény – Bookart, Csíkszereda, 2012; *Megvárom, amíg fűtyül a feketerigó* – válogatott novellák – Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2017; *A szemfényvesztett* – regény – Noran Libro–Mentor Könyvek, Budapest–Marosvásárhely, 2017; *Bizony, csoda!* – Beszélgetés gróf Bethlen Anikóval – Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2018; *Áll az ördög, s csodálkozik* – novellák – Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2020. 1979-ben elnyerte a Román Írószövetség elsőkötetesek-díját. 2015-ben szakmai tevékenysége elismeréseként a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését kapta.

Már nem cserélünk...

Kálmán C. Gyuri és testvére, Laci halálára

Már nem cserélünk
többé YouTube muzsikákat,
de most egész nap
érted és öcsédért
jajgatnak bennem,
mert földig hajlított a bánat,
Kathleen Ferrier hangján
a „Gyermekgyászdalok”.

Valami baljós sejtetem
már akkor elfogott,
amikor megosztottál,
tán épp ma egy hete,
egy régi-régi képet,
amelyen buszban
szundikáló testvéred
álmát gyöngéd és
hozzá hajló éberséggel őrzöd.
(Kettőtök közül ő lett
az első halott!)

Mit tehetnék?
Sírva, s csak majdnem
hangtalan dúdolgatok:
*„Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen.
Csak egy kis sétára tértek.”*
Átadom magam a Mahler-Rückert féle öncsalásnak.
Hiszem, hinnem kell, hogy csak *elaludtatok*.

2021. október 17-én

Petrőczi Éva (1951) Pécsen született, itt élt 1970-ig, ebben az időszakban kapott helikoni aranyérmet 1969-ben, majd a JATE Bölcsészettudományi Karán végzett, angol speciális képzés szakon, két első doktorátusát itt szerezte, a dr. habil. címet a Miskolci Egyetemen nyerte el. 2013-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Puritanizmuskutató Intézetének vezetőjeként ment nyugdíjba. Műfajai: költészet, regény, kispróza, gyerekkönyvek, magyar és angol nyelvű tudományos könyvek, műfordítás, publicisztika. Kitüntetései: Arany János Jutalom, József Attila-díj, a Magyar Rádió Nívódíja, Rát Mátyás-díj, Quasimodo oklevél, a pécsi Versmegálló pályázat egyik helyezettje. Tudományos szakterülete: angolszász és magyar puritán irodalom, az angol reneszánsz irodalma. Vendégtanári munkái: Selye János Egyetem, Leuveni Egyetem (kétszer), Lessius Főiskola (Antwerpen), Turkui Egyetem, Olomouci Jan Palacký Egyetem. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Szépirodalmi Társaságának.

Nem látok a szememtől...

A KOLLEKTÍV TUDAT JÁTSZMÁI

Két világban utazzuk életünket. Van egy valós, mindennapi, mikor kiflit és kávéat veszünk a boltban, és van egy virtuális, paralel valóság, az, amit az „egésről” képzelünk. Ez utóbbi már a boltba is betört: sokan nem látják ott, az áruk között turkálva, hogy az infláció hihetetlen elszabadult, drágább lett a kávé és a szalámi. A turkáló fejében ez a néhány, némileg drágább holmi csak kivétel, általában (mert tényleg azt mondja: hogy úgy ÁLTALÁBAN...) minden rendben van, vagyis az infláció normál szinten van, tán csipetnyit változik. Ezt szajkózza, és az ilyen paralel utazókból áll a társadalom jelentős hányada.

A paralel utazó nem azt látja, ami a szeme előtt van, azt látja, amit a külső (majd interiorizált) gépezet sugall neki. Ami egy hihetetlen teljesítmény ettől a rendszertől: az ember érzékszerveit – ez esetben a látást – is át tudja alakítani, úgy befolyásolja, hogy *mást lásson, mint ami előtte van*. Képtelenség – de ez a mai kettős látás gyakorlata. Ha megfejtetni akarnám – nem vagyok pszichológus –, ez a kognitív érzelmek hatása: gondolatvezérelt érzékszervekkel élünk. Benne vagyok a pocsolyában, de azt érzékelem-gondolom, hogy ez csak egyszeri baki.

Próbálom levezetni a kétféle látás szerkezetét, vagyis a paralel univerzum és a tényvilág együttélését, ám tudom, hogy az álvalóság hipnotikus állapot terméke, racionálisan leírhatatlan: elkap, és nem enged. Ha ezernyi tényt, ellenvéleményt, teóriát sorolnak fel nekem, akkor is úgy érzem, mindez valótlan, maradok a hipnózis mámorában. Ami persze nem mámor, nagyon is tudatos magatartás és véleményformálás, csak éppen nem a tényvalóság vezérli, hanem az ideologikus kábulat. Ami viszont azért olyan hatékony, mert a csoport, amiben élek, ami körülvesz, visszaigazolja azt, amit érzek, miszerint minden rendben van. A csoporttudat átfesti-átírja a látottakat.

Ha már így, akkor én lehetek még független egyéniség? Ha körülményeimet a mások látásmódja erőlteti rám, vagyis azt látom, amit rám tolnak? Arra akarok kilyukadni, hogy a „mást látás” nem egyszerűen a világ torz felfogása, hanem saját személyiségem eltorzulása. Más vagyok, mint aminek hiszem magam, de nem tudok róla, magamat is másképp látom, mert mások szeme így villan rám. Beszívom a tekintetüket.

„FOLLOWER” (KÖVETŐ) VAGYOK. HA ÚGY TETSZIK: KLÓN-EMBER

A „mást lát, mint ami előtte van” jelenség, nem tévedés, eltévedt érzékelés. Olyan tünet, aminek végső mozgatója a klikk-tudat: azt gondolom, amit a köröttem lévő csoport, haverság, társulat gondol, az vezeti érzékszerveimet is, amiben épp benne vagyok. Tudatalatt a közvélemény-töredék diktál, pesti vagy budai értelmiség, netán vidéki zárt közösség vagy médiaörület – ennek vélemény-halmaza sodor magával. Valójában ennek követője (follower-e) vagyok, azt gondolom, amit ők – kicsit másképp, kritikusan tán, de voltaképp ugyanazt rágom-emészttem, amit ők. És közben azt hiszem, egyéniség vagyok. Nem is érzékelem, hogy a csoporthatáron túl már más a szlogen, más a policy.

Persze nem kötelező klónnak lenni. Lenne rá alkalom, hogy kilépjek belőle, pl. mikor a klikk belső beszédformációja épp változik, le lehetne szakadni, de megyek vele, azt mondom, amit ők, váltok velük együtt, nem gondolok saját autonómiámra, mert így érzem magam függetlennek. Tudatom mélyén úgy vélem, valahová tartozni kell, a magányos embernek soha sincs igaza (ami természetesen butaság... de hittételként kitölt... Csak arra kéne gondolni, hogy nagy fizikai felfedezések elég sokszor magányos tudósok termékei voltak. Felfedezéseiket a kortársai kinevették. Ld. pl. Ludwig Boltzmann esetét az entrópia-törvény sejtésével. Belehalt tudós társai röhögésébe. Késő vigasz, hogy a tudománytörténet haláluk után neki adott igazat.).

A KÖZNYELV FOGLYAKÉNT

Ebben a teljesen bizonytalan, háború és válság küszöbén álló világban nem kerülheted ki a klikkhez tartozást: a közösség- valami minimális biztonságot, védelmet ad. Itt azonban egy fura ellentmondásba ütközünk: egyfelől a huszadik század óta egyre inkább individualizálódó világban élünk, ki-ki építi saját belső világát, egyéniség akar lenni: másfelől meg alapvető kérdésekben követjük a kollektív tudat vezényszavait, megyünk a többség diktálta lépésrendben. Akkor is, ha nem egy, hanem két vagy háromféle többség létezik. Hiperindividuumok vagyunk, kényesen vigyázunk arra, hogy ne hasonlítsunk a szomszédra, barátára, ismerős cégtáblára, és ugyanakkor csoportalanyok is vagyunk, vagyis többé-kevésbé egyszerre lépünk társainkkal.

Így működnek a *divatok*, melyek nemcsak a kifutón vagy az autómárkák terén léteznek, hanem a társadalmi tudat számos rétegében jutnak vezető szerephez. Divatos szellemi áramlatoktól, divatos politikai szlogeneken át a divatos beszédmódokig jellemez bennünket: divat a *társadalmi jelen köznyelve*. Ez is egy médium: ahogy öntudatlanul közöljük egymással, hogy kik vagyunk, mennyi pénzünk van, miben hiszünk, kikhez tartozunk. És persze az is, ahogy ezeket a jeleket olvassuk: gyanakodva (hátha nem igaz az egész), örvendezve (hogy hasonzorúkkal lehetünk), irigykedve (mitől megy olyan jól neki?), elutasítva (azért nem kell annyira fitogtatni). A kollektív nyelvnek is van szemantikája.

Ez a *kollektív nyelv*, így vagy úgy, vezérel bennünket. Akkor is, ha finnyás módon lenézük a divatmajmokat (mondjuk öltözködésben), de tudományos irányzatokhoz való vonzalmunkat erősen befolyásolja, hogy épp divatban vannak-e vagy már *vieux jeu*-nek számítanak. Gondoljunk a strukturalizmusra, egy időben mindent ennek jegyében, ezekkel a fogalmakkal ruháztunk fel, aztán pár év alatt lefutott, s jött a következő szellemi divatáramlat, ami elkapott bennünket – mondjuk a Derrida-féle *dekonstrukció*, bár ez nem hatolt olyan mélyre a társadalmi tudatban, mint a strukturalizmus. És ha már vezérel bennünket, meghatározza, hogy mit vegyünk észre, mit lássunk (a valós tények helyett), és persze azt is „hogyan lássunk mást” környezetünkben. Egy-egy ilyen szellemi, vagy magatartás-bé-

li divatban élni valami felsőbbrendűség-érzést kölcsönöz az egyénnek a jónéppel szemben: „mi” tudjuk, mi a dörgés, felette állunk a közhelyek világának.

Távoli hasonlaltal élve, ez a csoporttudat olyasmi, mint tengerben felhőként száguldó milliányi apróhal, ami, ha úgy adódik, egyszerre mozdul, nem egy főnök adja ki a parancsot, hogy aztán a többiek engedelmeskedjenek, hanem a halcsoport úgy dolgozik, mint-ha egy kollektív ész képviselne, annak engedelmeskedne: egyszerre fordulnak, és villámgyorsan együtt váltanak irányt. Mintha egy haltömeg egyedei egyetlen „agyat” tételezne fel, ami a közöst irányítja. Ezért aztán felteszem, hogy létezik ilyen kollektív tudat, csak nem tudunk róla, észre se vesszük, hogy ugyanazt érezzük, mint csoporttársaink, és olyan idokra váltunk, melyeket ők, a csoporttöbbség választ.

Kettőzött egyéniségek vagyunk: privát szubjektumok és társadalmi tudat hordozói, a kettő különböző szinteken érintkezik, befolyásolja egymást. Régi hipotézis, a *zoon politikon*-t a görögök (Arisztotelész, Platón) találták ki, de ez a kettős tudat töredezett, mozaikformában máig él. Ugyanakkor a divatban lévő látásmódból kilépést bünteti a köztudat, vagy arisztokratizmussal vádolja, vagy avult gondolkozás bélyegét süti rá az ilyen kilépőre.

A BIZONYTALAN VILÁG GYERMEKEI

Említettem, hogy napjainkban számos (számtalan?) háborús parázsfészek vesz körül bennünket, amire ráborul a Covid-járvány (ami kb. három milliárd embert terít le). Ezeken túl pedig itt vannak a digitális fordulat beláthatatlan következményei, meg a közelgő gazdasági (pénzügyi) válság. Ebben a közegben *az egyéniség körvonalai elmosódnak*. Az, amiről manapság panaszkodunk, a durvuló közbeszéd, az utcai agresszió, párkapcsolati veszélyző-nák sokasodása mind ennek a megroppant biztonságnak következménye. Az egyén e káoszban elveszíti tartását. Az is kérdéses, hogy milyen divatot, társaságot keressen: mert ez a bizonytalan világ magára hagyta, egyedül van, aztán ezt a magányát vagy élvezzi, vagy szenved, de mindenképp azt érzi, hogy elvesztette támpontját az életben: nincs kire hagyatkozni, átmeneti közösségek tagja lehet, ma itt, holnap már ott, önmagát felejtve, önmaga felett egyre kevésbé rendelkezve képes csak élni.

Azért lássuk be, hogy nem krajcáros ügy ez a rizikótársadalom: Kína újabb nyomulása, az EU laza tántorgása (markáns vezető hiánya), az autoriter nemzetek előtörése Dél-Kelet-Ázsiában, Dél-Amerikában, Kelet-Európában nemcsak félelmet kelt, de az egyén személyiségkörvonalaít is leradírozza. Mindezt keretezi a pandémia. Az eredmény: orientáció-hiány: nap mint nap kell más orientációt keresnie, mert ezt a dezinformációs és talajvesztett létet nem tudja elviselni. Látszatra jól elvan, éli világát, valójában vegetál: márról-holnapra él, nap mint nap újabb *modus vivendit* keres, eközben önmagát már nincs ereje összekapni. Ebben a világhelyzetben alakul ki a *homályos, jobban mondván „magnélkül” egyéniségek* társadalma. A kettős lét, a kettős látás, a világ, amiben *doppelgänger*ek élnek életüket. A társas magányt.

Elfelejtettünk félni. A hidegháború rémes éveinek mégis volt egy haszna: a bombával való fenyegetettség fele-fele arányban oszlott meg a szembeálló felek (Amerika és Szovjetunió) között, így tutira vehettük, hogy egyik fél sem nyomja meg a piros gombot, mert az a világvégét jelenti. Kezdett csökkenni az atom-félelem, majd el is tűnt a hidegháború végén. Így jutottunk el ide, hogy elfelejtettünk félni: de közben megjelent egy másik rizikó-faktor: a digitális fegyverkezés réme, ami rosszabb, mint a termonukleáris fenyegetés. Ránk, köznapi emberekre ez úgy hat, hogy élvezzük a digitalizáció vívmányait (okos telefon, e-mail, bankolás-ügyintézés egyszerűsödése), de nem látjuk e vívmányok árát, miszerint ugyanez a digitális rendszer egy újabb típusú háború küszöbére ránt bennünket. Nem tudatosítjuk, hogy: egy lappal egy város víz- és áramszolgáltatását le lehet kapcsolni, és a kiberhadserg magasabb szinten vívja majd csatáit, mint a repülőgéphordozók, U-bootok és csodarakéták. Fegyverek, melyekre ma még milliárdokat költünk, közben holnap már alig érnek valamit...

Egy ilyen fél-árnyékvilágban az ember valóban elveszíti orientációját: itt egyszerre kell örülni ennek a harmadik ipari forradalomnak, másrészt meg rettegni, hogy ugyanez a forradalom (a hackerek révén, valamint a *dark-net*, meg a *deep-net* stb. mega-birodalma révén) hogyan fogja leradírozni az emberiség eddigi vívmányait – holnapután. Rettegés újra-éled, miközben félni elfelejtettünk: mert ez a rettegés még csak tudatunk legmélyén generálódik. Itt legyen autonóm személyiséged – hiszen a rettegés megfojtja az Én-t, összekarcolja a személyiséget, ha fel nem számolja. Pláne, hogy ezt a digitális veszedelmet egyelőre titkok hálója fedi, nem beszélünk róla, az információs társadalom nem közöl róla tényeket, prospektív jövőképet, kockázatelemzést. De a hárommilliárd ember által használt ún. „társas média” is úgy tesz, mintha ez a vészterhes fenyegetés nem is létezne.

Amikor laptopom megszállja egy vírus, elveszítem magam. Ami addig voltam, hirtelen semmissé válik. Hol van itt a személyiség állandósága, autonómiája. És egy vírus csak egy bolhányi folt világunk térképén, ugyanez kiberháborúvá képzelve megzavarja tudatunkat is. Megint csak kétféle világban élünk, ahogy e dolgozat elején írtam: van egy normális, köznapi gyakorlat, amiben lébecolunk, és van e fölött (alatt) romboló másik, a rizikóvilág, amit szeretnünk kell. Vágjuk magunk alatt a fát, és boldogok vagyunk. Itt legyen személyiség.

Nem tudom megállni, ide kell citálom André Gide szellemes metaforáját a belső monológrol: én1-ként beszélgetek én2-vel, vitázom vele. (Mint ahogy Stefan Zweig *Sakknovellájának* hőse a börtönben, aki egy megszerzett sakktörténeti sorozatot bebiflázva, úgy sakkozik, hogy a fehér és fekete bábukat is ő mozgatja: maga ellen játszik saját maga.) Csakhogy Gide erre a kettősre még rátesz egy lapáttal: magamban ketten vitatkoznak (Én1 és Én2) ám közben ezt a kettőt egy harmadik Én figyeli és felügyeli. Kettős látással kezdtem ezt az írást, most már hárman vagyunk, akik „látunk” – hol van itt helye az egyéniségnek? ■ ■ ■

■ **Almási Miklós** (1932) filozófia szakon végzett (ELTE), ugyanitt 2002-ig vezette az Esztétika Tanszékét, jelenleg professzor emeritus. Drámaelmélettel, közgazdasággal és szociológiával foglalkozik, 1997-től az MTA rendes tagja, Széchenyi-díjas. Számos könyve jelent meg németül és angolul. Utolsó kötete: *Az abszurd Shakespeare*, 2019.

Datívban élni

Jönni és menni

Minden mozog. Minden mozgásban van. Mindenhol jövés-menés. A mindenfelől és mindenfelé a jövés-menés nagy zűrzavara. Akik mennek, még el akarnak érní valamit. A megérkezők maguk mögött hagyták az utat, és el akarják mondani, amit útközben átéltek. Akik menni akarnak, nem igazán figyelnek rájuk. Indulásban vannak. Üdvözlések és búcsúköszöntések. Az emberek megszólítják egymást és elbeszélnek egymás mellett. Az irányok ellenkezők. Némelyek el akarnak menni, a többiek maradni akarnak, legalább is egy ideig. Némelyeket a jövőndő, másokat a múlt foglalkoztat. Érthető, hogy nem értik meg egymást.

A jövés egy messzebből történő idejövétel, talán csak futólagos látogatás, de lehet a maradás, a letelepedés végett is. A menés egy el- és tovahaladás. Az elindulás feltételezi, hogy az adott helyről el lehet mozdulni, le lehet válni. Szabadnak kell lennem, el kell tudnom szabadulni ahhoz, hogy el és tova tudjak menni. A menés innen vagy onnan indul ki, eltávolodik kiindulópontjától, és eltűnik. Ami jön, az a messzeségből közelít és egyszer csak itt van.

Minden jön és megy, szétmegy: emberek, dolgok, események, vélemények, fájdalmak, örömek. Így a maradás is csak átmeneti. A múlhatatlanról, örökkévalóról alkotott nézetek jönnek és mennek. A múlhatatlan csak egy csökönyös illúzió lenne magunkfajta halandók részéről?

Jön és megy

Lassan vagy gyorsan, feltűnően vagy észrevétlenül minden mozog. Hogy jön vagy megy, az állásponttól függ. Ami szintén vándorol. Magam is mozgok; jövök valahonnan, és megyek valahová. Felkerekedek, de nem tudom tartani az irányt, ahová indultam. Egy akadály zárja el utamat. El kell távolítanom vagy kerülőutat kell tennem. A kerülőutat megint keresztezi valami. Így egyre jobban eltérülök. Megyek, utazok, kikerülök akadályokat vagy

keresztülmegyek rajtuk. Ennek során egy s más történik velem. Meg akarok szabadulni tőle, el akarom mondani, amint megérkezem. Sok minden nem volt fontos. Ennek ellenére egy s más megmaradt az emlékezetemben.

Utazok és tapasztalok. Keresztülmegyek valamin, köztévé, egy eset, baleset, egy esemény. Átmegyek valamin. Eközben megesik velem valami. Megyek az utamon. Utamat egy másik jármű keresztezi. El kell kanyarodnom, ki kell térnem, különben összeütközünk. Kontrollálom a helyzetet. Ám aztán történik valami, ami eltérít, felborít, rögtön vagy fokozatosan, de ellenállhatatlanul. Egy ilyen helyzetből nem jövök ki változatlanul. Megyek, megbotlok, megkapaszkodom, vagy elesek és megint felállok. Nem történt semmi! Néha azonban mégis. Eltart egy ideig, míg újra folytatódik, gyakran egy másik irányba. Gyakran egy kis ijedelemmel túljutunk rajta. Semmi több. Néha mélyen érint, és különlegesen nem történt semmi.

A tevékenységgel és tétlenséggel egy hullámzó állapot jár együtt, ami ellenáll az irányításnak. A régi filozófusok azáltal remélték irányíthatóvá tenni, hogy folyvást rábeszélést kaptak. A helyes beállítódással a szerencse és a szerencsétlenség jobban elviselhető, de nem törölhető el. Hogy vagy? Jól vagyok? Ez sok mindennek összefoglalása, udvarias tartózkodás, fizikai állapot, hangulat, elvárás, emlékezés, jelenlegi tevékenység és adottságok, amelyekbe kerültem. Elmegyek, utánam jönnek az emlékeim. Közben ami van: a nekem, az én, aki az eltökéltség ellenére ki van téve a történésnek, és akivel valahogy megesik.

Van egy szándékom, valamire akarok jutni, nekiindulok. Ekkor valami közbejön. Szándékomat nem tudtam megvalósítani. Semmi különös. Többnyire másként alakul, mint terveztük. Végül az lesz, ami kijön belőle: *eventus*, *event*, az esemény, egy meglepetés. Az esemény az, ami a szándékok, körülmények, cselekvések és köztévék zűrzavarából kijön. Ezért is csak később értjük meg a jelentőségét. Az adott pillanatban a történés túl vagy alulértékelt. Egyáltalán szóra érdemes? Események strukturálják az életet és alapozzák meg a tapasztalatot. Az ember elbeszéli az életét, számba veszi eseményeit, és egymásra vonatkoztatja őket.

A legtöbb esemény azonban nem érint, vagy alig veszek tudomást róluk. Minél inkább érintenek és rám tartoznak, annál harsányabbak jelentésük sokaságában. Különböző nézőpontból, a későbbi események fényében mindegyre másként látszanak. Mondanak nekem valamit. Nem tudom, mit. A datívban álló én jelentést keres. Az értelme mégis meghatározatlan marad. Kemény magvukban, a „megtörtént” események *factum brutum*ként áthatolhatatlanok. Csillognak, de nem a képzeletemből erednek. Előfordulnak, esetek, adottságok, adatok, amelyek jelentenek számomra valamit, mivel velem – datívban – esetek meg, akkor is, ha nem voltam közvetlenül részesük. Gyakran csak jóval később értesültem róluk. Az „ez történt velem” mondat többértelmű. Megesett velem. Ámde: egy balesetet okoztam, elkövettem valamit. Az emberi élet a datív többértelműségében áll. Cselekszünk, megesik velünk valami, és a kettőt nem lehet élesen elválasztani. Csinálunk valamit, és melléfogunk. Megyünk, és közben jól vagy rosszul megy nekünk. Vagy így megy. Hogy miként áll, a tényállás, a megragadó állításai hozzák szóba. Így állnak elő, vélték a sztoikusok, a nyelvtani esetek. A kívánt kifejezések egyenesen vagy rézsút kerülnek szóba. Rézsút, srég, oblique, indirekt a datív.

A barátaim nem akarnak elengedni engem (közvetlen tárgy). Nekem ebből elegendő lesz. A datívban álló személy a történésben közvetetten részt vesz, érinti és viszonyul hozzá. Valamibe beleütközöm vagy megesik velem. Valami esetleges, egy véletlen megindít, engem illet, közelről érint. A datív, az adottság esete, véletlen, kontingens: „érintő”. Nem így kellett történnie, mégis megesett. A személyt érinti valami, elszenved valamit és viszonyul hozzá. Azt mondja: Velem itt valami történt.

Elindulok, de nem tudok magammal tartani. Nekem ez túl gyors. Ilyen gyorsan nem tudok elbúcsúzni! Valami történt. A személy datívban részes benne és ítél az eseményről. Objektív és szubjektív, egy dátum, ami adott számomra, latinul *datum*, aminek eredője *dare*, adni. Kitől? Az eseményt „az” adja. A véletlen lenne az, akitől kapom? De ez csak a meg személyesített esemény. Nekem jut vagy nekem tűnik fel és jut eszembe. És amint továbbmegyek, emlékként a poggyászom része. Elmegyek, de nem szabadulok meg tőle.

Szokásos módon

Szokás szerint minden megy a maga útján. Abból indulok ki, hogy ez a nap más napokhoz hasonlóan hétköznap lesz. Megszokás lett úrrá az életemen. Berendezkedtem, lakást vettem benne. Kiismerem magam, nem kell kérdeznem és keresnem. Az utak bejáratottak. Eleget jártam rajtuk, járatossá váltam. Uralom a hétköznapot. Ez erőt takarít meg. A szokás tehermentesítést és kontrollt jelent. De az élet unalmassá válik. Mindig ugyanaz. Még a hétköznap megszakítása is rutinná válik.

A megszokás hullámzó kedélyállapotom támasztéka. A lakásban vagyok otthon. Itt jól vagyok. A megszokás a tartósság és állandóság érzetét adja. A megszokás dologiasítja az életet. Események jönnek és mennek, a dolgok is csak átmenetileg maradnak, de láthatóan és viszonylag szilárdan. Rábízom magam arra, hogy minden így megy tovább, hogy minden lényegében olyan marad, mint eddig. Természetesen a szomszédok ki- és beköltöznek. Egy megszokott jövés és menés a szélen. A megszokás úrrá lesz a változásokon, ha nem túl hirtelen és halmozottan következnek be. Mert akkor nem bír velük.

A világ azonban történet, történés. Megesik. A felindulástól szédelegve mennék keresztül az életen, ha minden rám tartozna, ami a környezetemben történik, ha állandóan a kibontakozásban és tönkremenésben élnék. A megszokás tompítja az eseményeket. A legtöbb így egyáltalán nem ér el hozzám. Ami elér, nevet kap és jelentést, értelmezésre kerül, és ezáltal hatástalanítva lesz. A megszokás formát ad nekik, és így átviszi őket a szokásos körébe. Itt kapcsolódnak az erkölcsökhöz és szokásokhoz, a társadalomhoz, a kultúrájához. Ha szinte minden megszokottként történik, a meglepő esemény rendkívülivé válik.

Helyénvalóan

Nem maradt más számomra, berendezkedtem az életben. A megszokásaimban élek. Benne szerte bútorok állnak, modernek, újonnan vásároltak, használtan vásároltak, családi örökségből valók, amiket nem volt szívem kidobni. Egyáltalán nem könnyű megszabadulni a megszokástól.

Csak fokozatosan rendezkedek be. Kezdetben a szülők voltak azok, akik a gyerekszobát, akárcsak az egész lakást berendezték. Egy berendezkedésbe nővök bele. Aztán következik az oktatás az iskolában. Itt is, miként ott, valamire irányítanak. Megtanulom, mi helyes és mi téves, és ezenközben megtanulom magamban elrendezni és magamat irányítani, gyakran az oktatással ellentmondásban. Az ítélőerő és ízlés képzése megint csak datívban történik. Elém adják, de aztán én vagyok az, akinek (datív) valami tetszik és ízlik. A nyelvek jól esnek, a matematika nehezemre esik. És így tovább.

Ámde milyen irányt vegyek, ha hazulról nekiindulok? Elrugaszkodom onnan, de a hátam mögött a régi oktatás áll. A szülők, a tanítók útravalóként dugták a hátizsákomba, anélkül, hogy kérdeztek volna. A származásomtól nem tudok elszakadni. Hátulról követ engem, és nem ereszt ki a kezéből. Csak a közbenső helyzet marad számomra. Ha egyenesen indulok, datívban mozgok, a múlthoz és a jövőhöz képest tévesen.

A nevelés hozzászoktat az áthagyományozott kultúrához. Ettől az irányultságtól el tudok térni. De mindennemű útravaló nélkül a származásomból nem jutnék tovább. Eredet nélkül nincs felkerekedés és elmenés. És nincs eredet, ami ne lenne közvetett módon folytatva a felkerekedésben és elindulásban.

A kicsiben meglévő megszokásokhoz hasonlóan a kultúra is különböző eseményekből sző olyan mintázatot, amelyet közösnek és jelentősnek érzékelnek. Ezek mélyen a múltba érnek: háborúk, legendás személyek, költemények, dalok, egy nyelv dialektusai, amik életformákban és tartásokban csapódtak le. És megint csak csillámlanak a fontos események, ahogy a mindenkori megvilágításban mindig másként jelennek meg.

A jövés-menésben az érkezők a maguk véleményeit, szokásait, kultúráját hozzák magukkal. Hogyan rendezkedem be velük? Nem megy kölcsönös előzékenység nélkül. Minden kultúra teremt egy teret, amelyben a másik szerepébe bújhat, és így maga is a megérkező

elé tud menni. Az üdvözlésben az irányváltás játéka van megalapozva, ami a menéssel való együtthaladás a jókivánság melléadásának és a jövés az ajtóküszöbön keresztül kísérés formájában történik. A búcsúüdvözlés ad – datív – valamit az elindulónak az útra, az üdvözlés a beérkezőnek a megérkezés és szíveslátás érzését adja.

Örökösök

El akarok menni és itt ragadok. Maradásom a megszokás. A kultúra készítette elő. Mindennek megvan a helye és a címkéje. Mindenki a bejárat utakon halad. Hol lehet kijutni? Sehol egy rés. Hol a vészkijárat? Minden előre adott és előre elkészített. A datívot nem hagyják a véletlenre. Az állam, a gazdaság, a technika és magam is megpróbálom helyettesíteni. Nem énekelek már. Hagyom, hogy mások énekeljenek nekem. A kultúrát elem adják élvezetre, fogyasztásra. Közvetlen tárggyá válik. Felfalom a kultúrát. Nem erősít meg. Mert nem egy tevékenység során képződik. Az útravaló nem tart sokáig, ám egyre követelőbbé válik: hogy felfald, amit zsebedbe dugtam; hogy megjegyezd, amit veled adtam!

A kioktatásból túltelten veszendőbe megy számomra a kultúra. Nem tisztellem már, és kötetlen vagyok. Elindulhatnék. De hiányzik hozzá az erő. A bőségben el vagyok vágva az eredettől, a tradíció erejétől. Elárvultam. A görög árva szó, *orfánosz*, angolul *orphan*, a német *Erbe*, az örökség szóval rokon. Az örökre örökség vár. Ám mindenekelőtt elveszti szüleit és vagyonukat. Az örökség feltételezi a hagyatéktól való elválást, a folyamatos megszakadást. Nem tudok mit kezdeni az örökséggel. Az adomány megvonja magát tőlem. Hogyan tehetem sajátommá? Még ha az örökös a szülei házába is költözik, előtte szellőztetnie és festetnie kell, egy s mást kidobni, vagy tovább ajándékozni, átalakítani a berendezést. Talán csak egy csészét tart meg, mert ebbe bele lett töltve minden emléke.

A szakadás szerencsés esetben elszakadássá válhat, megindulássá, és annak újra megtalálásává, amit az ember hátrahagyott: a hagyatékot. Az örökség nem a dolgok, hanem az elháríthatatlan emlékek, amelyek beszélni kezdenek, ha beáll a csend. Előbb nem hallok őket. Az emlékek akkor jönnek elő, amikor megindultam. Hátról kerülnek előm.

Kezdetől datívban vagyok. Engem, mondják, megajándékoztak az élettel, minden további esemény alapvető adottságával, a születés dátumával. Ezt mindenkinek dokumentálják. Az élet datívja egyaránt passzív és aktív. Velem történt valami. Engem megszólítottak, érintett, részes, talán vétkes is vagyok. Jártam, és valamiben jártassá váltam. Mentem, és ennek során valami mellé ment. Hogy megy nekem? Elmegy; olykor gyámolítottnak érzem magam. Ha nem vigyázok, mindent a kezem ügyébe adnak.

Események, véletlenek nem kontrollálhatók. Ezért lehetőleg igyekezzünk kikerülni őket. Legalább utólag, az értelmezés révén legyenek nekünk alávetetté. De egyetlen értelmezés sem kimerítő. Mindig marad egy értelmezhetetlenül maradó rész. Egyszerűen megesett. A jövőre nézve a megszokás óvjon meg tőle. A megszokás gyakran nem egyéb, mint egy ritualizált, az ismétlés révén lekoptatott esemény; olyan, mint egy ünnep.

Valami történt. Ott voltam. Velem esett meg. Mit jelent ez? Nem tudom. Meglehet, hogy csak késve érint. Valami történt. Nem voltam ott. Mégis megmozgat az esemény, és mond nekem valamit. A datívban van ideje. Így események a múlt mélyéből merülnek fel. A jelen körülményei hozzák izzásba őket. Hátról kerülnek elő. Mit mondanak nekem?

Mondani, jelenteni, adni, elvenni; valamit csinálnak és személyekre vonatkoznak datívban. A régi történetek nem mondanak, nem jelentenek nekem semmit. Még nyomatékkal sem lehet közelebb hozni őket hozzám. A személy kivonja magát a csinálás és előállítás közvetlenségéből. Még annak, hogy adnak, sem megfelelő az elvenni. Az ember magával viszi azt, amit nem adtak, és a neki adottól nem tud megszabadulni. Csak alig van hatalma az embernek önmaga fölött. Valaki ad nekem valamit. De hogy mit vettem el belőle, csak később derül ki. Datívban vagyok.

A kultúra az örökséget ápolja. Hozzám közelebb akarja hozni. De nem mond nekem semmit. Elárvult, eloldott vagyok, aki elment. Amit meg kellene tartanom, lefoszlik rólam. Az elemózsia nem ízlik. Elvesztem az irányzékot. A véletlen máshová vet. Mi marad?

Mi marad az emlékezetemben? Éppoly kevésbé ellenőrizhető, mint az események. Feltolul. Emlékek jönnek elő, és nem lehet tőlük szabadulni. A hátizsák nehezebb lesz. Hogyan lehet a terhen könnyíteni?

Táncolni

A kultúra szó eredete a latin *colere*. Ez a paraszti tevékenységet jelöli, a föld művelését, bevetését, kezelését, kultiválását. Kemény munka. Velejében bizonyára forgolódást, mozgást jelent. Amikor a forgolódás fokozódik, nehézkessége lefoszlik, az ugrás során pillanatokra elhagyja a talajt; ha a mozgás ritmikusan önállósodik, táncná válik.

A hétköznapiakban a mozgás korlátozott. A megszokás teszi. Mindig ugyanaz, minden rögzített; a nyelv, a jelentés, az értelem, egy lakás bútorzata, megbízható, de nehézkes. Egy s mást még ide vagy oda lehet tolni. Ám ekkor zene szólal meg. A bútorokat félrehúzzák, helyet csinálnak a táncnak. Ami merev volt, hajlékonyá válik. Az ellen- és szembenállások feloldódnak, mintegy maguktól ízesülnek: *rhythmosz* és *melosz*. A szavak hajlékonyá válnak és részsút érnek hozzám. A nyelvtan flexióról és deklinációról beszél. A laza húrok megfeszülnek (*tonosz*) és hangokat hallatnak. Egyszer csak hangzóvá válik a nyelv. Hangok válnak hallhatóvá. Testek rezonanciatestekké válnak és mozgásba jönnek. A zene (*tonosz*, *melosz*, *rhythmosz*) folyékony forma, ízesülés: „artikuláció”, oldódás és feszülés, feloldódás az eseményben. Megesik.

Az élet könnyebbé válik, lendületesebbé, intenzívebbé. A zenében és táncban elvész az oktatás erőszakossága, a kultúra általi kolonizáció, az örökség súlya, a történelem terhe. Az élet datívban: táncolok, és a tánc velem táncol. Involvál, magával von az örvényébe. Jót tesz velem. Jól vagyok.

A megszokott maradásban vagyok, de a házacsán kívül. Nem megyek, lépéseket, ugrásokat teszek. A húrok magasra hangoltak. A búcsúzás és az üdvözlés körtáncot képeznek. Hol az eredet, hol a jövő, a kezdet és vég? Hangok, hangsorok, hangsúlyok hullanak a testekbe, és felrázzák a tagokat, egyenesen és ferdén. A tánc: felfokozott élet (Curt Sachs) datívban.

Dobog a szív. Emlékek merülnek fel. Mi történt? A datív érzelemmel itatja a memóriát és emlékké alakítja. Avagy fordítva van: a memóriába fakult emlék újra megelevenedik? Az előrehaladás csatlakozást talál a múlthoz. Az örvénylő tánc – vortex, mondja Ezra Pound – a jövetelt és az elmenetelt magával rántja, és mindkettőt egyszerre minden irányba kivetí – minden rendben – magából; gabalyodás és kioldás egyben, rövid idejű maradás a jövés és menés számára.

Az örökség nem áll az árva rendelkezésére, hanem rá esik. Ajándékba kapja, megkínálják. A kínáláshoz az edényt meg kell dönteni, ferdén kell tartani. Datív: nekem kínálják; nem tudom, mit, nem tudom ízleni fog-e, avagy nem. Az események részsút esnek az életbe és a nyelvbe. Kinek köszönhetem őket?

Felhangolt állapotban – végre hallani hangokat! – hálatteltté válunk. A hála, a köszönet egy ajándékra adott válasz. Nem tudom másként viszonzni. Csak a köszönet marad nekem. A köszönet személyt keres. Kinek köszönhetem azt, ami megtörtént? Ki idézte elő az életemet: a véletlen, a sors, egy isten? Hála Istennek, sok minden nyitva marad.

A Tánc és a Zene – az Emlékezet leányai a görög mitológiában – tárgyaktól mentes tereket teremtenek. Khórosznak, kórusnak nevezték ezt. Ebben a kitöltött üres térben esik az árvára örökrésze. Véletlen, szerencsés eset, harmadik eset, datív. ■ ■ ■

Tillmann J. A. fordítása

Hannes Böhringer (1947) a kortárs német filozófiai gondolkodás jelentékeny alakja. A düsseldorfi, a kasseli és a braunschweigi művészeti főiskolákon tanított, és vendégprofesszor volt az Egyesült Államokban, Párizsban és a Magyar Képzőművészeti Főiskolán is. 1989-ben Moholy-Nagy-díjat kapott. Magyarul eddig négy könyve és számos írása jelent meg. Könyvei, írásai: <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/forditasok.html>; <https://forditasokhb.wordpress.com/>

Szótár szíriusziak számára

LADOMI LELET

ALAPÖRVÉNY A modern Maelström, melyben „az energia, pénz és információ egyre gyorsabb cirkulációja és transzformációja egyre gyorsabban tünteti el a dolgokat. Az eltűnés modern, és egyre tovább modernizálódó fúriája a technika.” (Hannes Böhringer szíves közlése)

ALPÁRI ARANYKOR A fénykor kései fázisa, amelyben az olcsó műanyagfesték folytán lehetővé vált majd' minden tárgy, felület, ruha, cipő és test bevonása aranyló fénymázzal, így széles tömegek fürdőzhettek talmi visszfényében.

ÁLLAMI ÁRTÁNY A „leghidegebb hüllő” (Bertolt Brecht) szolgálatába szegődött kártevő, aki áldatlan tevékenységéért bérben részesül.

COCIALIZMUS (*Kádár János kiejtése*) A kommunizmushoz vezető üdvtörténeti tanösvény.

EMBERISÉG A „kozmosz fejlődés során kialakult legösszetettebb, legkomplexebb és az információk befogadására, tárolására és földolgozására leginkább képes struktúra.” (Székely László szíves közlése)

FUTBALL 1. Láblabdajáték (foot ball) 2. „A nép ópiuma.” (Terry Eagleton szíves közlése)

FÜLHÉJ A fülzáró lebernyegét géntechnológiai eljárással a szemhéj mintájára fejlesztették ki. A zajszennyezés fokozódása miatt a hallásvédő szerv egyre vastagabbá vált.

HANEM 1. „Igazító, helyeslő, intő, parancsló értelemmel bír, s mindig azon mondatot vezérli, melyet az előbbivel összeköt.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése) 2. Nádori Lília zenekara.

HAZAFIASKÓ A túltengő hazafias érzület tevékenységének elkerülhetetlenül bealáló végkifejlete.

HÍRMŰSOR A világ torzképe, mivel „olyan korban élünk, amelyben magasan kvalifikált individuumok ezrei hivatást csináltak abból, hogy a közgondolkodást alakítsák, manipulálják, kizsákmányolják és ellenőrizzék.” (McLuhan szíves közlése)

HITVÁNYISÁG HONA A hely, ahol a nemzeti minőség szinte minden szinten a szahar minőségében mutatkozik. Alkotmánya aljasság, államvallása az álnokság, hivatalos nyelve a hazugság, államformája az intézményesült ártalmasság.

IDIÓTA 1. (ἰδιώτης idiotész) A közember, majd a közkatona antik megnevezése. 2. „Annak a felmérhetetlen és hatalmas seregnek tagja, amelynek kezdettől fogva nagy hatása volt az emberiség sorsára.” (Ambrose Bierce szíves közlése) Akik révén „a tudatlanság és ostobaság jelentős tényező a történelemben”. (Raymond Aron szíves közlése).

INNOVÁCIÓIMÁDAT A modernitás nyilvánosan üzött, öntudatlan kultusza. Létrejöttében a kíváncsiság elemi vágya és a megismerés szenvedélye éppúgy közrejátszott, mint a tudomány intézményesülése, majd a technológiával és a tőkével történt fúziója. Az innovációt dicsőítő szertartásokat a hirdetés és szórakoztatás iparának szakmunkásai folyamatosan fűtik és celebrálják.

ISLAMIC MISSILES 1. A „minaretek, melyek leginkább a levegő-föld rakétaütegekre emlékeztetnek”. (Jozsif Brodskij szíves közlése) 2. Ulay (Frank Uwe Laysiepen) képsorozata

KARIZMA Formátumos személyiségek lelki és szellemi erejének átható, környezetére gyakorolt hatása, amit médiamunkások gyakran a különféle kis- és nagy nemzeti nímándok karizmával tévesztenek össze.

KEDÉLY „Szerencsésen alkotott és kapva kapott s általán elterjedt új szó. Jelenti az embernek mind lelki mind érzéki összes vágyó tehetségét, vagyis inkább állapotát, indulatját, melyben az akarat a vágyakkal jó küzdésbe, azaz a kül- vagy bel érzékekre ható benyomások az embert akaratlanul is magokkal ragadják.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

KIHALÁS 1. (*evolúció*) A faj gyors eltűnésével, illetve az élőlények specializációjának drasztikus visszaesésén keresztül bekövetkező folyamat végeredménye. 2. (*kultúra*) A nemzeti problematika végső megoldása kilátástalan kultúrák esetében.

KONGÓ 1. Az üresség tömeges állapota, melyet kényszeresen, a hasznosság elvére hivatkozva, vagy a munka mítoszától áthatva mindenféle tevés-vevéssel, hangoskodással, lármával, lengőkaszával törekszenek kitölteni. 2. Ország/ok Nyugat-Afrikában.

KUTAT Valamit a legnagyobb szorgalommal keres, mindazt összeviszsa motozza, forgatja, hánnya, veti, ami között a keresett tárgyat lenni gondolja. Használatik nem csak anyagi, hanem szellemi dolgok keresésére is, különösen tudományos vizsgálódásokra. (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

LENGŐKASZA 1. A legfőbb támaszték az egyszerű falusi ember természet ellen folytatott létharcában. 2 Rontó szellemek elleni lármakeltő a hazai gyökerek keresésének rituáléi során. 3. Hol halálszimbólum, hol ritmusszolgáltató a későmagyarkorban.

LEHEPPEN „Tunyán farára veti magát, s mintegy seggre esik.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

MEZÍTELENSÉG Az ember eredendő, mez nélküli állapota, ami „a görögök óta nem a testnek a természetbe integrálását jelenti, hanem területenkívüliségének a kidomborítását. A görögök előtt és után, Pergamonban, Rómában és a kereszténységben tovább hagyomá-

nyozták a testnek ezt a sajátos szemléletét. A meztelenségnek ez az anatómiai perspektívája európai 'episztémé'". (François Jullien szíves közlése)

MODELLVÁLTÁS 1. (*egyetemi*) Az állami fenntartású egyetemek kiszervezése a Nemzeti Bűnszövetkezet klienseinek kezébe. 2. (*autóipari*) Fejlesztés örvén zajló bevetés és szennyezés. Pl. amikor az egyik förtelmes és kártékony modellt (BMW X6) egy még förtelmesebbel és kártékonyabbal (X7) váltják fel.

NEMZETIFOCIALIZMUS 1. A társas játék, továbbá a harci mámor elfajzott, voyeurista formáján alapuló ideológia, mely a szórakoztatóipar és politikai bűnözés fúziója nyomán intézményesült. 2. Hitvány országok sikerágazata vagy államvallása.

PITYERÉG „Sivórívó, nyafiga, kényes gyermekről mondják, midőn panaszos hangon kér valamit, vagy fájdalmát eléadja.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

POSZTKOLONIÁLIS PALÁVER 1. A múlt bevallásán túlmenő önmarcangolás realitáshiányos mediális és egyetemi pocstákban. 2. A globális kínai kolonizáció közepete üzött ködképzés és zajkeltés.

SUMER-MAGYAR SÜKETELÉS Identitásínségben szenvedő népség körében elterjedt beszédmód, mely mindenféle mondvacsínált nyelvi hasonlóságok és leszármazási fantazmák alapján szeretné jelentéktelenségét jelentős elődökkel felruházni.

SZAHARHABOSÍTÁS Közöséges közszereplők, aljaalanyok és más hason szellemiségek megnyilatkozásának mediális felfújása és sokasítása erre szakosodott személyek és intézmények révén.

SZÍNHÁZ „Az élet legszélső határain üzött tevékenység, ahol az élet fogalmai és kategóriái elvesztik értelmüket és jelentésüket, ahol az őrzöngés, a láz, a hisztéria, a téboly, a hallucinációk az élet utolsó sáncai előtt.” (Tadeusz Kantor szíves közlése)

SZURKOLÓ 1. Mozgásban vagy csapatjátékban való részvétel helyett voyeurkodó, atavisztikus törzsi magatartást tanúsító személy 2. Szurokkal dolgozó szakmunkás.

TURBÓTOTALITÁRIUS A szovjet-típusú tébolyon nagyságrendekkel túlmenő kínai mutáns, mely a „kommunizmus = szovjethatalom + villamosítás” (Lenin) elvét a digitális diktatúra dimenziójába terjesztette ki.

TŰZ „Az égő testek állapota, midőn lángot, vagyis fényt és hőséget fejlesztenek ki; s az égés folyamában mind önmagok fölemésztetnek, elhamvasztatnak, mind, ha a láng táplálékot kap, ez tova harapódzva, ami égékenyt ér, azt szintén fölemészti.” (Czuczor és Fogarasi szíves közlése)

VÉGLETES FÉKTELENSÉG 1. Az inga jellegzetes mozgása, egyik végpontból a másikba történő fékezhetetlen lengése. 2. A tömegérzület dinamikájának jellemzője a történelemben, melynek következtében az egyik szélsőségből a másikba sodródik át, aztán újra vissza.

A Szótár korábban feltárt részeinek lelőhelye: <https://szootaarsite.wordpress.com/>

Tillmann J(ózsef). A(dalbert). (1957) filozófus, egyetemi tanár a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. Könyvei, írásai: <http://www.c3.hu/~tillmann/>

GYILKOSSÁG AZ ISKOLÁBAN

Vajon egyes detektívregények szerzői azért választják helyszíneként az iskolát, mert mind a gyilkossághoz, mind a nyomozáshoz remek zárt teret kínál – különösen, ha bentlakásos intézményről van szó? Annyi biztos, hogy az iskola többféle krimiben, különböző alműfajokban megjelenik helyszíneként: a *Macska a galambok között* (1959) címűben, ami a műfaj klasszikus változata, analitikus-laboratóriumi krimi, szerzője pedig ennek a műfajváltozatnak a legismertebb képviselője, Agatha Christie; skandináv „kemény” (hard-boiled) krimiben, a 2015-ös *Méltatlanok*ban (a svéd krimiíró-páros, Michael Hjorth és Hans Rosenfeldt regénye ez, a Sebastian Bergman kriminálpszichológus eseteit közreadó sorozat része), és egy történelmi, „Monarchia-krimiben” is, a *Hallgass a nevedben* (eredeti címe: *Fatal Lies*, a szerző Frank Tallis, 2008-ban jelent meg, magyarul a három közül ez lett elérhető legkésőbb, 2020-ban).

Amikor az ember krimikről ír vagy beszél, másfajta előzetes döntéseket kell meghoznia, mintha bármilyen egyéb műfajról szólna meg – bár lehet, hogy lassan a „spoilerhiszti”¹ elér szinte minden epikus műfajt, egy krimi esetében mégis erősebben merül fel kérdésként, vajon kerülgessük-e annak kimondását az elemzés során, ki volt a gyilkos, mi volt az indíték, vagy nem kell tekintettel lennünk az olvasókra ebből a szempontból.² Azért az nem kérdés, hogy egy krimi nem azonos a benne lezajló nyomozással: Ottlik azt mondta annak idején, ő úgy tíz-tizenkét év elteltével képes egy detektívregényt újraolvasni, mert akkorra felejté el, ki

volt a gyilkos,³ én akár az azonnali újraolvasást is javasolni tudnám, mivel másodszorra már tudunk arra figyelni, ami nem tartozik közvetlenül a bűntényhez és a nyomozáshoz. Arról nem is szólva, hogy Tallis regénye és a *Méltatlanok* esetében is két cselekményszál húzódik végig a sorozat egyes darabjain: a nyomozásban részt vevők személyes életének történései legalább annyira fontosak, mint az a bűntény, amelyet a nyomozók megoldanak az adott rész végére. Ezek a nyomozók már nem olyanok, mint Poirot vagy Miss Marple volt, akiknek nem volt magánéletük, és akik körül gyakorlatilag nem változott semmi az egyes részek során – a mai krimisorozatokban a kerekre formált epizódokat összeköti a nyomozócsoporthoz tartozó részről részre alakuló életregénye. És akár ilyen újraolvasás is lehetséges: az egymástól viszonylag nagy időbeli távolságban (akár egy-két-három év elteltével) megjelenő krimiket olyan módon is újra lehet olvasni, hogy másodszorra már a nyomozók alakjára, sorsuk alakulására összpontosítunk. Akármilyen okból is olvassuk újra a detektívregényeket, amelyeknek egyébként is lehet akár „előkészítő”, olvasóvá nevelő funkciójuk is, ezek a művek különös erővel hívják fel a figyelmünket arra, hogy egy-egy könyvet egyébként sem a cselekmény miatt veszünk elő akár többször is:

„És nem vált volna a világ bálványává Sherlock Holmes, ha csak bűnügyek kibogozója volna.

Conan Doyle-ból még gyerekkorunkban kicsemegettük a legfinomabbat, a cselekményt, de gyermeki ostobasággal meghagytuk a leg-
táplálóbbat: egy könyvet az ember nem a cse-
lekménye miatt olvas újra, és különösen nem
a bűnügyi regényeket. Conan Doyle történe-
teiben ott van annak a kornak a szolid bája,
amikor a lányok ártatlanok voltak, a bandi-
ták borotvátlanok, a függönyök behúzva.”⁴

Az iskolákban játszódó krimik esetében is leginkább a második olvasásnál gondolkozunk el azon, milyen helyszíneként jelennek meg bennük az oktatási intézmények – az egyes könyvek címéből nem is következtethetünk arra, hogy tanárokhhoz, diákokhoz bármi közük lesz a történeteknek. (Hjorth és Rosenfeldt sorozatának van egyébként egy *A tanítvány* című része is, ott azonban a cím egy korábbi sorozatgyilkost másoló tettesre utal, vagyis a tanulás egészen speciális értelemben kerül elő.) Ezeknél a krimiknél jól érzékelhető, hogy szerzőik az iskolaregények sémáit vették át, amikor a helyszínt, az alapkönfliktusokat, a szereplőtípusokat megalkották. Az iskolában játszódó krimik olvasásával tehát az iskolaregényekhez is közelebb jutunk, hiszen a krimiszerzők ezek felhasználói, de akár azt is mondhatjuk, értelmezői. Ezt Tallis nyilvánvalóvá is teszi a regény záró köszönetnyilvánításban:

„A St. Florian katonaiskola egy főreáliskola, amely igen hasonlít Musilnak a «Törless iskolaévei» című művében leírt intézményre. Ami a hasznos részleteket, az egész légkört, sőt még egyes szereplőket is illet, szégyentelenül merítettem ebből a mesterműből.”⁵

A *Törless iskolaéveit* Tallis a regényeinek történeti forrásai között sorolja fel – de Musil regénye mégsem történeti szakmunka, a *Hallgass a neved* tehát inkább úgy fogható fel, mint egy iskolaregény olvasata. (És nemcsak Musil juttathatja eszünkbe ez a regény: a magyar olvasók számára a monarchikus katonaiskola legalább annyira Ottlik *Iskola a határon*jából ismerős, amit Tallis aligha ismer.) Ha Musil felől olvassuk a *Hallgass a nevedet*, még könnyebben észrevehetjük, hogy Tallis az iskolaregények alapképletének a *beavatást* tartja. Ebben a krimiben a beavatás feladatát az idősebb diákok veszik át az iskolától: ez a katonaiskolában játszódó regényekben (meg, feltehetőleg, magukban a katonaiskolákban) igen gyakran megtörténik. Tallisnál egy báli jelenettel indul a regény, a nyomozó, Reinhard, és segítője, a freudista pszichiáter, doktor Liebermann

egy rendőrbálon vannak éppen. Első közelítésben ennek az indításnak annyi jelentősége van, hogy a rendőrnymozó igen alkalmatlan időpontban kénytelen elindulni dolgozni, olyan ruhában, amelyben nem is hihető el róla, hogy rendőr (doktor Liebermann ott marad a bálban): de a bálnak akár szimbolikus jelentősége is lehet, hiszen, a lányok esetében mindenképp, ugyancsak egyfajta beavatási szertartásként fogható fel. (Ebben a bálban a fiatal angol nő, Amelia az, aki kezdő táncosként „avatódik be” éppen.) A bálba érkezik meg tehát a hír, hogy a St. Florian katonaiskolában rejtélyes haláleset történt, holtan találtak egy diákot, aki éppen kémiai kísérletet végzett egy tanteremben, magányosan. A rendőrök fiákerbe szállnak, és útnak is indulnak: az iskola egy sűrű, sötét erdőn keresztül közelíthető meg, ahol a kocsi el is téved. A varázsmesék erdejébe kerülünk be már rögtön a regény elején,⁶ olyan térbe, ahonnan Bécs szinte elképzelhetetlenül távolinak tűnik (nemcsak az olvasó, de a rendőrfelügyelő számára is): a mesékben pedig az erdő a beavatási szertartás legfontosabb terepe, a mesehősök rituálisan meghalnak, majd, keresztülmenve a próbatételeken (vagyis a beavatási szertartáson), felnőttként születnek újjá. Aztán Tallis regényében az erdőbeli fejezet után a diákok hálóterme következik, a rendőrök helyett két diákra kerül fókusz: épp azt látjuk, hogy az egyik fiú fel akarja ébreszteni a másikat, hogy elmenjenek együtt a „titkos kamrába”. Amikor a hiába noszogatott nem akar felkelni és elindulni, a másik fiú így reagál: „– Akkor aludj csak tovább! – csatant fel dühösen. – Te... te kisbaba!”⁷ A titkos kamra is a beavatás (inkább: a folyamatos beavatódás) helyszíne, a fiúk vezére egy öreg bőrröndöt tart ott, „amelyben az idő hasznos eltöltéséhez szükséges felszerelést tárolta bizalmasainak kicsiny körével: cigarettát, gyufát, pálinkát, játékokat és pornográf képeslapok szerény gyűjteményét.”⁸ Aki pedig nem akar ebbe a titkos kamrába újra és újra bemenni, az nemhogy felnőtté nem válik, de még inkább gyermek lesz, sőt, kisbaba. Ebben a katonaiskolában nem az érettségi visz el a társadalmi érettséghez, mint Kosztolányi *Aranysárkányában*, ahol csak a sikeres szóbeli vizsga után birtokolhatják a fiúk a felnőttétség attribútumait, a sétabotot, az „uram” megszólítást, akkor gyűjthetnek csak rá (nyilvánosan), illetve szólhatnak a lányokhoz. (Persze, azért Kosztolányinál is látjuk, hogy az egyik tanuló még az érettségije előtt teherbe ejti az osztályfőnöke lányát, vagy hogy egyes fiúk már a vizsgára készülve is dohányoznak: az érettségi rituális jelentősége ettől még megmarad, hiszen a társadalom csak akkor szentesíti az átlépést a felnőttléthez.)⁹

Tallis krimije reflektál tehát a legerősebben az iskolaregény 20. század eleji, monarchikus hagyományára: nem meglepő, hiszen 1903-ban, Bécsben játszódik. A *Macska a galambok* között helyszíne egy bentlaká-

sos lányiskola (bár a szálak az iskolán túlra nyúlnak, a megoldáshoz az iskolán kívüli múltba és térbe kell átlépni), maguk a gyilkosságok is ott történnek, három tanárnőt ölnek meg az iskola falain belül. A *Méltatlanok*ban az iskola csak másodlagos helyszín, vagyis az áldozatokat a sorozatgyilkos másutt öli meg, aztán az iskolában hagyja őket, színpadias módon elrendezve a környezetet: bohócsipkát húz a halottak fejére, és a meztelen testükre tűz egy elégtelenre kitöltött műveltségi tesztet. Itt ugyanis az iskolát maga a gyilkos kívánja szimbólummá változtatni, azt akarja, hogy a tudásátadás terepét lássák meg a helyszínben, ezért kell ott megtalálnia a rendőrségnek a holttesteket. A gyilkos az iskolában elhelyezett áldozatok és az esetekre irányuló médiafigyelem segítségével azt kívánja elérni, hogy a társadalom vegye észre végre az általános elbutulást, hagyjon fel a műveletlenség dicsőítésével, vessen véget a celebkultusznak. Változást szeretne tehát a sorozatgyilkos, kedvezőtlen folyamatokat akar megállítani – de már a *Macska a galambok között*ben is egy elkerülhetetlen fordulat előtti pillanatban zajlik a cselekmény, amikor az iskola funkciójának, szerepének megváltozása nem odázható tovább. Messze nem egyértelmű egyébként, egyik krimiben sem, hogy az iskola legfőbb feladata a tudás és műveltség átadása lenne (vagyis nem pusztán a svéd sorozatgyilkos problémája ez): Agatha Christie-nél a lányok részben unalomból, részben egy jó házasságot remélve járnak az iskolába (itt az iskolának tehát elsősorban társasági funkciója van), Tallis regényében a fiúk célja valamilyen jó állás megszerzése, ők az iskolát a társadalmi emelkedés szükségszerű lépcsőfokának tekintik.¹⁰ Agatha Christie-nek ez a regénye egyébként viszonylag kései mű a szerző pályáján, abból az alkotói korszakából való, mint a nála talán ismertebb *A Bertram Szálló* (amely még későbbi, 1965-ös). Olyan történet tehát, amely már a változatlanosság érzetének foszladozásával, az öröknek tűnő, viktoriánus Anglia eltűnésével is szembesíti az olvasókat (és egyúttal a szereplőket). Úgy tűnhet, ebben a krimiben is azt látjuk, mint általában a klasszikus, laboratóriumi detektívregényekben: amint Poirot mindent kinyomozott és minden apró részlet a helyére került, elrendeződik a világ, a gyilkos lelepleződik, az iskola élete pedig folytatódik ott, ahol a gyilkosságok előtt abbamaradt, a lányok visszaülnek az iskolapadba, az életben maradt tanárnők kedvvel és motiváltan tanítanak tovább. De az iskola igazgatónője, Miss Bullstrode kimondja, hogy meg kell az iskolának újulnia, vagyis ez a változatlanosság már csak látszólagos:

„A múltat nem szabad megkövesítve fenntartani. A hagyomány helyes dolog, de a sok abból

is megárt. Az iskolát mindig a mai gyerekek igényeihez kell alakítani. Nem az ötven évvel ezelőtti, nem a harminc évvel ezelőtti gyerekek igényeihez. Vannak iskolák, ahol a hagyományokat mindennél fontosabbnak tartják, de a Minerva nem ilyen. Nincsenek is évszázados hagyományai. Ha szabad így mondanom, a magam szülötte. Van néhány ötletem és elképzelésem, ezeket szerettem volna megvalósítani. Néhány bevált, néhány nem. Mindenesetre a Minerva nem lett hagyományos iskola, bár az is igaz, hogy sohasem hivatkoztam olyasmivel, hogy minden hagyományt, szokást elvetek. A Minerva olyan iskola, amely a jelenből is, a múltból is ki akarja választani a legjobbat, de a kettő közül a jelent tartja fontosabbnak. Így kell, így kellene folytatni is. Olyan egyéniség kell a vezetésre, akinek új elgondolásai vannak.”¹¹

Tallis regénye is azzal zárul, hogy a halálesetek sora (gyilkosság és öngyilkosság egyaránt történik a regényben) változásokat kényszerít ki. Miután a rendőrség lezárja a nyomozást, az oktatásügyi miniszter részt akar venni az iskolaszék következő ülésén, aggasztónak látva a történeteket, és kiemelten azt a hatást, amit Nietzsche egyes tanai gyakoroltak a hatalmukkal viszázó tanulókra:

„Ki akarja fejteni a császár óhaját a nyitottabb katonaság megeremtésére. Rá akar mutatni az erkölcsi kötelezettségre, amely az oktatási intézményeket terheli, és hogy Őfelsége kívánságát maradéktalanul teljesíteni kell.”¹²

Mivel a krimiszerzők az iskolaregények értelmezését is adják a saját műveikkel, nem meglepő, hogy ezekben a detektívregényekben is felbukkannak olyan vélekedések tanárokról, iskoláról, diáklétről, amelyekkel nem csak krimikben találkozhatunk – itt viszont a gyerekek kegyetlenkedéseiből gyilkosságok lesznek, a tudatlanságnak nem bukás, hanem halál a következménye, és indítékká válik az is, ha egy tanár élte titkokat rejt. És számos párhuzamot vonhatunk „iskolakrimik” és iskolaregények között: Kosztolányinál Novák Antal az, aki fél a vasárnapoktól és a vakációtól, ő az, aki valójában csak az iskolában érzi jól magát, Agatha Christie-nél Miss Johnsonról olvasunk hasonlót:

„Örült, hogy megkezdődött a félév. Sohasem tudta, mihez kezdjen a szabad idejével. Két férjes nővére is volt, hol az egyikhez, hol a másikhoz látogatott el, de azokat a családjuk érdekelte, nem az intézet. Miss Johnstont viszont, bár kötelességszerűen szerette a testvéreit, igazából csak a Minerva érdekelte.”¹³

De a *Méltatlanok*ban is látunk egy sztereotípiát: milyen jó a tanároknak, ott van nekik az a hosszú nyári szünet, gondolja róluk egy építési vállalkozó. Azt a képet pedig, hogy a tanárra ráé a szerepe, Tallisnál is, Agatha Christie-nél is megtaláljuk. A tanárok a rendőröket is diáknak látják, pontosabban a rendőrök érzik újra diáknak magukat a közelükben:

„– Van valami a pedagógusnőkben, amitől félek – mondta Bond őrmester. – Gyerekkorom óta félek tőlük. Különösen egy tanítónőtől rettegtem, az olyan nagyképű és fölényes volt, hogy azt sem tudtam, mit is tanít tulajdonképpen.”¹⁴

„Az igazgató úgy csóválta a fejét, mintha egy diák igencsak gyenge magyarázkodását hallgatná, amiért nem írta meg a házi feladatát.”¹⁵

Az iskola pedig olyan terep, mindegyik krimiben, ahol különféle világok, egymástól távoli társadalmi rétegek találkozhatnak: Tallisnál komoly konfliktusforrás is a társadalmi keveredés, hiszen együtt tanulnak a gazdag családok gyermekei, és az általuk terrorizált, ösztöndíjas diákok, akikkel az előbbiek folyton éreztetik, hogy csak kegyelemből járnak oda. És szerelmek is szövődhetnek az iskolákban, akár diák és tanár között is, hetero- és homoszexuális változatban, létrejöhetnek szerelmi háromszögek: egy krimiben pedig ezek óhatatlanul gyilkosságokhoz fognak elvezetni. Remekül mutatja az „iskolaregény” átfordulását „iskolakrimivé” az a jelenet, amikor a *Hallgass a neved*ben a matematika-tanár dolgozatokat javít, a háromszögekre összpontosít, ám a fejében a szerelmi háromszögek járnak: aztán, ahogy mindent elrendezett, kijavította a dolgozatokat, megírta a búcsúleveleket, halántékához emeli a fegyverét, és föbe lövi magát. Ennek a bizonyos tanárnak, Sommernek, van egy nagy titka: szerelmi kapcsolatban állt a regény elején holtan talált fiúval, Zelenkával, ez vezet végül az öngyilkosságához. A fiú halála pedig egy másik titok következménye, mégpedig annak, hogy az egyik tanárfeleség titkos viszonyt folytatott a rajztanárral, és ezt úgy próbálták leplezni a szerelmesek, hogy

a felszarvazott férjjel elhitették, az üzeneteket közvetítő fiúval csalja meg őt a felesége. A tanárok titkai tehát veszélyesek, de az is, ha valaki a tanárok titkai után kutakodik: Agatha Christie-nél az elsőként meggyilkolt tanárnő a többiek titkait szereti feltárni, és ez a szokása az életébe kerül. Ki is jelenti egyszer, hogy az a szerencsés, ha egy tanárnak nincsenek titkai:

„Az a véleményem, hogy csak olyan ember tanítson, akinek nyitott könyv az élete. Szavamra, meglepődnének, ha elmondanám, mi mindent derítettem ki már emberekről! Olyan dolgokat, amilyenekről mások nem is álmodtak!”¹⁶

Agatha Christie-nél és Tallisnál tehát a magánélet történései vezetnek el a halálesetekig, a gyilkosságoknak „hagyományos” indítékaik vannak, szerelem, féltékenységgel, pénz, félelem a lelepleződéstől – a *Méltatlanok*ban viszont egy társadalmi probléma vezet a gyilkosságsorozathoz. A gyilkos olyan celebeket öl meg, akiket személyesen nem is ismer, csak valóságshow-kban, különféle közösségi médiafelületeken látta őket. És éppen ezért érezhetjük a *Méltatlanok* olvasán különösen kényelmetlenül magunkat: bár a másik két krimiben is együttérezhetünk akár az elkövetőkkel is, és találhatunk némileg „jogosnak” (de legalábbis megérthetőnek) egyes gyilkosságokat, azért itt a legvalószínűbb, hogy egyesek egyetértenek a celebkultusz gyűlölő sorozatgyilkossal. (Vagy, ha a gyilkosságokat nem is helyeslik, az indítékát megértik valamennyire.) De az is borzongató, ha elolvassuk a 60 kérdéses műveltségi teszt egyes kérdéseit, és belegondolunk, vajon mi tudnánk-e annyi helyes választ adni, hogy megússzuk a kivégzést. Húszat kell megválaszolnia ahhoz a kiválasztott áldozatnak a hatvanból, hogy a gyilkos életben hagyja, olyan kérdések közül, hogy mi volt Kolumbusz zászlóshajójának neve, a NATO minek a rövidítése, mi a fényerősség SI-mértékegysége, melyik amerikai államban fekszik Chicago, mi a foszfor vegyjele, ki követte I. Oszkárt a svéd trónon, vagy melyik csoportban található a vas. A nyomozást végző rendőr-csoport tagjait is foglalkoztatni kezdi, vajon ők maguk milyen általános műveltséggel rendelkeznek – elsősorban a gyilkos utáni hajszával vannak elfoglalva, persze, mindeközben viszont arra is rájönnek, mintha ők sem állnának túl jól az iskolában megszerzett (vagy meg nem szerzett) tudással:

„Mint általában, Billy most is figyelmen kívül hagyta az összes sebességkorlátozást és

traffipaxot a bő nyolcvan kilométeres úton a Landvetter reptér és Ulricehamn között, így alig negyvenöt perccel azután, hogy kocsiba szálltak az érkezési csarnok kijáratánál, megpillantották az Åsunden-tavat. Sebastiannak rémlett valami, hogy egyszer vívtak egy fontos csatát a tó jegén. De hogy mikor, kik, és hogy ki került ki győztesen, illetve ez milyen következményekkel járt, arról fogalma sem volt.”¹⁷

A fiatalabb generációhoz tartozó rendőr, Billy, nem is fogadja el, hogy mindaz, amit a „celebgyilkos” számonkér, valóban szükséges tudás lenne – hiszen a műveltség szerkezete alapjaiban változott meg, így a lexikális ismeretekre nincs is szükség, mondja ő:

„– Most komolyan, honnan kellene ezeket tudni? Kiguglizhatok minden választ kevesebb mint tíz másodperc alatt.

– Része az általános műveltségnek.

– Amikor az embernek még lexikonokból kellett kikeresnie a választ, érthető is volt. De manapság? Most már teljesen haszontalan tudás.

– Nem vagyok biztos abban, hogy mindenki úgy gondolja, létezik haszontalan tudás – jegyezte meg Vanja kajánul.

– Billy nagyon belemelegedett. Vanja sejtette, hogy nem lenne túl sok helyes válasza egy ilyen vizsgán.”¹⁸

A középkorú rendőr, Torkel pedig azon gondolkodik el egy fiatal lány holttestét nézve, vajon az egyik lánya, az áldozattal csaknem egykorú Elin, tudna-e válaszolni az életet jelentő húsz kérdésre. A töprengése során megfogalmazza azt is, hogy az életben való helytálláshoz már nem is lexikális tudásra van szükség, hanem képességekre, készségekre, amelyeknek viszont a lánya a birtokában van:

„A jegyei közepesek voltak. Torkel mindennél jobban szerette Elint, de teljesen biztos volt abban, hogy a tettes vizsgakérdései közül nem sokra tudná a választ.

Ez persze nem azt jelentette, hogy Elin buta – épp ellenkezőleg, okos lány volt, érett, empatikus, vidám, de a lexikális tudásnak híján volt. Ahogy a barátnői többsége is, gon-

dolta Torkel, legalábbis azok, akikkel találkozott. Viszont jó volt másban: volt önbizalma, kíváncsi volt, nem félt az új dolgoktól, hitte, hogy minden lehetséges, és volt benne szorgalom, amivel vihetett valamire. Vélhetően többre, mint amennyire az a tudás futná, amiből az áldozatoknak vizsgáznuk kellett. Vagy legalább ugyanannyira.”¹⁹

A rejtély megfejtése közben tehát nemcsak az olvasóknak, de maguknak a rendőröknek is el kell gondolkodniuk azon, vajon hová tűnt el a klasszikus tudás. Ezek a svéd rendőrök már igen messze vannak Hercule Poirot-tól, aki a „kis szürke agysejtjeire” hivatkozott folyton, és gőgösen birtokolta a csak rá jellemző egyedi tudást – a *Méltatlanok* nyomozócsoportja csak közösen, egymással együttműködve juthat el a gyilkosig. És ahhoz, hogy elkapják a sorozatgyilkost, valóban nem lexikális tudásra van szükségük – az alábbi jelenet azt mutatja meg, hogy mindegy, valaki fejből tudja-e, ki volt idősebb Cato, vagy a képernyőről olvassa le:

„– És miért idősebb Catónak nevezi magát? – kérdezte Torkel. – Miért nem Sven Catónak?

Ursula magához húzta Torkel laptopját, amely az asztalon állt, miközben Sebastian megjátszott meglepetéssel nézett a főnökére.

– Nem tudod, ki volt idősebb Cato?

– Nem.

– Pedig aki tudja, az művelt ember. Általános műveltség.

– Te tudod?

– Történetesen igen. Ő mondta azt, hogy: «Karthágónak vesznie kell.»

– És miért mondta ezt? Miért nem szeretted Karthágót?

– Nem tudom.

– «Idősebb Cato, született Krisztus előtt 234-ben – kezdte Ursula olvasni a képernyőről. – Római szenátor, aki minden beszédét a tárgytól függetlenül azzal a kíváncsággal zárta, hogy Karthágót el kell pusztítani. Úgy látta, hogy az észak-afrikai város fenyegeti Róma hatalmi pozícióját a Földközi-tenger térségében.»

– Amit lehet úgy értelmezni, hogy a modern kor felszínes celebközpontúsága fenyegeti a klasszikus tudást – foglalta össze Sebastian.

A helyiségre csend telepedett.”²⁰

A *Méltatlanok*ban ugyan az derül ki, hogy a sorozatgyilkos egy egykori egyetemi oktató, aki azért dühös,

mert nem nevezték ki professzornak, innen indult el az elsőkélyesedő világ elleni dühe, a regényben mégsem a tömegkultúra és az akadémiai világ egyszerű elletétét látjuk. A gyilkos, aki a saját átfogó általános műveltségét hangsúlyozza egy levélben,²¹ nemcsak a tömegkultúrával, a felszínességgel, műveletlenséggel áll szemben, hanem az egyetemi szféra újfajta, publikációkra, hivatkozásokra, számszerűsíthető adatokra épülő értékrendjével is:

„Nem értékelték a munkáját, nem fogták fel, milyen becsesek a más iskolákhoz fűződő kapcsolatai, nem értették meg kutatásai jelentőségét, nem látták, mennyire jó pedagógus, és mennyire sokrétű a tudása. Csak azt a fajta sikert voltak képesek méltatni, amelyet a neves és nagyra értékelt folyóiratokban megjelent publikációk számában lehet mérni.”²²

Végül aztán a nyomozócsapat egyik tagja, a pszichiáterként a csapatba kerülő Sebastian éles és életveszélyes helyzetben kénytelen a gyilkos „régimódi” kérdéseire válaszolni: és egészen sikeresen teljesíti a feladatot, mert nem a pusztán lexikális ismereteit kell mozgósítania, hanem személyes köze lesz a kérdésekhez. Van olyan, hogy azért tudja a választ, mert az a lánya hajdani betegségével kapcsolatos, egy helyszínt meg azért tud felidézni, mert a feleségével jártak ott. Az érzelmi érintettség pedig különösen erős mindkét esetben, hiszen a lányát is, a feleségét is elvesztette tragikus módon, a thaiföldi cunamiban. És Sebastian, hiába ugrotta át a léceket, dühödten különbséget tesz tudás és intelligencia között:

„– Ennek semmi köze az intelligenciához! – Sebastian megemelte a hangját. A férfi higgadtan, de kérdően nézett rá. – Ez általános tudás. Amit bárki megtanulhat, csak mago-

lás és a memória kérdése, nem intelligenciáé. A világ legostobább embere is tudhatja.”²³

A *Méltatlanok*ban, mint minden rendes krimiben, végül elkapják a gyilkost – hiába jönnek rá a rendőrök, hogy az ő lexikális tudásuk ugyanúgy erősen hiányos, mint a szerencsétlen áldozatoké, mégis az intelligencia győzedelmeskedik a bemagolható, megguglizható ismeretek fölött. Nem a magát idősebb Cato-nak nevező celebgyilkos győz, hanem a nyomozók – még ha utóbbiak nem is tudják feltétlenül, minek a rövidítése a NATO. Mégis nehéz azzal a megnyugvással becsukni a könyvet, hogy a gyilkos megbűnhődött, az áldozatok méltó elégtételt kaptak, a világ rendje helyreállt. Mert, sajnos, aggasztó kérdést tesz fel az egyik levelében a sorozatgyilkos:

„Fel kell tennünk magunknak a kérdést: tényleg olyan társadalomban akarunk élni, amelyben az emberek nem olvasnak könyveket, a legegyszerűbb egyenleteket sem tudják megoldani, és nem értenek meg egy használati utasítást? És estéről estére, hétről hétre csak heverésznek a tévé előtt, amelyet többek között az ön lapja is istenít, miközben azokat a fiatalokat, akik képesek volnának megváltoztatni a világot, agyonhallgatják.”²⁴

És még egy sajátos ellentmondást felfedezhetünk itt. A krimiműfaj maga, hiába a tömegkultúra terméke és hiába soroljuk a szórakoztató irodalomhoz, ellene tart annak az általános elbutulásnak, amiről a *Méltatlanok*-beli gyilkos beszél: ez a skandináv krimi azt bizonyítja, hogy egy „könnyű” műfaj is rákérdézhet az iskola funkciójára. Ahogy Agatha Christie és Frank Tallis könyvei is elvezethetik az olvasóikat klasszikus iskolaregényekig, vagy figyelmeztethetnek minket arra, hogy nézzünk a sztereotípiák mögé, ha tanárról, diákról, iskoláról gondolkodunk.

JEGYZETEK

1 Bárány Tibor elemezte nemrég, remekül, a „spolierhiszti” jelenségét: „A gondolatmenet háttérében az a meggyőződés áll, hogy a narratív művek cselekményének előzetes ismerete csökkenti a befogadás során átélt esztétikai élvezetet. Gondoljunk csak bele, ha jó előre tud-

juk, mi történik a szereplőkkel, hogyan bontakozik ki a konfliktus, mi lesz a megoldás, és így tovább, akkor unatkozni fogunk – és ami nagyobb baj: nem leszünk képesek eleget tenni a művekbe kódolt nézői és olvasói szereputasításoknak.” BÁRÁNY Tibor, *A spoilerhisztiről: mi-*

re megy ki a játék?, Magyar Narancs, 2020. június 21. <https://magyarnarancs.hu/mikrofilm/mire-megy-ki-a-jatek-129759>

2 Még a krimikről szóló tudományos elemzésekben is elfordul, hogy az értekező tekintettel van a krimiolvasók érzékenységre (gondol-

junk csak bele, mennyire különös lenne, ha, mondjuk, egy *Anna Kareninát* vizsgáló tanulmányban hallgatna arról az irodalomtörténész, hogy a címszereplő öngyilkos lesz a regényben. . .). Így tesz Benyovszky Krisztián, aki a krimik narrációja kapcsán ezt írja: „Ezért nevezhető zseniális, de egyszersmind kivételes fogásnak Agatha Christie részéről, hogy elhíresült regényében a nyomozónak asszisztáló narrátort teszi meg gyilkosnak, azt a személyt, akire végképp nem gyanakodnánk, aki olyan, mint mi magunk vagyunk [. . .],” majd ehhez a mondatához egy lábjegyzetet csatol (a katarikus jelzőt azért idézőjelbe téve, és némi- leg ironizálva a krimiolvasók vélelmezett magatartásán): „Azért fogalmazok ebben az esetben is ilyen szűkszavúan, mert a »beavatottak« úgyis tudják, melyik regényről van szó, aki pedig még nem hallott róla, azt ne én fosszam meg a meglepetés »katarikus« élményétől. Úgy látszik, a műfaj olykor magát a krimi-diszkurzust is bizonyos fokú titkolózásra kényszeríti.” BENYOVSKY Krisztián, *A jelek szerint. A detektívtörténet és közép-európai emlékművei*, Pozsony, Kalligram, 2003, 70.

3 OTTLIK Géza, *Próza*, Budapest, Magvető, 1980, 276. Ottlik határozottan különbséget tesz ebből a szempontból krimi és „magas irodalom” között (még ha nem is használja az utóbbi kifejezést), mert egyébként az irodalom lényegének az állandó újraolvasást tartja: „Ez a másik része a dolognak: sajnos, kétszer, sőt háromszor is el kell olvasni valamit – így teszsek én, és így tesznek író barátaim is: tulajdonképpen a kedvenc könyveinket olvassuk állandóan, újra meg újra. Mindig valami újat talál bennük az ember, s éppen a mese, a cselekmény az, amely ilyenkor lehullik a műről, mert az ember már nem várja izgatottan, hogy mi fog történni. S a mese helyett érvényesül a sokkal döntőbb, ami soha-

sem témája vagy tárgya a regénynek – de maga a mű.” OTTLIK Géza, *A láthatatlan mondani- való* = O. G., *Próza*, Budapest, Magvető, 1980, https://reader.dia.hu/document/Ottlík_Geza-Próza-2629

- 4 Pjotr VAJL, *Utca és ház. Dublin-Joyce, London-Doyle*, ford. M. NAGY Miklós, Nagyvilág, 2002/3, 437. Éppen azért, mert a krimikben legalább annyira fontos a „világépítés”, mint a cselekménybonyolítás és a nyomozás, remekül használhatóak a mikrotörténeti kutatásokban is, erre remek példát láthatunk itt: KOZÁRI Monika, *Agatha Christie történész szemmel*, Tiszatáj, 2000/10, 90–100. De arra is találunk példát, hogy történész ír detektívregényeket, lásd Baráth Katalin Dávid Veron-sorozatát.
- 5 Frank TALLIS, *Hallgass a neved*, fordította BALLA Judit, Budapest, Magistra, e-book, 99% (Mivel nincs általánosan elfogadott megoldás arra, az e-bookokra miként hivatkozunk, így, jobb híján, a százalékokat tüntetem fel oldalszámok helyett.)
- 6 A regény nyilvánvalóvá is teszi kötődését a mesékhez, például itt: „A teuton fantázia mindig is kimondhatatlan szörnyűségeket képzelt a sötét erdők mélyére: Jancsi és Juliska, Piroška, Rapunzel – a Grimm testvéreknek köszönhetően minden német már gyermekkorában megtanulta tisztelni és félni az erdőt, a farkasok és boszorkányok otthonát.” TALLIS, i. m., 2%.
- 7 TALLIS, i. m., 3%.
- 8 TALLIS, i. m., 3%.
- 9 Erről részletesebben lásd: SZILÁGYI Zsófia, *Az érettségi mint átmeneti rítus (Aranysárkány)* = Sz. Zs., *Az éretlen Kosztolányi*, Budapest, Kalligram, 2017, 117–131.
- 10 Persze, azért vannak olyanok is ebben az iskolában, akiknek a műveltség megszerzése, sőt, a tudományos pálya a céljuk: „A növendékek nagyon különbözőek voltak. Jó családból, sok-

szor gazdag családból származó angol lányok, akik a természettudományról és a művészetekről, az életéről és a társadalomról akartak sok mindent megtudni, és aki itt végzett, művelt volt, jól nevelt, értelmesen tudott társalogni bármiről. Sokan komolyan akartak tanulni, egyetemi felvételre, tudományos pályára készültek. Sokan pedig csak általános műveltséget és társasági modort kívántak megszerezni.” Agatha CHRISTIE, *Macska a galambok között*, fordította KOSÁRYNÉ RÉZ Lola, Budapest, Európa, 1989, 12.

- 11 CHRISTIE, i. m., 197.
- 12 TALLIS, i. m., 92%.
- 13 CHRISTIE, i. m., 9.
- 14 CHRISTIE, i. m., 99.
- 15 TALLIS, i. m., 4%.
- 16 CHRISTIE, i. m., 63.
- 17 Michael HJORTH – Hans ROSENFELDT, *Méltatlanok*, fordította DR. DOBOSI Beáta, Budapest, Animus, 2017, 27.
- 18 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 57.
- 19 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 120.
- 20 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 93–94.
- 21 A következőképpen: „Amivel még rendelkezem, a posztra kinevezett személlyel ellentétben, az az átfogó általános műveltség, az ismeretközlés szenvedélye, és tisztában vagyok vele, mennyire fontos a tanulás és a tudás a jövőnk szempontjából. Nemcsak példásan vezetném az intézetet, hanem kiváló nagykövetek is lennék, fontos és megkerülhetetlen ellensúly a tudatlansággal és a felszínes tömegkultúrával szemben, amely egyre szélesebb körben terjed el a társadalomban.” HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 78.
- 22 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 138.
- 23 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 324.
- 24 HJORTH – ROSENFELDT, i. m., 196.

Szilágyi Zsófia (1973) a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, a Kalligram folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Az éretlen Kosztolányi* (Pesti Kalligram, 2017).

IDŐ és IDEOLÓGIA

A történelemfogalom mibenléte a közép-kelet-európai szép- és esszéirodalomban

idén százhusz éve született Szerb Antal (1901–1945) *A királyné nyaklánc* (1943) című művének bevezető sorai-

ban felcsendülő mottója szerint: „Az idők az irodalmárt is arra tanítják, hogy szokott tárgyát félretéve, a Történelem felé tekintsen és tőle várjon ihletést új munkájához”.

A szemük láttára kibontakozó Történelem több értelemben is állandó ihletet és témát biztosított a közép-kelet-európai (vagy némileg szűkebben, a magyar-cseh-lengyel) alkotóknak a XX. század során.

Egyrészt *tárgyként*: értve ezalatt azon tapasztalatokat, amelyeket a fasizmus alóli „felszabadulás” nyomán a térség népességei átélni kényszerültek az önjelelten „történelmileg szükségszerű” kommunista, illetve államszocialista berendezkedések vezetésével.

Másrészt *alanyként*: vagyis az egyének és közösségek sorsát, végzetét irányító, sajátos metafizikai aktorként, amelyhez az előbbi tapasztalatok miatt éppenséggel gyakorta ironikus *leitmotívum* társult.

E tanulmány az alábbiakban a teljesség és átfogóság képtelen igénye nélkül, egyes meghatározó szerzőkre összpontosítva kísérli meg kitapintani ezen alkotói áramlatok ütőerét. Természetesen az alább felvillantászerűen bemutatott szerzők más és más szellemi pozícióból, valamint eltérő gyakorlati élethelyzetből alkottak. Éppen ezért a műveik mögötti életút legalább érintőleges bemutatása, avagy a szépirodalom és a XX. századi politikai realitások metszetének megrajzolása is, noha kellő terjedelemben valójában teljesíthetetlen, ámde elengedhetetlen vállalkozás.

A történelem mint tapasztalat és tárgy

Az éppen hetvenöt évvel ezelőtt véget ért második világháború örömteli végnapjainak eufóriájába már baljós előjelek vegyülnek a cseh alkotó Josef Škvorecký (1924–2012) 1958-ban megjelent *Gyávák* (1998) c. regényének retrospekciójában: „Mindenféle elképzelések kóvályogtak a fejükben. A ruszikkiról...” (Škvorecký 1998a: 45).

Ugyanebben a könyvben a szerző a várva várt békeidők derült égének közelgő villámcsapásait is érzékelteti, csakúgy, mint mindennek a hatalmi berendezkedési színterét: „A város fölött pezsgő tavaszi csend fűgött. Semmi jel nem utal forradalomra. Mégis lesz forradalom. Kell hogy legyen. Sok embernek volt érdeke, hogy legyen” (49). Beszédes, egyben nyugtalanító a főszereplői, illetve elbeszélői tanácsstalanság is ugyanitt: „Ezerkilencszáznegyvenöt május kilencedike van [...] ez a csetepaté alighanem ennek a háborúnak az utolsó ütközete volt. Új élet kezdődik. De hirtelen nem tudtam, mi kezdődik tulajdonképpen” (416). Szemléletes kép a történelmi események horizontján az is, hogy: „A vihar meg jóformán el se kezdődött, nemhogy elvonult volna” (1998a: 464).

Afféle önbeteljesítő jóslatként, a második világháborúban maga is résztvevő Škvorecký ezen 1948–49 körül írt regénye idővel anatómia alá került, majd Csehszlovákia 1968-as megszállását követően szerző-

je észak-amerikai emigrációba vonult, ahonnan soha nem tért vissza.

Škvorecký későbbi, már a kanadai emigrációs munkásságában, ilyenformán *Az emberi lélek mérnökei* ([1977] 1998b) című regényben is megjelenik a fasiszta mellett „a kommunista impériumokban” szerzett nemzeti és nemzetközi tapasztalatok „pavlovi reflexe” (1998b: 16).

Hasonlóan a *Gyávák* fenyegető, vészjósló fordulatához, Jan a főszereplőnek írt levelében utal rá, hogy „valahogy olyan rossz érzésem van, Dán. Te már a háború alatt célozgtattál valami ilyesmire [...] némi szorongást érzek. Talán még nem jöttek teljesen rendbe az idegeim, hiszen épphogy csak véget ért a háború” (82), ami előrevetíti a Történelem komor lépteit.

Elgondolkodtató továbbá, ahogy Škvorecký életművének vissza-visszatérő főhőse, Danny Smiřický származási országa történelmének a tanulságairól vall, nyilvánvalóan önéletrajzilag is ihletetten: „örök életemre immunis vagyok ama nyavalyával szemben, amely mindenféle vétség mindenféle fennsőbbiségnek való mindenféle bejelentgetésében nyilvánul meg. Ez a gátlás oly áthághatatlan bennem, akár a vasfüggöny. Túl sokáig éltem egy olyan országban, ahol a bejelentés nyomán még a szintisza igazság is azon nyomban hazugsággá változik...” (14-5). Megjelennek továbbá a regényben olyan valós történelmi tapasztalatokon nyugvó toposzok, mint “a l’art pour l’art egyfajta változatát” üző államvédelem informátorai (53), a „patafizikusnak” nevezett rezsim karmaiból való menekülés, vagyis az emigráció (72) és a paranoiás természetű, elidegenítő cenzúra (81) is.

A megszállás politikai valósága, a totalitarianizmusnak és lélektanának, illetve a térség XX. századi történelmét alapvetően meghatározó államszocializmusnak a rendszerszintű kritikája végigkíséri egy másik cseh szerző, Milan Kundera jóformán teljes életművét. Kundera életútja, egyéb témánk szempontjából nem közvetlenül releváns fejleményeken túl, annyiban egészen bizonyosan emlékeztet Škvoreckýre, hogy mindkét alkotó „testközelből” szemlélte az egymást váltó totalitárius diktatúrákat. Az előbbiekről a leplőt lerántó műveik idővel hazájukban „indexre” kerültek, emiatt végül az emigráció mellett döntöttek, ahol a korábbi beidegződéseik és reflexeik által meghatározott rendszerkritikájuk kiteljesedhetett.

„Mi is maradt ránk ebből a távoli korból? Ma már ezek az évek mindenkinek a politikai perek, az üldöztetések, a betiltott könyvek és justizmordok éveit jelentik. De nekünk, akik emlékezünk, tanúságot kell tennünk; nemcsak az iszonyat, de a líra kora is volt ez!” – írja Kundera *Az élet máshol van* (2005: 286) című regényében.

E könyvében, melyet eme alkotó bemutatása előtt amolyan mottónak is szánok, megelevenedik a kon-

cepciók pereknek való kiszolgáltatottság, a kultúrpolitikai cenzúra és kényszerei, valamint a későbbi művekben vissza-visszatérő homo sentimentalis lélekrajza, amely a politizáló értelmiség identitásformálódását kísérli meg bemutatni Jaromil prototipikus alakján keresztül, mintegy Sartre: *Egy vezér gyermekkorára* fasiszta karakterábrázolása, illetve ez utóbbi mű ifjú Lucien Fleurier „főhőseinek” anamorfikus tükörképeként vagy „pepita” karikaktúrájaként.

A *Tréfa* (1999 [1967]), amely *Az élet máshol van* előtti első, méltán világhírű és még Csehszlovákiában alkotott regény, nemcsak a politikai profilozás, a bebörtönzések és internálások vagy a szakmai előmenetel kompromisszumainak, gáncsainak a világa, hanem ennek árnyékában a vitriolos rendszerbírálaté is: „Az optimizmus az emberiség ópiuma! Az egészséges lélek ostobaságtól bűzlik. Éljen Trockij! Ludvík” (1999: 45). E sorok végzetesnek bizonyulnak, a tréfacsináló osztályrésze hosszú éveken át tartó üldöztetés lesz. Hiszen „a világ átalakítására törekvő nagy mozgalmak közül egy sem tűri el a gúnyt és a lekicsinylést, mert ez olyan, mint a rozsdá, ami mindent szétmar” (281). Ha emigrációs tartózkodása miatt Kunderának magának nem is, ám műveinek csakugyan része lett e kilátásba helyezett üldöztetésben.

A *Nevetés és felejtés könyve* (1993 [1979]) című könyvében a politikai üldözöttség, a protekció és a feljelentgetések témájánál is továbbmegy, egészen odáig, hogy gyakorlatilag fizikai és szellemi népiirtásról beszél az 1968 utáni Csehszlovákia kapcsán: „A nemzeteket úgy likvidálják [...] hogy legelőször elveszik az emlékezetüket. Megsemmisítik könyveiket, műveltségüket, történelmüket. És valaki másféle könyveket ír, más műveltséget nyújt, más történelmet gondol ki nekik. [...] (1993: 201–2).

A szintén világhírű *A lét elviselhetetlen könnyűsége* (2014 [1984]) c. regény nézőpontjából újra megelevenedik a profilozás, az agitációs propaganda, a politikai és ekként megjelenő érdekkonfliktusok, továbbá a külföldi utazások nehézsége és az emigrációnak a szerző által is járt útja, emellett – sorsközösségben a magyar 1956-tal – 1968, vagyis a prágai tavasz. Aleksander Dubček egyszerre testesíti meg a könyv egyes szakaszaiban a történelmi alárendeltséget és váltja ki a szerzői szolidaritást a megszállás alá kerülő haza egészét megszemélyesítő jelképként. Az egyik főszereplő, Tereza, „gyakran gondolt vissza a beszédre, amit Dubček mondott a rádióban, amikor hazatért Moszkvából [...] most is hallotta remegő hangját. Dubčekra gondolt: őt, egy önálló állam fejét idegen katonák a saját hazájában letartóztatták, elhurcolták, valahol az ukrainai erdőkben négy napig fogva tartották, jelezték neki, hogy agyonlövők, ahogy tizenkét évvel előtte agyonlőtték magyar elődjét, Nagy Imrét, aztán átszállították Moszkvába [...] tudatták vele, hogy már nincs ki-

végzésre ítélve, ráparancsoltak, hogy továbbra is az állam fejének kell tekintenie magát, leültették az asztalhoz, szemközt Brezsnjevvel, és kényszerítették, hogy tárgyaljon. Utána megalázottan hazatért (2014: 97).

Kundera e művében foglalkozik a rendszer kiépülésében és fennmaradásában játszott felelősség kérdéseivel, vagyis a történelmi Nagy Menetelés bonyolult lélektani mozgatóival és következményeivel is: „aki úgy gondolja, hogy a közép-európai kommunista rendszereket kizárólag bűnözők hozták létre, az nincs tisztában egy alapigazsággal: a bűnös rendszereket nem bűnözők hozták létre, hanem lelkes emberek, akik hitték, hogy a paradicsomba vivő egyetlen utat fedezték fel. Derekasán védték meggyőződésüket, és ezért sok embert kivégeztek...” (228).

Kundera már a diktatórikus szociológiai környezet közvetlen és közvetett tapasztalataitól javarészt elvonatkoztató munkáiban is, mint a *Lassúság* (2016 [1995]), találni elvárta utalásokat az államszocializmus tapasztalataira: „Vannak olyan helyzetek (például a diktatórikus rendszerekben) amikor veszélyes nyilvánosan állást foglalni” (2016: 20).

A szintén cseh és 1968-tól megjelentetni nem engedett Bohumil Hrabal (1914–1997) *Jarmilka* (2007 [1977]) című, eredendően már 1952-ben megírt elbeszélésében a „szocialista építőmunka” kíméletlen sivársága és értelmetlensége mellett a kommunista rendszer terrorját is ábrázolja: „manapság ugyan ki veszi védelmébe a legyőzötteket és megalázottakat, ha csak én volnék meg pár ezren, de csupán nálunk százezerrel vannak, milliószám... és ki védi meg őket... ki veszi védelmébe a plébánost, aki életfogytiglant kapott csak azért, mert megtagadta, hogy egy kommunista öregasszonynak feladja az utolsó kenetet...” (2007: 26).

Ugyanebben a magyarul *Tükrök árulása* néven megjelent elbeszélésgyűjteményben a *Furcsa emberek* következő párbeszéde a kommunista hívószavak kiüresedését, az általános illúzióvesztettséget is tükrözi:

„– Dicsőség a munkának!

– Ha jól meg van fizetve, akkor dicsőség neki – mondta Tejes” (362).

Az eleinte rendszerbírálatát színdarabjaiban abszurd stílusban közléte, később már 1968-ban ténylegesen tiltólistára került, többször a rendszer által börtönbüntetéssel is sújtott Václav Havel (1936–2011) cseh esszé- és színdarabíró, egykori államfő, leírva hazájának hetvenes évek végi élményeit, Nyugaton megjelentetett, magyarul *202-es paragrafus* címet viselő elbeszélésében a csehszlovák diktatúra hagyományait a cári Oroszországig vezeti: „Minden jel arra mutat, hogy a büntető törvénykönyv 202. paragrafusa úgy keletkezett és fejlődött, mint azon nagyszámú eszközök egyike, amelyekkel a centralista hatalom (eredetileg nyilván a cá-

ri, ma pedig a miénk is) állandóan sakkban tartja az embereket. Az emberek többsége ugyan nem ismeri ezt a paragrafust, de meglétét biztosan érzi. Ez a paragrafus hű tükre a hatalomnak [...] amelynek megfelelően, ha az emberek figyelik és szemmel tartják egymást (1991: 199).”

Fontos azonban, hogy Havel, különösen a rendszer éveinek előrehaladtával, differenciál az egyes időszakok között, azok átfogó és mélyreható bírálatát adva. Ilyenformán a hetvenes évek vonatkozásában egy sajátos, ún. „poszttotalitárius rendszerről” beszél az 1979-ben megjelent *A kiszolgáltatottak hatalma* c. politikai esszéjében, a maga társadalmi manipulációra és bürokratikus béklyóira is épülő, színtelen mindennapjaival: A »klasszikus« diktatúrától eltérően, amelyben a hatalom sokkal nyíltabban és szabályozatlanabban érvényesül [...] a poszttotalitárius rendszer [...] megszállotta a rendszabályoknak; úgy véli, mindent a törvények béklyójába kell vernie: [...] E rendszabályok nagy része az élet teljes körű, a poszttotalitárius rendszerre oly jellemző manipulációjának a közvetlen eszköze: elvégre az ember e rendszerben csupán egy gigantikus gépezet jelentéktelen csavarja [...] valamennyi társadalmi és kulturális megnyilvánulása szigorúan meghatározott és ellenőrzött kell, hogy legyen: az előírt életvitelről való bárminemű eltérése kisiklásnak, önkényeskedésnek és anarchiának minősül” (158). Azt mindenesetre leszögezi Havel, hogy »a »poszttotalitárius« természetesen nem arra szándékozom utalni, hogy olyan rendszerről van szó, amely már nem totalitárius, ellenkezőleg, éppen azt szeretném vele kifejezni, hogy mérőben másként totalitárius (92–3).

Rátérve a hazai párhuzamokra, a magyar szép- és esszéirodalomban Németh László (1901–1975) *Iszonyának* (1947) finom lélekrajza, amely – és ebben adjunk igazat Romsics Ignác (1999: 329) történésznek – könnyedén értelmezhető úgy, hogy »nemcsak két ember, hanem a külső erőszak és a szuverenitására kényes intellektuel párharcának megjelenítése is», nem véletlenül részesült kemény bírálatban a rendszer kultúrpolitikai részéről.

A tárgyalt időszak nemcsak írói munkásságán, hanem Németh László életútján is nyomot hagyott. Hiszen az író a második világháború után a fokozatosan kommunista irányítás alá kerülő Írószövetség tagrevíziójának eredményeként az irodalmi élet peremére került és hallgatásra kényszerült (Romsics 1999).

Németh *Irgalom* (1964) című lélektani regényében, a kádári amnesztia után már kimondottan »puha« kritikával is illet(het)te a kommunista diktatúrát az egyik karaktere által: »A kommunisták, az okosabbja, nagyon jól tudják, s hangoztatják is, hogy az ő sorsuk a népművelésen múlik. Ilyen eszméket azokra a tömegekre egyelőre csak erőszakkal lehet rákényszeríteni. Az erőszakot azonban nem lehet időtlen időnkig fenntar-

tani, mert gyűlöletessé tesz [...] Viszont, amíg a lakosság 60-70 százaléka kommunista nem lesz, a diktatúrát sem lehet abbahagyni” (1964: 252).

Déry Tibor (1894–1977) *Niki, egy kutya története* (1955) című kisregénye és a *Szerelem* c. novelláskötete (1963) egyaránt a Rákosi-rendszer okozta közéleti torzulások, a diktatúra visszasságai közepette a reményvesztettség, a(z il)legitimitási kérdések, valamint a politikai és morális konfliktusok lenyomatainak tekinthetők. Ezen fejlődés visszatükrözi egyben azt is, hogy a jó módú polgári családból származó szociáldemokrata beállítottságú szerző a második világháború után belépett a Kommunista Pártba, majd kiábrándult abból. Sőt, 1956-57 telén a kádári restaurációval szemben is fellépett, emiatt később börtönbe jutott és csak az 1963-as amnesztiával szabadult.

A *Szerelem* (1963) című elbeszélésében a letartóztatás és meg nem nevezett okokból történt büntetésvesztés-rehajtás, majd a börtönviselt ember hazatérésének fájdalma és gyönyöre, míg a *Philemon és Baukisz*ban az 1956-os késő őszi utcai harcok elevenednek meg, ahogy a *Számadás*ban is. Ez utóbbi ambivalens viszonyt jelez 1956-hoz, ám semmiképp nem olvasható kizárólag a rendszer által megkövetelt, a forradalomtól és szabadságharcától való elhatárolódás tendenciájaként. A *fehér pillangó*, ha nem is nyíltan rendszerellenes, mindenesetre a hivatalos ideológiai vonaltól alapvetően eltért. E munkák mind-mind az átélt, megtapasztalt történelmi kor közéleti anomáliáit visszhangozzák.

Eme előzmények mellett nemhogy nem lep meg az amnesztia utáni *Kiközösítő* (1983 [1966]) c. kelet-római késő antik kontextus ironikus hangvétele, hanem annak anakronizmusai már-már nyíltan árulkodnak, például az informátori jelenlét, a feljelentgetés, kommunista vagy államszocialista áthallásait adva: „Egy Lycopolis nevű gazdag főúr meghitt barátai körében elmondta egyik szörnyűséges éjszakai álmát, melyben a mi mindenható cézárunk lezuhan megbokrosodott lováról [...] Egy spicli – mert hova nem férközik be ez az alattomos féreghad! – besúgta az álmot a császári detektívönöknek [...] a mi jóságos cézárunk megkegyelmezett a gonosztevőnek, s mindössze valamennyi birtokának elkobzására ítélte legkegyelmesebb kincstára javára”. Elgondolkodtató „déja vu-élménnyel” folytatódik e szakasz: „A detektívek rendszerint sötét éjszaka törnek a polgárra, egész háznépével együtt kihajítják az udvarra, s itt a szeme láttára kínpadra feszítik rab-szolgáit, hogy terhelő vallomásokot csikarjanak ki belőlük”. Végül Déry szatirikus groteszk-bizarr képpel zár: „Az előjáróságok egyik ablakából éjszakánként egy kis fonott fűzfakosárként látogatnak ki az utcára, hogy mindenki kényelmesen, kockázat nélkül megtehesse névtelen följelentését (Déry 1983: 364–5).

Akárcsak innen, a szatirikus tónus kiszűrődik Déry egy kései művéből, a *Dr. Nikodémusz Lázár híres*

útikalandjaiból, amelyben swifti hangvétellel nemcsak a hidegháború valósága és az atomháború rémképe elevenedik meg, hanem az ’57 utáni világ is, maszkot öltve. E műben a történelem fogalma, hol a tapasztalható metaforája a maga tanulságaival, hol értéksemleges kategóriaként mutatkozik meg.

A hullóível és képtelenségével karkai vagy Čapek-féle társadalomkritikát és örkényi vagy mrozeki szurrealizmust egyaránt megidéző *Sírályháton* (1993) c. műben megjelenik mindkét XX. századi totalitárius diktatúra is, vagyis a budapesti gettó mellett az Andrassy (szövegűség kedvéért: Népköztársaság) út 60. szám terrorja is a maga szimbolikus alakzataiban.

A nagypolgári származású és klasszikus polgári ideálokra „felesküdt” Márai Sándor (1900–1989) Škvorecký egyes munkáihoz hasonlóan, kanadai emigrációban megjelenő történelmi regényei mind a burkolt, közvetett áthallásokban, mind az államszocializmus történelmi tapasztalatainak nyilvánvaló referenciáiban bővelkednek. Az 1971-es torontói megjelenésű, a Julius Caesar elleni merénylet történelmi epizódját és a római hadvezér összetett emlékezetének rétegeit feldolgozó *Rómában történt valami* egyes szakaszai szintén sajátosan csengenek. Különösen igaz mindez az 1948-tól haláláig, 41 éven át emigrációban alkotó szerző életútja, közéleti tevékenysége, illetve rendíthetetlen rendszerellenessége ismeretében: „a megkínzottak üvöltése! Benne van a zsarnokság dögletes gyehennájának feketén parázsló visszfénye” (2002a: 32). Ugyanitt egyetemes megállapítást tesz a mindenkori diktatúrák megdöntésének tömeglélektani ösztönzőiről, alighanem 1956, illetve 1968 egyedi, térségi élményeiből is kiindulva: „egy forradalom csak akkor tör ki, amikor a nép már kevésbé fél a lázadás következményeitől, mint az elnyomástól, amelyben él” (2002a: 63).

Erősítő (1975) című, szintén külföldön napvilágot látott regényével Márai, a budapesti születésű magyar-brit író, a sztálinizmus tapasztalatai miatt kiábrándult kommunista Arthur Koestler (szül.: Kestler Artúr) kitűnő és a maga nemében hiánypótló, *Sötétség délben* (1940) vádirata után – amelynek egyik jelenetében utóbbi szerző elgondolkodtató párhuzamot von a Szent Inkvizíció és a kommunizmus kihallgató-kínvallató rezsimjei között –, egy teljes művet szentel az eretneküldöző apparátus működési mechanizmusai bemutatásának. Nem sokkal később a magyar-zsidó származású jugoszláv író, Danilo Kiš (szül.: Kiss Dániel) 1976-ban tette közzé *Borisz Davidovics síremléke. Hét fejezet egy közös történetből* című elbeszélésfüzérét, amelyben ő maga is rendszerszintű hasonlóságokra bukkan.

Koestlernél egy XIV. századi mottó vezeti be mindent: „Ha az Egyház léte fenyegettetik, egyúttal fel is oldoztatunk az erkölcsi parancsolatok alól. Míg a cél az Egyház egységének a megőrzése, minden eszköz szentesítetik, amely ezt szolgálja: bármi fortély, árulás,

erőszak, simónia, tömlőc és halál [...] Dietrich von Nieheim verdeni püspök: De Schismate Libri III. A. D. 1411”. Majd az elbeszélő főhős, Rubasov önkritikája kimondottan összekapcsolja ezen korszakokat és intézményeket: „az inkvizícióhoz hasonlítottak bennünket [...] mi is minden pillanatban magunkon éreztük a jövőendő egyének fölötti élet iránt viselt felelősségünk teljes súlyát [...] nemcsak az emberek tetteiben, hanem gondolataikban is üldöztük a gonosz magvait” (Koesler 2011: 117–9).

Márainál az *Erőstűben*, melynek egésze során egyébként is tetten érhető a céltudatos áthalláskeresés és az aktualizációs ösztönzés, egy ibériai karmelita inkvizítor növendék a következőképp számol be abszurd elhivatottságáról és várakozásairól ezen tevékenységet illetően: „Elsajátítom a titkot, hogyan kell megsemmisíteni az eretnekben az ellenállás rejtett, belső tudatát” (2002b: 27). Az inkvizitor e lelkesedése később a tudós Giordano Bruno megégetéséhez vezet.

A Kiš-féle *Borisz Davidovics síremléke* hatodik, *Kutyák és könyvek* c. novellája szintén rokonítja a XX. századi totalitárius diktatúrák jellegzetességeit egyes középkori előzményekkel: „Baruch David Neumen [...] kihasználta az alkalmat, hogy visszatérjen az isten előtt gyűlöletes szektához és a zsidó szokásokhoz, minek okáért Baruch David Neument [...] letartóztatták és tömlőcbe vetették” (1990: 181–94).

Márai nyugati emigrációjának egyik európai állomásán, Münchenben megjelent egyik utolsó műve, a *Harminc ezüstpénz* (1983) szintén folytatja a történelmi tematizálást. A júdási tetten keresztül univerzális igazságokat kitapintani kívánó mű, minden valószínűség szerint, részben szintén a diktatúra élményanyagában gyökerezik. Ha lehet, még közvetlenebb reflektivitással, mint azt a szerző egyes korábbi, fentebb bemutatott művei teszik: „A második világháborút közvetlenül követő években a »testvér testvért/apát fiú elad« napihír volt az újságokban. Az írástudó, aki elárulja a szellem szabadságát, beáll bértollnoknak a Párthoz, mert így szeretné pótolni, ami tehetségéből és jelleméből hiányzik” (2002a: 356) – füzi könyvéhez külön jegyzetben, talán arra az esetre is, ha nem lett volna eleve egyértelmű sorok között megfogalmazott bírálat.

A diktatúra tapasztalatai közvetlenül, vagy áttételesen, allegorikusan megjelennek a máskülönben például a Máraiétól alapvetően különböző állásponton lévő Örkény István (1912–1979) munkásságában is.

A Déryhez hasonlóan, tehető polgári származású, világháborús időkben munkaszolgálatot teljesítő Örkény egyik 1951-es elbeszélése Révai József, illetve az akkori kultúrpolitika bírálatát vonja magára. Később az *Írás közben* című politikai publicisztikája nagy port kavart, majd – ismételten Déryhez hasonlóan – 1956 őszén bekapcsolódik az írószövetségi ellenállásba. For-

radalmi részvétele miatt – a fentebb tárgyalt csehszlovák írók 1968 utáni eseteihez hasonlóan, illetve őket megelőzve – 1958–1962 között nem publikálhatott.

Egyperces novellái (1977 [1968]) közül az *Életben maradni* című nyitójelenetében elgondolkodtató, ahogy az egyik meg nem nevezett szereplő „egy nagy politikai pörben mint negyedrendű vádlott életfogytiglanit kapott; ebből hat évet le is ült, méghozzá magánzárkában és ártatlanul” (1977: 260). Az összenőtt *óbudai iktokról* szóló híradásban nemcsak a hivatalos tömeg-tájékoztatás általi manipuláció, hanem a Szovjetunióhoz és a keleti blokkhoz való állandó viszonyítási kényszer is megmutatkozik (1977: 278–81). A *sótartó felé* c. novellában érintőlegesen szó van kiutazási nehézségekről (1977: 322), az *Egy rizsszem panasza* a társadalmi uniformizáció jelentette fenyegetés abszurd reprezentációja (1977: 324–9), a *Professzorok a bíróság előtt* novellának humortalan és rigorózus államügyész-sége is afféle paramnézia élményt kínál (1977: 231–3).

Maradva a térségi abszurd tendenciáinál, a múlt és jelen rendszerszintű szembeállításának egy sajátos, végtelenül groteszk és képtelen eszközeivel él a lengyel (dráma)író Sławomir Mrożek (1930–2013) *A zsiráf* c. novellájában a *Zuhanás közben* (1983) gyűjteményből, amennyiben a nagybácsi nem akarja bevallani unoka-öccsének, hogy ismeri a zsiráf fogalmát, mert e tudását egy háború előtti, reakciós világból származó lapból szerezte (1983: 5–9).

A Déryvel és Örkénnyel történtek térségi inverzeként, a Lengyel Írók Szövetségének tagjaként a második világháború után a rendszerrel éppenséggel együttműködő, majd 1963-ban – egyes korábban tárgyalt szerzőkhöz hasonlóan – nyugati emigrációba vonuló Mrożek azután lett végérvényesen kegyvesztett, hogy elítélte hazája részvételét Csehszlovákia 1968-as megszállásában. Mrożek állampolgárságától való megfosztása után egy időre szintén anatómia alá került, majd a kilencvenes évek második feléig Franciaországban maradt.

A rendszer diktatórikus jellegét, valamint a múlthoz és jelenhez való ellentmondásos és következetlen viszonyulását egyszerre sejteti *A forradalmár szobra* (19–21), amelyben néhány diák spontán ünnepi megemlékezését éppen egy olyan szobor előtt osztatják fel, amelyet maga a rendszer avatott nagy ünnepség keretében fel. Az *Elefánt* (10–13) és a *Gyerekek* (14–21) is kíméletlenül gunyoros leírásai a diktatúra embertelen társadalmi viszonyainak és fojtogató légkörének. Mind a kapitalizmus, mind az államszocializmus elveinek és gyakorlatának burkolt, könyörtelen és abszurd bírálata enged következtetni *A Sasfészek alkonya* (96–111), amennyiben gyermekeket dolgoztatnak hőemberek tömeges méretű előállítására a Hrabal *Jarmilkájából* már ismert „szocialista építőmunka” szolgáltatában, csak azért, hogy utána „levadászhassák” őket. Az *állomáson* (112–120) abszurd jellege nem másból táplál-

kozik, mint a totalitarianizmus orwelli gondolatrend-
őrségének premisszájából: „»Csak üldögélek magam-
ban, s keblem dagad az örömtől, ahogy arra gondo-
lok, hogy nem úgy gondolkozom, ahogy olyasvalaki
gondolkozik, aki nem olyan, mint én, hanem a haza
ellensége.« No és akkor – épp alkonyodott – félelem
fogott el, ahogy arra gondoltam, hogy – Isten ne ad-
ja – olyasvalamit gondolhatnék, amit nem gondolok,
vagy hogy szabatosabban fogalmazzam meg a dolgot,
amiről azt gondolom, hogy milyen jó, helyes és kelle-
mes, hogy épp nem azt gondolom. Mert hiszen, gon-
dolják csak meg, uraim, az ember feje olyan, hogy ma-
gától gondolkodik, és akkor, mint mondtam, egész
testemben megremegtem” (116–7).

A hatalom lélektanát pedig a maga kényszereivel
olyan példabeszédek, mint *A táborozás* (121–123) és
a *Mon Général* (132–143) c. elbeszélések érzékeltet-
tik, amelyekben Mrożek kritikai pengéje a maga gro-
teszk módján is hasonlóan mélyre hatol, mint Déry,
Márai, vagy Kiš és Kundera. E művekben a paranoia,
a feljelentgetések és a rendőrállami őrszobai kihallga-
tások mindennapjai, a „mesterséges, hivatalos hata-
lom által oltalmazott gyenge ember szadizmusa”, il-
letve a pártfogás, a közbenjárás társadalmi aktusai lép-
nek színre, miként a jaromili jellemtípus is: „Az a tu-
dat, hogy Őfőméltósága közvetlen oltalma alatt ál-
lok, sokkal több erőt adott, mint a leggyönyörűbb
műalkotások. Egyéni gyámoltalanságomra, gyarló-
ságra és tökéletlenségre kárhoztatott, parányi szemé-
lyem fogyatékos létlehetőségeit most egy magasren-
dű szervezet egészítette ki” (136). Végül kiemelhetjük
a diktatórikus keretek között zajló, társadalmi mére-
teket öltő alakoskodás és színjátás vitriollal vegye-
sen abszurd szatíráját, a *Ki Kicsoda* c. elbeszélést is:

„– És miért tettetik magukat?

– Hogy megtévesszék egymást. Valamennyien kém-
szervezetek, kémelhárítók és titkos irodák dolgozói. [...] Régebben is, hogyne, tettettük magunkat egy kicsit egy-
más előtt, de soha nem így, soha nem ennyire. Az utó-
bi időben ugyancsak elharapózott a tettetés” (52–3).

Egy másik világhírű lengyel szerző, a különösen ter-
mékeny a lengyel desztalinizációs időszakban, tehát
1956 után való Stanisław Lem (1921–2006) *Kiberiádák*
(2006) című, hatvanas években megjelent elbeszélésfü-
zérének szintén szatirikus darabja, a *Trurl és Klapanciusz*
bét utazása elgondolkodtató áthallásokat, sőt, volta-
képp már-már explicit utalásokat hordoz Fukari király
birodalmának társadalompolitikai viszonyait tárgyalva:
„Alattvalói kora hajnalban keltek, szerényen viselked-
tek és későn tértek nyugovóra, mert sokat dolgoztak.
Vesszőfonadékot készítettek sáncnak, azonkívül fegy-
vert és feljelentéseket gyártottak. Hogy a túl sok felje-
lentés szét ne zilálja az államot – pár száz évvel azelőtt

ugyanis már volt egy ilyen válság, Ezerszemű Ébertalan
idejében –, úgy döntöttek: aki túl sok feljelentést ad be,
azzal külön fényűzési adót fizettetnek (453).

A történelem mint személytelen cselekvő

„A történelem éppoly kevésbé ismer tréfát, mint az év-
szakok, átvonul minden parcellán, házon, kerten, még
ha ez hajóornak is álcázza magát” – írja Déry Tibor
Ítélet nincs c. számadásában (1979: 430), megszeme-
lyesítve az idő múlását a maga széles körű következmé-
nyeivel. Minthogy „éles történeti kanyarokban minden
korszak lovat vált” (517), a kommunizmus is a maga
forgatagával átnyargal a térségen, lábbal tiporva a szer-
zőt is, akit, mint tudjuk fordultatos életútjából, ironi-
kusan éppenséggel „az a társadalmi-politikai rendszer”
ítélt el, amelyet „legjobb tudomása s lelkiismerete sze-
rint szolgálni vélt” (392). Mondhatnánk, a forradalom
saját gyermekeit falta fel e csillapíthatatlan étvágyával.

Azt, hogy a metafizikai cselekvő Történelem adott
politikai realitásban ölt testet, a maga nagyon is konk-
rét, elhivatott, illetve önjelölt cselekvőivel, érzékletesen
szemlélteti Milan Kundera is a *Tréfa* (1999) c. regény-
ben: „ami azonban a legjobban elbűvölt, sőt elbódított
a mozgalomban, az a történelem kormánykereke volt,
amelyhez (akár igazából, látszólag) közel kerültem. Ak-
kor ugyanis valóban döntöttünk az emberek sorsáról
és az ügyek alakulásáról [...] A mámort, amitől meg-
ittasultunk, rendszerint a hatalom mámorának neve-
zik, de (egy kis jóakarattal) kevésbé szigorú szavakat is
használhatnék: minket a történelem bűvölt meg; meg-
mámorosított, hogy felpattantunk a történelem hátára,
s magunk alatt éreztük; igaz, hogy többnyire tényleg
csúnya hatalomvágy lett belőle, de (mint ahogy min-
den emberi dolognak két oldala van) volt benne (s ta-
lán főleg nálunk, fiataloknál) némi egészen eszményi
ábrándozás is arról, hogy éppen mi kezdjük meg az
emberiségnek azt a korszakát, amikor nem lesz az em-
ber, egyetlen ember sem lesz többé a történelmen kí-
vül, sem a történelem sarka alatt, hanem irányítani és
alakítani fogja a történelmet (1999: 87).

Az itt máskülönben önkritikával is megközelített
történelem referencialitást Marx és Engels pszeudo-
hegelianizmuson nyugvó munkásságából és annak po-
litikai reprezentációjából merít (vö. Muravchik 2014).

Ezekben a szóban forgó szépirodalmi és esszéjelle-
gű művekben a Történelem tehetetlen háttére gyakran
mintegy potenciális cselekvőként jelenik meg. Ennek
megfelelően e szerzők állandóan a „Történelem me-
netéről” (*der Gang der Geschichte*), a történelmi fej-
lődésről (*die geschichtliche Entwicklung*) stb. beszél-

nek, és ehhez forradalmi eszkatológiát és várakozásokat társítanak (vö. MEM 6/160. 164, 167), vagy meggyőződésből, vagy antagonisztikus iróniával, ahogyan azt például az irodalmi Nobel-díjas lengyel Czesław Miłosz (1911–2004) is teszi. Vagyis, ebben a perspektívában a Történelem a térségi egyének és közösségek sorsának ördögi elrendezője. Más szóval, az a „lény”, amely a XX. században elfoglalta Isten helyét, kijelölve útmutatásában az egyes emberek és közösségek helyét (Miłosz 2011: 54–5).

Miłosz iróniája felvillantja az értelmiségi identitáskezelés konfliktusait, kényszereit, egyben az önkéntes alávetettségét is az ideológiának, avagy a megalkuvás öngazolását: „Az ember (fogadjuk el azt a feltevést) csak az egyik hangszer lehet a zenekarban, amelyet a Történelem istenasszonya vezérel. [...] Lehet-e helyesen gondolkodni és jól írni, ha nem az egyetlen reális fősodorral úszik az ember, amelyben van életerő, mert összhangban marad a valóság mozgásával vagy a Történelem törvényeivel?” (27). Az államszocializmus teologikusnak gondolt, a Történelem alanyisága szavatolta „sikerét” olyan „eredmények” és már fentebb tárgyalt tapasztalatok jelzik a miłoszi iróniában, mint „a szimpatizánsok légioi minden kontinensen (vö. Nagy Menetelés); ravasz hazugságok, amelyek mindig az igazság magvaiból kelnek ki; a filozófiailag képzetlen ellenfelek megvetése, vonatkozik ez burzsoá vagyis determinált származásukra [...] (a pusztulásra ítélt osztályok kihalása történelmi szükségesség)” (34).

Folytatva az ironikus hangvételt, a Baltikum sorsára a következőképp utal Miłosz: „ha valaki nagyon a lelkére veszi azon népek sorsát, amelyeket eltiport a Történelem-elefánt, méltán mondhatjuk róla, hogy kis-szentimentális alkat, és hogy sirámaival nem sokra megy – ebben egyetérthetünk” (317).

A máskülönben hithű kommunista családból származó, szintén legyel Adam Michnik (1946) lengyel történész-esszéista eredendően maga is az ideológia elkötelezett híve volt. 1980-ban azonban már a Szolidaritás kulcsszereplői között találjuk. A hosszú éveken át bírósági ítélet nélkül börtönök sokaságában fogvatartott szerző 1982-ben sziléziai (Białotłęka) elzárása közben írt levelében a történelem tapasztalati felfogása mellett annak vélt vagy valós alanyisága is jelentkezik, természetesen ironikus hangvétellel: „A szovjet hódítók annyiban különböztek a náciaktól, hogy rendszerszinten semmisítették meg minden társadalmi köteléket, politikai és kulturális szervezetet, sportegyesületet és szakmai céheket, és megszüntették a polgári jogokat és elkobozták a vagyont. Nemcsak alattvalókká tették az embereket, hanem egyben tulajdonukká is. [...] A ke-resztes háborúk szellemét utánozva terjesztették az új hitet (vö. Witkiewicz, Miłosz) nyitva hagyva az ajtót, és lehetővé tették mindenki számára – elvileg –, hogy a progresszív rendszer vallására áttérjen [...] Ezen aj-

tók nyitva álltak mindenki előtt, aki megértette, hogy a történelem elkerülhetetlen törvényei miatt az Óvilág romokban hever. A győztes kommunizmus társadalmi előrehaladást is ígért, és bizonyos mértékig teljesítette ezt az ígéretet (1985: 43–4)”.

Milan Kundera hasonló nyomon jár a már idézett *Nevetés és felejtés könyvében* (1993 [1979]) „A történelmi események rendszerint tehetségtelenül utánózzák egymást, de azt hiszem, hogy Csehországban a történelem egy mindedig példátlan kísérletet vitt színre” (1993: 20).

E példátlan kísérlet elszenvedői, tárgyai többfélék, azok egyik csoportja a magyar paraszti réteg. Róluk írja Csoóri Sándor (1930–2016) magyar író és költő *Tudósítás a toronyból* (1963) c. szociográfiájában, hogy: „Számítalan ilyen apró, taszító élmény is hozzájárult szerintem ahhoz, hogy a parasztok [...] sokszor kapu mögül nézzék a történelem zajlását” (1963: 187–8). Nekik arra is „rá kellett ébrednünk, hogy a történelem nem tartotta be az udvariasság szabályait, se velük, se mással” (182), miközben megsínylették mindazt, „amit a történelem és a korszak parancsol” (139), „az átváltás megrendítően nehéz korszaka” (141) során. Csoóri éppen ezért ugyanitt arra a következtetésre jut, hogy „a történelem [...] váratlan kanyarok és cikázás révén is képes kifejezni akaratát” (161).

Bár alapvetően főként a tapasztalati perspektívát illeti, mindenesetre tematikusan idevág Sánta Ferenc (1927–2008) munkássága, és kifejezetten a *Húsz óra* (1964) regény, amelyben egyébként a konfliktusok szintén a vidék volt szegényparaszti közösségein belül zajlanak, az abnormális személyi kultusz nehéz évei, illetve az 1956-os forradalom napjai vonatkozásában. Ennek a Csoóri későbbi, imént tárgyalt művéhez hasonlóan, egyfajta tudósítási keretű, emellett Márai Rómában történt valami regényéhez hasonlóan többszereplős és -irányú retrospekciónak a XIX. fejezetében a gróf narrátorhoz intézett következő szavaiban a történelem időként és sorsfordító erővel összefüggésben jelenik meg: „Most majd az fog történni, amit nálunk úgy neveznek, hogy történelem... [...] Ha folyamatában, alakulásában, forrongásában, éppen történő mivoltában látunk valamit, még korántsem tudjuk, hogy történelmileg mily jelentős, esetleg éppen eldöntő folyamat, korszakot nyitó vagy lezáró folyamat, kezdet-e avagy vég éppenséggel”.

Márai már fentebb tárgyalt *Harminc ezüstpénzében* a történelem valamiféle „személyes sorsokon túli, időtlen” (2002a: 343) eseményláncolatként tárul elénk. Noha gyakorlatilag a XVI. század végi római egyházi intézményrendszer referenciája Márai *Erősítőjében*, első ránézésre elviekben a történelem önállóan munkálkodó, különleges cselekvő hatalmát jelzi, hogy „lúgosan kiáztatott [...] mindenféle eszményi ábrándozást” a római népből (Márai 2002b: 69).

Márai az 1970-ben Kanadában megjelent *Ítélet Canudosban* c., a XIX. század végi Brazíliában játszódó regényében lecsupaszítja e metafizikai „aktust” és kifejezetten az emberi cselekedetek anyagelvű mozzanatával ruházza fel a történelmi dinamikákat, amennyiben feleleveníti, hogy látta „milyen az erő, amiből később történelem lesz” (2002: 185).

Bohumil Hrabal *Jarmilka* (2007) című, 1952-ben írt elbeszélésében egyebek mellett a hivatalos forradalmi eszkatológiával szembeni szerzői szkepszis is visszaköszön a „történelem menetével” szemben: „az üzemi rádió felülről világítja meg nekünk az utat... és így ráléptünk a boldog jövőbe vezető útra, csak dolgoznunk kell mindannyiunknak [...] Menjete a francba, dumagépek! még hogy én a boldog jövőbe tartok!”

* * *

E tanulmány a Történelem alanyi és tárgyi felfogását, többértelmű visszaköszönését vizsgálta a közép-európai szép- és esszéirodalom egyes nagy alkotóinál, akik egyszerre átélőinek, illetve szellemi hagyatékuknál, vagy közéleti befolyásuknál fogva akár e folyamatok alakítóinak is bizonyulhattak.

E két, alanyi, illetve tárgyi dimenzió szorosan és „szervesen” összefonódva egymással jelentkezik a XX. század második felének közép-európai irodalmában. Ahogyan az idén százéve született Németh László írta a Tanú folyóirat IV. kötetében: „A történelem ott zúgott a népek fölött, de a történelem alatt egy homályos öntudatú, sokféle nyelvű tömeg tagadta az időt s dalolta dalait” (1934: 249). ■ ■ ■

BIBLIOGRÁFIA

- Csoóri, Sándor (1963) *Tudósítás a toronyból*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Déry, Tibor (1983) *A kiközösítő*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Déry, Tibor (1963) *Szerelem*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Déry, Tibor (1979 [1969]) *Ítélet nincs*. Budapest: Magvető/Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Déry, Tibor (1993) *Sírályháton – Dr. Nikodémusz Lázár híres útikalandjai*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Havel, Václav (1991) *A kiszolgáltatottak hatalma*. Pozsony: Madách.
- Hrabal, Bohumil (2007 [1977]) *Tükrök árulása*. Budapest: Európa.
- Iványi, Márton Pál (2021) A Nagy Menetelés: a kommunista értelmiségi lélekrajz kritikája a visegrádi térség irodalmában. *Hitel*, 2021. november, 75–81. o
- Kiš, Danilo (1990 [1976]): *Borisz Davidovics síremléke. Hét fejezet egy közös történetből*. Maecenas.
- Koestler, Arthur (2011 [1940]) *Sötétség délen*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Kundera, Milan (2005 [1973]) *Az élet máshol van*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Kundera, Milan (1993 [1979]) *A nevetés és felejtés könyve*. Európa, Budapest, 1993
- Kundera, Milan (2014 [1984]) *A lét elviselhetetlen könnyűsége*. Budapest: Európa.
- Kundera, Milan (2016a [1988]) *Halhatatlanság*. Budapest: Európa.
- Kundera, Milan (2016 [1995]) *Lassúság*. Budapest: Európa.
- Lem, Stanisław (2006 [1967]) *Kiberiáda*. In: Lem teljes science-fiction univerzuma II. Debrecen: Szukits.
- Márai, Sándor (2002a) *Valami történet Rómában. Harminc ezüstpénz. Történelmi regények I.* Helikon.
- Márai, Sándor (2002b) *Erősítő. Ítélet Canudosban. Történelmi regények II.* Helikon.
- Michnik, Adam (1985) *On resistance: a Letter from Biatoletka 1982*. In: Michnik, Adam: *Letters from Prison and Other Essays*. Berkeley: University of California. 41–63.
- Milosz, Czesław (2011 [1953]) *A rabul ejtett értelem*. Budapest: Európa.
- Mrozek, Sławomir (1983) *Zuhanás közben – Elbeszélések*. Európa.
- Muravchik, Joshua (2014) *Földre szállt mennyország. A szocializmus története*. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.
- Németh, László (1932–1936) *Tanú. Németh László kritikai folyóirata. Független kritikai folyóirat*. szerk. Németh László.
- Németh, László (2006 [1947]) *Iszony*. Pomáz: Kráter Műhely.
- Németh, László (1964) *Irgalom*. Budapest: Magvető.
- Örkény István (1912–1979) *Egyperces novelláiban is* (1977 [1968]).
- Romsics, Ignác (1999) *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris.
- Sánta, Ferenc (2005 [1964]) *Húsz óra*. Kossuth.
- Škvorecký, Josef (1998a [1958]) *Gyávák*. Budapest: Európa.
- Škvorecký, Josef (1998b [1977]) *Az emberi élet mérnöke*. Pozsony: Kalligram.

Dr. Iványi Márton Pál (1984) a társadalmi kommunikációnak a Budapesti Corvinus Egyetemen tudományos fokozatot szerzett kutatója. E területnek szentelt interdiszciplináris vizsgálódásai mellett történelmi, vallástudományi, nyelvészeti, geopolitikai, közéleti és irodalomtörténeti témákkal is foglalkozik, különös tekintettel Közép-Kelet-Európa XX. századi szép- és prózaírói hagyományaira.

Szerepek és személyesség

A *Magaddá rendeződni* minden kétséget kizáróan Farkas-Wellmann Éva legszokoldalúbb kötete, melynek öt ciklusában nyomon követhető a versbeszéd – a felszínen talán kísérletező kedvként lecsapódó – nekifeszülése saját magának. Hogy ezúttal valami mást, azaz hogy mást is kapunk, mint amit a Farkas-Wellmann-lírától megszoktunk – tehát főleg szonettekre, de más kötött formákra is építő próteuszi költészetet –, azt a kötetnyitó darab már előre jelzi. Az *Új százötödik szonett* látszólag nem különül ki az életműből, hiszen Shakespeare 110. szonettjére allúzió, a jambikus lejtés mellett pedig találunk benne számos trocheikus ereszkedést, valamint a *ionicus* a *minorék* is kulcsszerepet kapnak, amennyiben a szemantikailag erősebb töltetű passzusokat a hangzás szintjén is nyomatékossítják. Tehát a farkas-wellmanni verselés első látásra sem a tématalálás módjában, sem annak közvetítésében nem hoz újat saját magához képest, viszont mind az eredeti szonett, mind pedig annak átírása egy fordulatot jelent be: előbbi a vándorlás és a kísérletezgetés végét, utóbbi pedig erre rájátszva a travesztától, a pastiche-tól és a szereplírástól való eltávolodást („s az idegen hányféle ismerősnek / öltötte testét, jelmezét a társnak”), vagyis mindazon technikák kockára tételezéséről beszél a vers, amelyek eddig a lírai megszólaló pillanatnyi, szövegszerű rögzítését biztosították („hogyan igazolnám érvényét a mostnak, / megírhatnék százötvenegy szonettet”). Az ok a bevált költészeti fogásokkal való szakításra egyszerű: ezúttal a mindig más szerepben rögzítés kudarcosnak mutatja magát, amit markánsan jeleznek az inverzióba forduló metonímiák is (süket hang, vak fény).

Az eddig működő praxisok csődjé után ezért lesz a kötetben az alternatívakeresés a főszerep. Érdekes egybeesés egyébként, hogy Farkas-Wellmanné mellett egy másik friss

Farkas-Wellmann Éva:

Magaddá rendeződni

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

kötet, László Noémi *Műrepülése* szintén azt a kérdést feszegeti, hogyan lehet létezni a lírai én mögött, illetve milyen relevanciái lehetnek a versnek a hétköznapi életben. Farkas-Wellmann életművében a debütálás (*Itten ma donna választ*) szerepversei után *Az itt az ottal* című kötet alakított ki egy sajátos megszólalói keretet azzal, hogy a reneszánsz-humanista allúziók nemcsak tematikusan vagy a formák szintjén szerepeltek, hanem abban is tetten lehetett őket érni, ahogy a stílusgyakorlatok és -imitációk alakultak magukká a „valódi” művekké – ahogy ez egyébként a költőelőd Kovács András Ferencnél is megszokott volt. És bár a *Magaddá rendeződni* negyedik, *Adamentések* ciklusában is találunk travesztíát (*Táncoljon, Etelke; Léda hideg*), a kötetben egyáltalán nem ez a meghatározó beszédmódlétesítő eljárás.

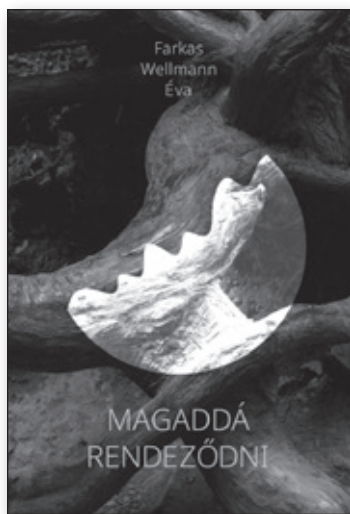
Az első, *Születések* című ciklus versei olyan kérdésekkel szembesítik az olvasót, hogy mitől veheti el az időt a vers, illetve hol van, mit csinál az én a versírás alatt. Ezeket a kérdéseket ráadásul egy olyan szöveg, a *Ki nem beszélni* teszi fel, amely egyértelmű rájátszással indít Domonkos István nagyívű emigrációs versének, a *Kormányeltörésben* nek ismert, töredékes „én írni / levél haza / mama én lenni bacilushordozó / én fertőzni nem beszélni” soraira. Az asszimiláció azonban nem a politikai, hanem a poetikai közegben merül fel problémaként („Öltözni szerephez”), a Farkas-Wellmann-versben megjelenő kétpólusú világ pedig nem a hidegháború világrendjét, hanem a fikció és hétköznapi élet közötti felörlődést takarja, ami a verszárlatban elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy a próteuszi játék versalkotásként nevezhető-e életnek egyáltalán: „Mit csináltál, miköz-

ben mások éltek?” A vers mint olyan aztán tovább devalválódik, valahányszor a szövegek szembesítik azt az élettel. A *Túlhajszolt lelkek balladájában* amellet, hogy a szereppel, a beszélő hanggal való azonosulás örökös úton levést, kényelmetlen otthontalanságot szül, maga a versbeszéd mind a szöveg szintjén, mind a befogadásban mechanikus, gépies zakatolásnak hallatszik egy idő után: „egy szerelvényben értesíti lelke: / ez a vonat lesz mindörökké házad, / s a ritmust, melyet már csak gépi váz ad, / jaj, azt ne mondd, utadhoz mind kevés így.” Mindazonáltal élet és irodalom viszonyát a vonatzakatozásba hajló líra a saját helyzetét tekintve nem teszi egyértelművé, amennyiben a zajjá torzuló verszengés egyszerre jelzi a költészet rutinba fulladását és közelíti a poézist a hétköznapi lét hangjaihoz, így az már kevésbé tűnik fel életidegenként, vagy válhat korholhatóvá, számonkérhetővé úgy, hogy „[m]it csináltál, miközben mások éltek?” Az első ciklus verseit foglalkoztató másik kérdés a líra és az élet viszonyát tekintve az identitás, illetve annak kialakításáé; nem véletlenül kapja a fókuszot több versben is a „lett” létige (pl. *Nélküled hosszú*, de akár kvázi-hipogrammaként is szerepelhet, például a *Kiegészít* „készlet” szavában). A valamivé válás egyszerűs mind ráirányítja a figyelmet a másikra, a megszólítottra és annak a versben megképezhetőségére is. Az effajta hiperreflektált aposztrofokban az én-nek és a te-nek nemcsak – a költészetben egyébként a modernség óta bevett – kölcsönös létesítő viszonya válik nyilvánvalóvá – tehát az a ketős kötés, hogy az én szerepváltásait a te határozza meg, ugyanakkor a te figuratív rögzítése a megszólaló diskurzusainak függvényében módosul (melynek egy sajátos formájára a második ciklus kapcsán visszatérek) –, hanem az is, hogy az én és a te össze is csúszhatnak anélkül, hogy ez szükségképpen önmegszólítást eredményezne. Ez utóbbira lehet példa „az elszakaszt a mától” (*Most szinte ő*) kijelentés, amely grammatikailag ugyanúgy vonatkozhat az én-re, mint a te-re. Az én és a te ilyesfajta viszonyának egyik metafigurájává pedig a kötőanyag válik (*Gerendák, rácsok*), amely nemcsak

a köztük lévő kapcsolathoz képest metonímia, de olyan értelemben is, hogy az én–te relációk szolgálnak a vers költőanyagaként, biztosítják, hogy a szét-szóródó elemek egysége fenntartassék egy „különvaló ámulatban” (*Mikor föleszmélsz*). A szövegekben megjelenő másik azonban nem minden esetben a te, hanem a költészet másikként is értelmezhető, vagyis olyan valamiként, ami a versbeszédet egyáltalában lehetővé teszi. Ez nem egy te, hanem egy ő, mint arra a *Most szinte ő* címében is utal, viszont ez az ő a megszólításban, az odafordulásban nem feltétlen fogható be: „Szinte egészen túl vagy, / ahol a versek megteremnek.” A „szinte” itt az „egészen” abszolút, transzcendens voltát töri meg, ezzel a versalkotásnak a versbe emeléssel történő nekifeszülés csődjét előirányozva; ráadásul az, hogy a verszárlat eszperentére vált, a kakofón hangzás miatt komolytalanná is teszi a verset mint e kudarc produktumát.

Nemcsak azért jó, hogy a *Parancsolatok* bekerült második ciklusként a *Magaddá rendeződni*-be, mert hogy aki a könyvtárgyként is különleges (a versek megzenésítését cd-n is tartalmazó) előző kötetet nem szerezte be, az az abban szereplő tíz verset itt elolvashatja. Hanem azért is, mert a *Születések* és az *Örökségek* által közrefogva ezek a darabok új jelentéshorizonttal bővülnek. A *Parancsolatok* versei eredetileg a tízparancsolat egy-egy törvényére íródtak, és ahogy Nagygyéci Kovács József a Tiszatáj 2019. áprilisi számában írja, „kommentárként is helytálló, meditációra inspiráló mai, modern reflexiókat” fogalmaznak meg. A tíz szöveg poetikai nívumát már önálló kötetként is az szolgáltatta, ahogyan az E/1-es performatív szólam, az Úr beszéde éppen a hatalmi viszonyokat, az egyértelmű hierarchiát számolta fel, ezzel pedig tulajdonképpen a saját omnipotenciájának nyelvi korlátozásaként működött a megszólalói diskurzus. A *Magaddá rendeződni*-ben ugyanakkor a fentebb már tárgyalt én–te viszonyok közé ciklusként érkezve e versek máshogy olvastatják az olyan passzusokat, hogy „bár parancsomra felelhetsz te nemmel?” (*Sem a máséból, sem a magadéból*). Ebben a keretben ugyanis e beszédmód Szabó

Lőrinc-i eredete – elegendő itt a *Semmiért egészenre* gondolni – még nyilvánvalóbb: a másiknak és az énnek mint abszolútumnak a törvény és az interszjektív viszonyok általi konstitúciója minden esetben vissza van vezetve a nyelv létesítő gesztusai közötti cserefolyamatokra, ami egyrészt soha

nem eredményez azonos szintre kerülést a felek között a pretextusként szolgáló parancsolatok miatt: „Leszek neked, mint síkságnak a Gangesz, / soknak a több, kevésnek a mennyi. / A világ, amilyennek fested, olyan lesz. / Én nem szeretnék ilyen, sem olyan lenni” (*Minden gondodnak alján*). Ugyanakkor a nyelvi szubverziók ellenére a hierarchia csak részlegesen íródhat vissza, erről tanúskodnak például a *Létezésben egyszer* olyan passzusai, mint a „maradj meg alperesnek” (tehát az Úr mint beszélő is csak felperes e bináris viszonyban, nem az ítéző) vagy a „fél-tő főbérlője a gyöngö testnek” (tehát nem tulajdonos, hanem legfőbb bérlő). A „mindez, vagy mindennek hiánya” (*És hosszan élhetsz*) éppen erre a mozgásra lehet reflexió, amely legtöbbször eldönthetetlené teszi – de soha nem az én és a te összezsúszása miatt –, hogy ki és melyik pozíciót foglalja el éppen a versben. A *Parancsolatok*at követő *Örökségek* ciklus annyiban lehet továbbírása az előbbinek – ezzel még inkább beágyazva azt a kötetbe –, hogy bár a vallásos szál a Farkas-Wellmann-életműben a hagyományhoz kapcsolódás és a szereplőiről vonulatok miatt mindig is jelen volt, itt kifejezetten

az istenes versek műfajához sorolható darabokat találunk a rész első felében (*Unus est Deus; Addig megmarad*). Ezeket követik a Farkas-Wellmann-tól szokatlan mikrotörténeti szabadversek, például a magyar rendszerváltás erdélyi megéléséről. Az *Emléksorsolás '89-ből* szépen egyensúlyoz az események személyes sorra vételéből kibontott tudósítás és egy rekonstruktív mitizálás között („Volt egyszer, hol nem volt, / karácsony, örömnép”), egyszerűsödve ráirányítva a figyelmet az anyaország és az elcsatolt rész szét-tartó történelmi szinkronitására. Hasonlóan ismerős idegenségélmény fogalmazódik meg a ciklus másik jól sikerült szabadversében, a népdalbetéteket használó *Otthon a dadogásban* darabnál, amely az emigráns tapasztalatot mint nyelvi közegváltást kiterjeszti a Budapestre költözésre is, amennyiben ott a hagyomány szövegei más változatokban élnek, mint a szülőföldön, és a beszélt nyelvi hangsúlyozás is – bár ugyanarról a nyelvről van szó – furcsának hallatszódik a megszólaló számára.

A korábban már említett negyedik ciklus nem csak travesztiát tartalmaz, hanem dedikációkat is, tulajdonképpen alkalmi versekből áll. Az alkalmi vers újbóli aktualitását és lehetséges kortárs értelmezési horizontját a honi irodalomkritika néhány éve elég alaposan körbejárta Lövetei László *Alkalmi* című kötete kapcsán, a *Magaddá rendeződni* esetében így csak azt az aspektust emelném ki, amely az ilyen típusú szövegek sajátos referenciális helyzetére vonatkozik. Farkas-Wellmann pályatársai (Zalán Tibor), családtagjai (Elek Tibor), mesterei (Markó Béla) és tanítványai (Ármos Lóránd) szerepelnek a dedikációkban, és mivel a kert, a lugas ebben a ciklusban fordul elő a legtöbbször költői képként, az otthonosság érzetere alapozva képes is bizonyos mértékig fedésbe hozni életet és irodalmat, a betűk köztársaságát irodalmi családként prezentálva. A dedikáció személyessége és intimitása, illetve a dedikáció mint a nyelvi megelőzöttségre való ráhagyatkozás reflektált formája a hagyománnyal való párbeszéd és az irodalomban otthonlét egyértelmű és adekvát figurájaként teszi értelmezhetővé a kertet. Tehát a figu-

ratív mozgás és a személyes konkrétumok, a nyelvi képalkotás és a referenciális lehorgonyozás közötti feszültség ebben a ciklusban még talál magának egy alakzatot, amelyben stabilizálódhat és bizonyos mértékig feloldódhat, a kötetzáró *Tüskék*ben viszont már ennek a valamennyire rögzített kiegyenlítődésnek a traumatikus megbontásával szembesülünk. A kötött formák elszabadulása és mindent leuralása az *Amőba* és a *Sün- emléke* zakatoló hexameterjeivel vagy a *Hullám* tényleg hullámlázó krétikus sorzárlataival egyszerre fedi el és leplezi le a túlfokozott ütemességben a zaklatottságot. A pedáns rendbe szervezett ritmika kaotikusnak tetszik még akkor is, ha néhol Weöres Sándor gyerekverseinek hangzásvilágát és verstani logikáját idézik meg passzusok. Viszont ha tekintetbe vesszük, hogy az utóbbi évek magyar lírájában – például Horváth Veronika *Minden átjárható* című kötetében – a víz és az ah-

hoz kötődő élővilág egyre explicitebb módon szolgáltat metaforát a női test rendellenes működésének, sejtethető, hogy a rövid, de annál feszebb verssorok az egysejtűekkel és a tengeri sünnök tüskéivel egy magzat elvesztésének tapasztalatát igyekeznek valahogy szórra bízhatóvá tenni.

Farkas-Wellmann Éva megbízhatóan magas minőségű költészetére, amely a lírát soha nem szubjektív érzelmi kifejezésként fogta fel, könnyedén rá lehetne sütni akár pozitív, akár negatív felhanggal az esztéta jelzőt, és a *Magaddá rendeződni* tétje végső soron az ezzel való számvetésben jelölhető ki. A kötet szembenéz az eddigi életmű költészetfelfogásával, szembesül a személyesség kérdésével, és ciklusról ciklusra akar valamit más-hogy csinálni, mint eddig, hogy megértse: „Mit csináltál, miközben mások éltek?” Az önmegértés során fordul oda a vers transzcendens ténye-

zőjeként magához a transzcendenciához, a szabadversekkel a történelem diskurzusához, az alkalmi darabokkal a referenciához, hogy aztán egy személyes trauma beszédmódjában történjék meg a kötet egészét foglalkoztató dilemma klimaxa. A versben magára találás, avagy a magává rendeződés közben pedig olyan különböző versvilágokat kapunk, amelyek lüktetésében a versszeretők maguk is ott-honra találhatnak. ■ ■ ■

■ **Smid Róbert** (Gyöngyös, 1986) irodalom- és kultúratanár, kritikus, az ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport tagja. Könyvei: *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei* (2019, monográfia); *A grammatika érzéketlensége* (2020, kritikák).

DUŠÍK ANIKÓ

FELESELŐ KÉPEK

A *Feleselő képek* című monográfia szerzője, a borító szerint, Marta Fülöpová, aki a *Bevezető* első mondata szerint Fülöp Márta (is). Ez a kettősség, illetve az a tény, hogy egy eredetileg szlovákul írt, és szlovákul már korábban megjelent munkáról van szó, előrevetíti a monográfia „kint is vagyok, bent is vagyok” jellegét, ami – és ezt fontosnak tartom leszögezni – a *Feleselő képek* egyik, de nem az egyetlen, pozitívuma. A Fülöp Márta által bemutatott, különböző kategóriákba sorolt képek (imágók) ugyanis nemcsak az összehasonlító irodalomtudomány, hanem más tudományterületek kutatói számára is jól használható eszközként/eszköztárként funkcionálhatnak (pl. történészek, szociológusok, politológusok). Itt nyilván azokra a kutatókra (vagy más, a téma iránt érdeklődő olvasókra) gondolok, akik a magyar-szlovák/szlovák-magyar kapcsolatok történetét, jellegét,

Marta Fülöpová:
Feleselő képek. Magyarok és szlovákok egymásról alkotott képe a 19. századi szlovák és magyar prózában.

Fordította: Dobry Judit.

Dunajská Streda–Bratislava,
Kalligram, 2021

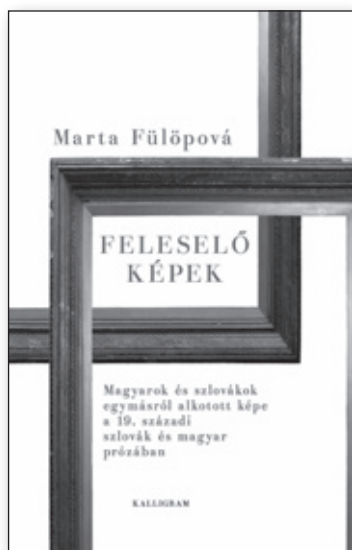
sajátosságait vizsgálják (vagy egyebek mellett azt is). S bár a már említett *Bevezető*ben a szerző is kiemeli, hogy ez a könyv elsősorban tudományos munka, de stílusának és a lényegi megállapítások jól áttekinthető táblázatokba foglalásának köszönhetően akár a középiskolai tananyagot kiegészítő segédanyag (ötletforrás) is lehetne, hiszen amellet, hogy eleget tesz a tudományos munkákkal szemben támasztott követelményeknek, jól felépített,

az olvashatóság szempontjait is szem előtt tartó szöveg. (A magyar változat esetében ez nyilván részben a fordító, Dobry Judit érdeme is.)

A *Feleselő képek* a nemzeti sztereotípiák identitásalkotó funkcióinak perspektívájából vizsgálja a szlovák irodalom magyarságképét, és ennek „tükrében” a magyar irodalom szlovákságképét, a „hosszú XIX. század” alkotói, művei segítségével. Azaz (megközelítőleg) az első világháború kitöréséig. Ez teszi lehetővé az olyan, nem minden esetben XIX. századnak gondolt alkotók/művek megjelenését, mint pl. Krúdy Gyula (1878–1933), Martin Kukučín (1860–1928), vagy Jozef Gregor Tajovský (1874–1940).

A *Különbözöm, tehát vagyok* címet viselő fejezetben az elméleti háttér és a munka módszertanának bemutatása a cél. A „mi a jók” és az „ők a rosszak”, illetve ennek a dichotómiának a múltképek konstruálásában játszott szerepe az a kiindulópont, amely már itt láthatóvá teszi egyrészt a sztereotípiáknak az egységesítő nemzetkép kialakításában játszott szerepét, ugyanakkor a másság kirekesztéséhez vezető (diszjunktív) sajátosságát is. Itt kapnak

helyet azok a kérdések is, melyek alapján a szerző a folytatásban feltérképezi a nemzeti diskurzusokban megjelenő gondolatmintázatokat, amelyek majd az anyagban való eligazodást is segítik. Ábrahám Barna egy korábbi válogatására támaszkodva pedig azon szlovák és magyar szerzők névsorát is itt találjuk, akik – tekintettel egyes szövegeikre – az imagológiai szempontú vizsgálatok tárgyaiként relevánsnak tekinthetők.

Említést érdemel a vizsgálatok tárgyát alkotó nemzetkép komponenseinek Rákos Pétertől átvett modellje és a Monarchia egyetemien oktatott statisztika nemzetábrázolásai közötti átfedések kiemelése (48–49). Tekinthejtük ezt akár a vizsgált képek (a nyelv képe, a történelem képe, a vallás képe, a szimbólumok képe stb.) objektívizációját szolgáló eszköznek is.

A könyv legterjedelmesebb fejezete a XIX. századi szlovák próza magyarságképét mutatja be. (A szlovák irodalomban kevésbé jártas olvasó tájékozódását a vizsgálatba bevont szerzők lábjegyzetekként feltüntetett névjegyei is segítik.) A magyar olvasó számára tájékoztató és irányadó lehet, sőt, továbbgondolásra is ösztönözheti a magyarok és az ún. *magyarónok* közötti különbségtétel, amely elválaszthatatlan a hungarus-konceptió továbbélésétől és megnyilvánulásaitól éppúgy, mint az ellentétekre építő romantika

az önkép és a másik képe közötti diszinkróciójától is.

Gondot jelenthet viszont az időbeliség átláthatóbb megjelenítésének hiánya. Tételesen az 1820–1840 közötti időszakot – amelyet az identitás tartalmi elemeinek definiálása jellemez –, a forradalomra és annak következményeire reagáló szlovák irodalmi szövegek éleit, a kiegyezés előtti közeledés jeleit, majd az 1870-es évek közepén a Matica és a szlovák gimnáziumok bezárásának következményeit említhetjük. Noha a XIX. századon belül, mégis egy-egy konkrét (idő)szakaszhoz köthető folyamatok hatnak a szlovák irodalmi szövegekben megjelenő nemzetkép (és sztereotípiák) egyes komponenseire. Mindezek tudatosítása a szlovák irodalomban (irodalmi kánonban) otthonosan mozgó szerző számára a „bent vagyok” helyzet nyilvánvaló sajátossága, de a külső (magyar) szemlélő számára esetleg azzal a veszéllyel is járhat, hogy pl. a hungarus-konceptió teljes értékű, relevánsnak tekinthető jelenlétét a szlovák irodalomban az egész XIX. századra vonatkoztatva evidenciaként kezelheti majd.

A szlovák próza magyarságképének vizsgálatába bevont tizenkilenc szerzőhöz mérve a magyar próza szlovakságképének vizsgálatába bevont szerzők száma csupán hét (131). Ez egyrészt a referenciaértékű, könyvalakban is megjelent szövegek kisebb számával magyarázható. Másrészt pedig az az – és erre a könyv nem tér ki –, hogy a sztereotípiák megjelenésének egyik jellemző színtere a magyar nyelvű irodalmi, kulturális, közéleti sajtó volt a XIX. század első felében is – pl. a *Koszorú-Szépliteraturai Ajándék a Tudományos Gyűjteményhez*, az *Athenaeum*, stb. Az 1850-es évek végétől kezdve a sztereotípiák alakításában már az élclapok is jelentős szerepet játszottak. Egyebek mellett Jókai Mór 1858-ban indult *Üstököse* is, melynek egyik szülöttje a 145. oldalon említett Tallérossy Zebulon volt, aki népszerűségének köszönhetően majd az 1869-ben megjelent *A köszívű ember fiaiban* is megjelenik.

Nyilván nincs értelme a végtelenségig bővíteni egyetlen korpuszt sem,

de a vizsgálatba bevonható szövegek fent jelzett irányban történő kiegészítése teljesebbé tehetné volna a képet. Némhiányérzetet hagy maga után az is, hogy Mikszáth *Beszterce ostroma* című regénye kapcsán a szerző nem foglalkozik részletesebben az elmagyarosodás kontra pánszláv vonallal. Csupán a feltételezhetően az érvényesülést szem előtt tartó Klivényi magyarságát említi, de nem tér ki a munka választott perspektívája szempontjából ugyancsak érdekesnek ígérkező Tarnowszky/Tarnóczy képek egymással szembeállítható jellegzetességeire.

Bár a *Bevezető* figyelmeztet arra, hogy a munka első változatának megírása óta eltelt időben „a tudomány nagyot lépett előre”, a könyv lényegi része ma is megállja a helyét. Ami vitatható, az a „koloniális diskurzus” tételeinek és fogalmainak alkalmazhatósága. A gyarmatosító és gyarmatosított közötti viszony feltételezése az ezeréves elnyomás mítoszára való rájátszás veszélyét hordozza, s mint ilyen, a negatív sztereotípiák kirekesztő, a párbeszédet felszámoló dominanciáját eredményezheti.

Alkalmazhatóságát egyébként néhány, a könyv szövegében fellelhető megállapítás is relativizálja, mint például a 150. oldalon megjelenő eldöntetlen dilemma: „vajon az alázatosság a szlovák szereplőhöz annak szlovaksága vagy népiessége miatt kapcsolódik-e?” ■ ■ ■

■ **Dušík Anikó** (1963) irodalomtörténész, a Comenius Egyetem oktatója. A 19. század irodalmát és a szlovák–magyar kulturális kapcsolatokat kutatja. Pozsonyban él.